

E-ISSN 2718-0484

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt 5 Sayı 2 Aralık 2024

Balıkesir University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences Journal

Volume 5 Issue 2 January 2024

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
Balıkesir University Faculty Of Economics And Administrative Sciences Journal

Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına Derginin Sahibi /
Owner on Behalf of Balıkesir University Faculty of Economics and Administrative Sciences
Prof. Dr. Yücel OĞURLU – Balıkesir Üniversitesi Rektörü (*Balıkesir University Rector*)

Baş Editör / Editor-in-Chief
Prof. Dr. Suat KARA – Dekan (*Dean*)

Editör / Editor
Doç. Dr. Binali KILIÇ - Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Türker BATMAZ - Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Melek AKSU – Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜNAY – Balıkesir Üniversitesi

Alan Editörleri / Field Editors
Prof. Dr. Ferit KULA – Balıkesir Üniversitesi (İktisat /
Economics)
Prof. Dr. Fazlı YILDIZ – Balıkesir Üniversitesi
(Maliye / Public Finance)
Prof. Dr. Suat KARA – Balıkesir Üniversitesi
(Uluslararası Ticaret ve Lojistik / International Trade and Logistic)
Prof. Dr. Sinan AYTEKİN – Balıkesir Üniversitesi
(İşletme / Business Administration)
Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY – Balıkesir Üniversitesi
(Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Political Science and Public Administration)
Doç. Dr. Türker BATMAZ
(Ekonometri / Econometri)

Dil Editörleri / Language Editors
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK – Necmettin Erbakan Üniversitesi
(Türkçe Dil Editörü)
Doç. Dr. Galip KARTAL
(İngilizce Dil Editörü)

Yayın Sekreterleri / Editorial Staff
Arş. Gör. Arif SEZGİN – Balıkesir Üniversitesi
Arş. Gör. Mert DEMİR – Balıkesir Üniversitesi

Yayın Türü / Publication Type

İşletme, İktisat, Maliye, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ve ilgili diğer konularda Türkçe ve İngilizce dillerinde yayın kabul eden, yılda 2 kez (Haziran ve Aralık aylarında) elektronik ortamda yayımlanan ulusal, hakemli, bilimsel ve süreli yayıdır.

National, peer-reviewed, scientific and periodical journal which accepts articles related to the fields of business administration, economics, public finance, political sciences, public administration, international trade and logistic, and other topics in Turkish and English, and is electronically published biannually (in the months of June and December).

Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin amacı; işletme, iktisat, maliye, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ticaret ve lojistik ve ilgili diğer alanlarda yapılan bilimsel çalışmaların etik değerlere ve yayın koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesi ve içerdığı görüşler yazarlarına ait olmak kaydıyla bilim dünyası ve uygulamacılarla paylaşılmasıdır.

Aim of Balıkesir University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal is to evaluate the submitted articles related to the fields of business administration, economics, public finance, political sciences, public administration, international trade and logistic, and other topics depending on ethic values and publication guidelines and share the views in these articles (which are directly belonged to their authors) with scientific world and practitioners.

Yönetim Merkezi ve Yazışma Adresi / Headquarter and Inquiry Address

0 266 249 65 35 (Pbx)
0 266 249 04 64

dergipark.org.tr/tr/pub/bauniibfd

iibfdergi@balikesir.edu.tr

Balıkesir Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çağış Kampüsü 10145 Altieylül/BALIKESİR

Bu derginin tüm telif hakları Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne aittir.

All copyrights of this journal are reserved by Balıkesir University Faculty of Economics and Administrative Sciences.

Telif: Tüm hakları saklıdır. Bu derginin tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserler Yasası'nın ilgili hükümleri uyarınca, Editör-Yayın Kurulu ve/veya yazarın izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi olarak ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz. Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Copyright: All rights reserved. According to Code of Intellectual and Artistic Works Act, all or the particular parts of this journal cannot be summed, transmitted, stored electronically, mechanically, by photocopying or reproduced in any recording system without permission of the editorial board and/or the authors. Be quoted, provided the source displayed.

E-ISSN 2718-0484

Bu dergide ileri sürülen fikirler, makalelerin yazarlarına aittir. Bu fikirler Balıkesir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin görüşlerini yansıtmaz.

Views expressed in this journal are those of authors. Those views do not reflect the opinions of Balıkesir University Faculty of Economics and Administrative Sciences.

Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi aşağıdaki arşivlerde taranmaktadır:

ASOS İndeks (Cilt: 2 Sayı: 1 Haziran 2021)
İdeal Online (Cilt: 3 Sayı: 2 Aralık 2022)

Balıkesir University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal has been indexed by the following archives:

ASOS Indeks (since June 2021, Vol: 2 No: 1)
İdeal Online (since December 2022, Vol: 3 No: 2)

Makale Gönderimi / Manuscript Submission
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bauniibfd>

Bilim-Danışma Kurulu / Scientific-Advisory Board

Prof. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY(İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Rafik Baekun (Nevada University)
Prof. Dr. Muhidin Mulalić (Uluslararası Saraybosna Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesut Idriz (Şarca Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu(Münih Ludwig Maximillians Univ.)
Prof. Dr. Mehmet Emin ERÇAKAR(Bandırma Üniversitesi)
Prof. Dr. İdris SARISOY(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr.İbrahim Atilla ACAR(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ(George Mason Üniversitesi)
Prof. Dr. Halim KAZAN(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir BULUŞ(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Şefik MEMİŞ(İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Doç. Dr. Sezer B.KAHYAOĞLU (Kırgızistan Türkiye Manas Üniv.)
Doç. Dr. Özge KORKMAZ(Malatya Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhamed Ali (Sarca University)
Doç. Dr. Mehmet ÖZAY(Uluslararası İslam Üniversitesi)
Doç. Dr. Joseph J. Kaminski(Uluslararası Saraybosna Üniv.)
Doç. Dr. Akansel Yalçınkaya (Medeniyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdüladir ATAR (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Azamet MAKSUDUNOV(Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ali ÇAKSU (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Bülent BAYRAKTAR (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Cem KIRANKABEŞ (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Fazlı YILDIZ (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Ferit KULA (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Hasan MEMİŞ (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Oya İnci BOLAT (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Oya SEYMEN (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Sinan AYTEKİN (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Suat KARA (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Şakir SAKARYA (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Şerif ÖNER (Balıkesir Üniv.)
Prof. Dr. Tamer BOLAT (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Admir MULAOSMANOVIC (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Ahmet ÇALIK (Balıkesir Üniv.)
Prof.. Dr. A. Zafer YALÇIN (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Binali KILIÇ (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. İbrahim Murat BİCİL (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Kumru TÜRKÖZ (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Mine BİNİŞ (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Musa ATGÜR (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Ömer Faruk BİÇEN (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Özlem KUVAT (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Sami BUHUR (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Şerife ÖZKAR (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Tahsin GÜLER (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Türker BATMAZ (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Yasemin HAYTA (Balıkesir Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Aysun YILMAZTÜRK (Balıkesir Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Enes FİLİZ (Balıkesir Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Gamze AYTEKİN (Balıkesir Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa OĞUZ (Balıkesir Üniv.)
Doç. Dr. Mutlu YORULDU (Balıkesir Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Orhan ŞAHİN (Balıkesir Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Serap YÜCEL (Balıkesir Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜNAY (Balıkesir Üniv.)

Editör'den / From Editor

Değerli okurlarımız,

Haziran 2020'den beri yayınlanan Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergimizin sekizinci sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu içindeyiz.

Dergimizin bu sayısında altı farklı çalışma bulunmakta olup, Aralık 2024 sayısına bilimsel katkıda bulunan kıymetli yazarlarımıza teşekkürlerimizi iletiyoruz. Ayrıca dergimizde yayınlanan makaleleri bilimsel sorumluluk ve gönüllülük esasına bağlı olarak değerlendiren ve çalışmaların nitelikli hale gelmelerini sağlayan değerli hakemlerimize de minnettarız.

Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ulusal ve uluslararası akademik düzeyde daha iyi yerlere gelebilmesi için editör, yayın ve bilim kurulları ile yayına hazırlama ekibi olarak çalışmalarımıza büyük bir istekle devam etmekteyiz. Haziran 2025'te yayınlanacak olan sayımızda çok değerli yayınlarınızı yayımlamaktan mutluluk duyacağımızı bildirmek isterim.

Sevgi ve saygılarımızla.

Prof. Dr. Suat KARA

Balıkesir Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

- 1. İşsizlik ve Ekolojik Ayak İzi Arasındaki İlişki: Bricst Ülkeleri..... 25-38**
(*The Relationship Between Unemployment and Ecological Footprint: BRICST Countries*)
Servet KAPÇAK
- 2. Pandemi Sonrası Bankacılık Sektörünün Kurumsal Kredi Gelişimi: Türkiye ve Balıkesir Karşılaştırması.....39-64**
(*Corporate Credit Development Of The Banking Sector After The Pandemic: Türkiye And Balıkesir Comparison*)
Şakir SAKARYA, Atakan GÖKÇE
- 3. Balıkesir'in Kalkınması için Öneriler: Bir Sosyo-Ekonomik Analiz.....65-85**
(*Macro-Economic Impact Of The Earthquake On February 6, 2023 In Turkey*)
Özge ÖZBEY, Bülent BAYRAKTAR
- 4. Ekonomik Özgürlükler ve Küreselleşme Refah Düzeyi ile İlişkili Midir? Seçilmiş Asya Ülkelerinden Kanıtlar.....86-98**
(*Are Economic Freedoms and Globalization Related to Prosperity? Evidence from Selected Asian Countries*)
Fatih YETER
- 5. Türkiye'de Adalet Sisteminin Değerlendirilmesi: Gri ve Temel Bileşenler Analizi.....99-125**
(*Assessment Of the Justice System in Turkey: Gray and Main Components Analysis*)
Cevriye YÜKSEL YILDIRIM
- 6. Vosviewer Kullanılarak Sınırdaki Karbon Araştırmasının Bibliyometrik Analizi.....126-135**
(*Bibliometric Analysis of Carbon Border Research Using VOSviewer*)
Pınar ŞİMŞEK, Pınar GÜROL

İşsizlik ve Ekolojik Ayak İzi Arasındaki İlişki: BRICST Ülkeleri

The Relationship Between Unemployment and Ecological Footprint: BRICST Countries

SERVET KAPÇAK^{a,*}

^a Dr., Bağımsız Araştırmacı, TÜRKİYE

(Gönderim Tarihi/Received: 19.09.2024; Kabul Tarihi/Accepted: 21.10.2024)

ÖZ

Bu çalışmada, BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ülkeleri için işsizlik ve ekolojik ayak izi arasındaki ilişki incelenmiştir. Çevresel gösterge olarak ekolojik ayak izi tercih edilmiştir. Diğer çevresel göstergelerden daha geniş ve detaylı bir kavram olduğu literatürde tespit edilmiştir. Modelde 2000-2022 dönemine ait yıllık veriler, ekolojik ayak izi, işsizlik, ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji tüketimi değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenler arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için görünürde ilişkisiz regresyon yöntemine başvurulmuştur. Tahmin sonuçlarına göre, işsizlik, ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji tüketimi ekolojik ayak izi üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken olan ekolojik ayak izini açıklamada kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca BRICS-T ülkelerinde işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenleri ekolojik ayak izini artırdığı; yenilenebilir enerji tüketimi ise ekolojik ayak izini azalttığı sonucuna rastlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Ayak İzi, İşsizlik, Ekonomik Büyüme, Yenilenebilir Enerji Tüketimi

JEL Sınıflandırması: Q4, J64, F43, Q20

ABSTRACT

In this article, the relationship between unemployment and ecological footprint for BRICS countries (Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey) was examined. Ecological footprint has been preferred as an environmental indicator. It has been determined in the literature that it is a broader and more detailed concept than other environmental indicators. In the model, annual data for the period 2000-2022, ecological footprint, unemployment, economic growth and renewable energy consumption variables were used. The seemingly unrelated regression method was applied to estimate the relationship between these variables. according to the estimation results, it has been determined that unemployment, economic growth and renewable energy consumption are significant at the level of 1% significance on the ecological footprint. These results make it easy to explain the ecological footprint of the independent variables, which is the dependent variable. In addition, it has been concluded that unemployment and economic growth variables increase the ecological footprint in the BRICS-T countrys, while renewable energy consumption reduces the ecological footprint.

Keywords: Ecological Footprint, Unemployment, Economic Growth, Renewable Energy Consumption

JEL Classification: Q4, J64, F43, Q20

* Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: servet.kapcak@hotmail.com (S. Kapçak).

1. GİRİŞ

Günümüzde sürdürülebilir büyüme ve kalkınma, gelişmekte olan tüm ülkelerin amaçlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü iktisatçılar, politikacılar ve araştırmacılar büyüme ve kalkınma hedeflerini yakalayabilen ülkelerde yaşam kalitesinin iyi olduğunu; yoksulluk ve işsizliğin azalabileceğine inanmaktadırlar. Bu sonuçları yakalayan hükümetler temellerini güçlendirmektedirler (Javaheri vd., 2021). Ancak ekonomik büyümeyi açıklamaya çalışan geleneksel ekonomi modelleri direkt olarak hasıla faktörüne odaklanmış, minimum düzeyde de olsa insan refahını pozitif etkileyen çevreyi göz ardı etmişlerdir (Ulucak ve Erdem, 2017: 117). Dünya çapında tüm ulusları etkileyen çevre sorunlarının artması ile gelecek nesillerin kaynaklarını kullanmadan günümüz ihtiyaçlarını karşılamak için neler yapılabileceği hakkındaki gelişmeler ve tedbirler günden güne önem kazanmaktadır (Özsoy ve Ahmet, 2016). Çevresel bozulma hem ulusal hem de küresel boyutta ilgi çekmektedir. Aynı zamanda çağımızın zorluklarından birini oluşturmaktadır (Shastri vd., 2023).

Sanayi devriminden sonra teknolojinin ilerlemesi, enerji tüketimi, insan faaliyetleri, üretim hırısı, nüfus artışı, doğal sermayenin fazla kullanılması su, enerji ve alt yapıya olan talebi artırmış, böylece iklim değişmesine, arazilerin aşınmasına, ekolojik dengenin bozulmasına, biyoçeşitliliğin azalmasına ve kirliliğin artmasına sebep olmuştur (Rashid vd., 2018). Ayrıca teknolojinin gelişmesi ve kullanılması uzun vadede çevresel sorunlarla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Huang, 2021: 2). İnsanların ve doğal afetlerin yıkıcı faaliyetleri hem çevre hem de ekonomik büyüme üzerinde oldukça olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu durum iklim değişikliğine sebebiyet vermektedir (Ikram vd., 2021). Çevre sorunları tüm dünyada günden güne artan önemli ekonomik, sosyal ve politik sorunlar haline gelmiştir. Bundan dolayı, bu sorunlar ülkelerin ulusal ve küresel sürdürülebilir büyüme- kalkınma hedeflerinde zorluklar meydana getirmektedir. Bu çerçevede ekolojik denge ve canlılar arasındaki bağın sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için ekonomi, siyaset, toplum ve ekolojik çevrenin bir bütün içinde işlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmaya dahil edilmesi gerekmektedir (Li vd., 2022: 1). Aynı zamanda plansız ve başarıya ulaşmamış kötü bir endüstri kamu malı olan çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır (Romuald, 2011).

Ülkeler, tüketim kalıpları bakımından ve gelişmişlik düzeylerine göre değişen oranlarda ekolojik yıkımda önemli bir paya sahiptirler ve gezegenin taşıma kapasitesini zorlamaktadırlar (Öztunalı Kayır, 2003: 42-44). Gelişmiş ülkeler çevre konusunda daha hassas davranarak, katı kurallara sahipken; gelişmekte olan ülkeler ise daha esnek davranmakta ve çevresel bozulmalara zemin oluşturmaktadır (Ewing vd., 2010). Küresel bazda ekonomik alanda işbirliği içinde olan devletler, sadece ekonomik iş birliği konusunda değil aynı zamanda yoksulluk, adaletsizlik, işsizlik, ekolojik çevre ve iklim krizi gibi ciddi maliyet oluşturan konularda hem iş birliği içindeler hem de mücadele vermektedirler (UNDP, 2021).

İnsanlık tarihinde yaşanan sosyo-ekonomik faaliyetler, sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik çevre üzerinde sürekli baskı oluşturmaktadır. Bu yüzden çevresel korumaya yönelik ülkeler yeni politikalar geliştirmektedirler. Bu durum çevrecilerin ve ekonomistlerin çevreye olan ilgisini artırmıştır. Bu doğrultuda hareketle yapılan bir çok ampirik çalışmada çevre kalitesine karşılık gelen CO₂, SO₂, CH₄, PM ve ormansızlaşma gibi değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir (Şahin, 2022: 198). Özellikle karbon emisyonları çevresel kalitenin ölçümünde kullanılmıştır. Ancak son yıllarda dünya kaynaklarının tüketilmesinin, küresel çevre kalitesinin ve mevcut sürdürülebilirliğin bir göstergesi olan ekolojik ayak izi kavramı yaygın olarak çalışmalarda kullanılmaya başlanmıştır (Rashid ve ark., 2018).

Çevresel kalitenin ölçülmesinde daha güvenilir ve geniş bir anlam ifade eden ekolojik ayak izi kavramı, 1996 yılında Wackernagel ve Rees tarafından teorik çerçevede ampirik çalışmalarda

kullanılmıştır. Ekolojik ayak izi ve biyolojik kapasiteden yararlanılarak yapılan ekolojik hesaplama, çevresel bozulmanın daha geniş bir ölçüsü olarak yaygın şekilde kabul görülmektedir (Chen vd., 2010). Ekolojik ayak izi kavramı, doğrudan yabancı yatırımlar (Solarin & Al-mulali 2018; Kapçak, 2023a), turizm (Katircioğlu vd., 2018), sosyo-politik faktörler (Charfeddine & Mrabet, 2017), küreselleşme (Rudolph & Figge, 2017), doğal kaynaklar ve beşeri sermaye (Zafar vd., 2019), kentleşme, enerji tüketimi ve ticaret (Nathaniel & Khan, 2019), finansal gelişmeler (Baloch vd., 2019), demokrasi (Ursavaş, 2021; Çetin vd., 2022) ve mutluluk (Kapçak, 2022) gibi birçok sosyal, ekonomik ve politik faktörlerle ilişkilendirilmiştir.

Çevresel bozulma üzerinde etkili olan birçok sosyo-ekonomik faktör olmakla birlikte, çevre üzerinde önemli bir etki oluşturan bir diğer faktör işsizliktir. Literatürde önemli makroekonomik göstergeler olan işsizlik, insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır (Berger, 2022). İşsizliğin az ve refah seviyesi yüksek olan toplumlar daha mutlu ve kendi aralarında yenilikçi, üretken bireyler yetiştirerek ekonomik kalkınmaya ve sürdürülebilir çevreyi (çevresel kalite) desteklemektedir. Ayrıca beşeri sermayenin bilgi ve farkındalık düzeyi yüksek olan ülkelerde yenilenebilir enerji tüketimi desteklenerek çevresel bozulmayı azaltmaktadır (Desha vd., 2015; Yan vd., 2022). Bu durum ekonomik büyümeye ve çevresel kalite bağlamında topluma fayda sağlamaktadır (Mulderij vd., 2021).

İşsizlik, zaman ve gelir kısıtlamaları nedeniyle çevre dostu davranışları değiştirebilmektedir. Çevre ve işsizlik arasındaki ilişkiye bağlı olarak mevcut literatür, işsizliğin finansal gücün azalması nedeniyle insan sağlığını ve çevre dostu davranışlarını bozduğunu ortaya koymaktadır (Duarte vd., 2016). İnsanlar işsiz kaldıklarında sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olarak sağlıkları olumsuz etkilenmektedir. İşsizlik stres seviyesini artırması nedeniyle hem üretim sürecini hem de aile üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır (Blankenberg & Alhusen, 2019). Wang vd., (2022)'ne göre, işsizlerin istihdam becerileri bulunmamaktadır. Hükümetler kişi başı milli geliri belli bir aralıkta tutmaktadır. Böylece milli gelir belli bir seviyenin altına düştüğünde yüksek enerji tüketen endüstrilerin gelişmesi için teşvikler sunarak gerekli önlemler almaktadırlar. Böylece bu önlemler neticesinde ekolojik çevreyi kirletecek karbon emisyonları artmaktadır. Çevre kirliliği ve ekolojik denge zincirinin bozulmasının arkasında endüstrilerdeki değişim ve dönüşüm bulunmaktadır. İşsizliğin birçok nedenler bulunmaktadır. Endüstrinin dönüşüm ve yükselme sürecinde piyasadaki kirlitici üretim sektörünün ortadan kaldırdığı beceri düzeyi düşük bazı çalışanlar, becerilerini, verimliliğini ve kalitelerini kısa sürede geliştiremedikleri için işsiz kalmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki, işinden olmuş bu insanların yüksek kirlilik üreten sektörlerle girmeleriyle karbon emisyonlarındaki artışa neden olmaktadır (Aceleanu vd., 2015).

Bu makalede, BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ile Türkiye) ülkeleri dikkate alınarak "işsizlik oranı ekolojik ayak izini artırır mı?" sorusundan hareketle görünürde ilişkisiz regresyon (SUR) yöntemiyle incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu ülkelerin gelişmekte olan piyasalar olması, enerji tüketimi, nüfus artışı ve ciddi oranda büyüme performansı nedeniyle tercih edilmiştir. Mevcut çalışma önemli katkılar sunmaktadır. Karbon emisyonları ve sülfürdioksit (SO₂) gibi tek bir kirlilik göstergesi kullanmak yerine çevresel kirliliğini temsil eden daha geniş gösterge olan ekolojik ayak izi kullanılmaktadır. Böylece, ekolojik ayak izi, toprak ve ormanlar da dahil olmak üzere çok çeşitli kaynak stoklarını kapsadığından çevresel bozulma için tek bir değişkenden daha uygun bir değişken olarak modelde yer almaktadır. Son olarak, işsizlik ile ekolojik ayak izi ilişkisini inceleyen ampirik çalışmaların kısıtlı olmasıyla literatüre bu açıdan önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çevresel bozulma ile işsizlik arasındaki ilişkiyi cinsiyet (kadın ve erkek) boyutunu araştırmak için Hindistan örneğini ele alan Shastri vd., (2023), çalışmalarında 1990-2019 dönemine ait veriler kullanmışlardır. Çalışma bulgularında, çevresel bozulma (karbon emisyonu) ile işsizlik arasındaki bağlantının kadın ve erkek için aynı olmadığı sonucu tespit edilmiştir. Erkek işsizlik oranında meydana gelen %1'lik artış karbon emisyonlarını %0.0073; kadın işsizlik oranında meydana gelen %1'lik bir artış ise karbon emisyonlarını %0.011 oranında bir artışa neden olmaktadır.

Tanveer vd., (2022) çalışmalarında Pakistan üzerinde yaptıkları çalışmada, Çevresel Philips Eğrisinin geçerliliğini ele almışlardır. 1975-2014 dönemine ait yıllık veriler ve ARDL testi kullanılmıştır. Analiz bulguları, Pakistan'da işsizliğin ekolojik ayak izini artırdığını göstermektedir.

Elissa (2023) çalışmasında Mısır ekonomisini ele alarak, ekonomik büyüme, ekolojik ayak izi, işsizlik, doğal kaynaklar, brüt sermaye oluşumu ve enflasyon değişkenleri kullanmıştır. 1971-2022 dönemine ait yıllık veriler kullanarak, ARDL testi ile değişkenlerin eşbütünleşik olup olmadığını ve Granger nedensellik testi ile değişkenlerin yönünü tespit etmiştir. Bulgular, işsizlik ve ekolojik ayak izi uzun vadede anlamlı ve negatif ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Kömür ihraç eden ülkeleri STIRPAT modeli ile inceleyen Şahin (2022), çalışmasında 1997-2018 dönemine ait yıllık veriler kullanmıştır. Kömür ihraç eden ülkelerde ekolojik ayak izi, nüfus, refah seviyesi ve teknoloji arasındaki ilişki araştırılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiye bağlantılı olarak panel eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Bulgular neticesinde kısa dönemde işsizlik oranı ekolojik ayak izini azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca kısa dönemde işsizlik oranının ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi uzun döneme göre daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşsizlik perspektifinden yeşil finansmanın karbon emisyonları üzerindeki etkisini inceleyen Cui vd., (2022), çalışmalarında Çin örneğini ele almışlardır. Çalışmada, 2004-2019 dönemine ait veriler ve en küçük kareler (OLS), genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) kullanmıştır. Bulgular, işsizlik oranının artmasıyla birlikte karbon emisyonlarını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir.

Wang & Li (2021) çalışmalarında 1990-2015 dönemine ait veriler ve işsizlik oranı, kentleşme ve karbon emisyonları değişkenleri kullanmışlardır. 166 ülke üzerinde tahmin yürütmek için panel veri analizi tercih edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, işsizlik oranı ve kentleşmenin karbon emisyonları üzerinde etkisinin doğrusal olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Emisyonları azaltmaya yönelik politikaların etkinliğini değerlendiren Granados & Spash (2019), çalışmalarında ABD' in 50 eyaletini analiz etmişlerdir. 1990-2015 dönemi için karbon emisyonları, ekonomik büyüme ve işsizlik oranı arasındaki tahmini yürütmek için Panel OLS kullanılmıştır. Bulgular, karbon emisyonlarının yıllık değişimi ekonomik büyümeye bağlı olarak değiştiğini; işsizlik oranında meydana gelen %1 oranında bir artışın karbon emisyonlarını %1,06 oranında artırdığını göstermektedir.

Ekonomik özgürlüklerin çevresel etkilerini araştıran Adesina & Mwamba (2019) çalışmasında 24 Afrika ülkesini örneğini ele almışlardır. 1990-2013 dönemine ait veriler ve GMM yöntemi kullanılmıştır. Bulgular, mali özgürlüğün karbon emisyonları üzerindeki etkisinin farklı gelir grubuna sahip ülkelerde değişmezken; iş özgürlüğü, yolsuzluk ve ticari özgürlük serilerinde değiştiğini göstermektedir. Diğer bir bulguya göre, işsizlik oranı alt-orta ve üst-orta gelirli ülkelerde emisyonları artırdığı, ancak düşük gelirli ülkelerde ise karbon emisyonlarını önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir.

Mayer (2016) çalışmasında Avrupa ülkelerinden anket verilerini kullanarak, işsizliğin çevre yanlısı davranışlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. İşsizlik, geliri azaltmakta olduğu gibi çevreye olan duyarlılığı azaltmaktadır. Böylece işsizliğin çevresel bozulmayı artırdığı sonucu tespit edilmiştir.

Güney Asya ekonomileri örneğini ele alan Doğan vd., (2022) çalışmalarında ekonomik büyüme, işsizlik, yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji tüketiminin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1990-2017 dönemine ait zaman serisi verilerini panel veri yöntemiyle tahmin edilmiştir. Bulgular, uzun dönemde işsizlik ve yenilenebilir enerji tüketimi ekolojik ayak izini azalttığı; ekonomik büyüme ve yenilenemeyen enerji tüketimi ise ekolojik ayak izini artırdığını göstermektedir.

Anser vd., (2021) çalışmalarında 1992-2016 dönemine ait veri setini kullanarak BRICST (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ekonomilerini panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir. Bulgular, BRICST ülkeleri için Çevresel Phillips Eğrisinin geçerli olduğu göstermektedir. Dolayısıyla, işsizlik ve çevresel bozulma arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Ayrıca, yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel kaliteyi artırdığı, fosil enerji kaynakların ise incelenen ülkeler grubunda çevresel kaliteye zarar veren faktörler olarak tespit edilmiştir. Böylece çevresel kaliteyi iyileştirmek ve istihdam seviyesini korumak veya iyileştirmek için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Ng vd., (2021) çalışmalarında OECD ülkelerini ele almışlardır. Bu çalışmada çevresel bozulmanın bir göstergesi olarak ekolojik ayak izini kullanılmıştır. Aynı zamanda çevresel Kuznets eğrisi (EKC) hipotezi test edilmiştir. 1990-2015 dönemine ait yıllık veriler Panel veri yöntemiyle test edilmiştir. Bulgular, yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulmayı hafiflettiğini ve işsizliğin çevresel bozulma üzerinde anlamlı bir ilişkinin oluştuğunu göstermektedir.

Ulusoy ve Şen (2019) çalışmalarında BIST' te işlem gören halka açık yirmi firmanın regresyon analizlerinin yapılması ve değerlendirmesi sonucunda bilançolarında yer alan verilerle firma değeri arasındaki ilişki 2014-2017 dönemi için ele almışlardır. Bulgulara göre, karbon salımını ile firma değeri arasında zayıf da olsa anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Firmaların karbon salınımlarını azaltmaya yönelik uyguladığı projeler ve politikalar doğrultusunda firma değeri de doğrudan etkilenmekte ve firma değeri artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yetiştirme baskısı ve işsizliğin küresel CO2 emisyonları üzerindeki potansiyel etkilerini inceleyen Liu & Feng (2021) çalışmalarında 1991-2020 yılları arasında 77 ülke ve bölgenin panel verilerini ve STIRPAT tabanlı bir teorik çerçeveyi kullanmışlardır. Bulgulara göre küresel düzeyde hem yetiştirme baskısı hem de işsizliğin çevre kirliliği üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu tespit edilmiştir. Bölgesel düzeyde ise sonuçlar farklılaşmaktadır. İşsizliğin CO2 emisyonları üzerinde Orta Doğu'da pozitif, Afrika, Amerika, Avrupa ve Asya-Pasifik bölgelerinde ise negatif bir etkisi bulunmaktadır. İşsizliğin Orta Doğu ve Asya-Pasifik bölgelerinde CO2 emisyonları üzerinde belirli etkileri olduğuna dair herhangi bir kanıt rastlanılmamıştır.

3. VERİ SETİ VE MODEL

Çalışmada, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye (BRICS-T) gibi gelişmekte ekonomiler dikkate alınarak işsizlik ve ekolojik ayak izi arasındaki ilişki incelenmiştir. Modelde ekolojik ayak izi, işsizlik, yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme değişkenlerine ait 2000-2022 yıllık veriler kullanılmıştır. Ekolojik ayak izi Global Footprint Network (GFT) veri tabanından,

işsizlik (UN), ekonomik büyüme(GDP) ve yenilenebilir enerji tüketimi (REN) ise World Bank (WB) veri tabanından elde edilmiştir. 1 nolu denklem tahmin edilecek modeli göstermektedir.

$$EFT_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 UN_{it} + \beta_2 REN_{it} + \beta_3 GDP_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

1 no'lu denklemde yer alan α_{it} , sabit terimi β_1 , β_2 ve β_3 bağımsız değişkenlerin katsayılarını ve μ_{it} ise hata terimini temsil etmektedir.

3.1. Ekonometrik Yöntem

Makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin araştırılmasında birçok yöntem kullanılmıştır. Ancak görünürde ilişkisiz regresyon yöntemi taşıdığı özellikleriyle bu çalışma için en iyi yöntem olarak seçilmiştir.

Görünürde ilişkisiz regresyon yönteminin birden fazla değişken içererek Zellner (1962) tarafından geliştirilmiştir. Başlangıçta ilişkisiz gibi duran fakat bu model hata terimleri arasındaki ilişkiyi kuran tahmin yöntemi olarak tanımlanmaktadır. En küçük kareler yönteminin kullanılması parametre etkinliğin bozulması anlamına gelmektedir (Alkan ve Kılıçtepe, 2020: 517).

Görünürde ilişkisiz regresyon yönteminin uygulanması ilk olarak yatay kesit bağımlılığın test edilmesine bağlıdır. Parametrelerinin homojenlik tespiti Swamy S testi yardımıyla tahmin edilmiştir. Bulgular, heterojen panel veri yöntemiyle devam edilmiştir. Daha sonra heterojen panel veri yönteminin analiz edilmesi değişkenlerin korelasyon analizinin yapılmasıdır (Pesaran & Yamagata, 2008). Çünkü korelasyon analizine bağlı olarak yöntem seçiminde farklılıklar meydana gelmektedir. Böylece Swamy S (1971) analizi sonuçlarına göre, test istatistiği (X^2) 5623.45, olasılık değeri 0.0000 bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda H_0 hipotezi red edilerek değişkenlerin heterojen olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir diğer önemli test ise yatay kesit bağımlılığı testidir. Breusch & Pagan (1980) ve Pesaran (2004) tarafından literatüre kazandırılan LM testi, yatay kesit bağımlılığı tahmininde başvurulan temel testlerden biridir. BP LM testi, EKK yöntemi ile tespit edilen yatay kesit kalıntılarının korelasyon katsayılarının karelerinin toplamına bağlı olarak oluşturulan bir testtir. Tahmin hataları arasındaki yatay kesitsel korelasyonu göstermek üzere boş hipotezi yatay kesitsel korelasyonun olmadığını söyleyen CD_{LM} test istatistiği kullanılmaktadır. Bu yüzden zaman ve birim boyutu dikkate alınmıştır. Panel veri setinin zaman boyutunun (T), birim boyutundan (N) büyüktür (Ivrendi & Güloğlu, 2010: 384). $T > N$ başka bir ifade ile zaman boyutunun (23), birim boyutundan (6) büyük olduğu durumlardır. Bu açıklamalar neticesinde LM sonuçları kritik değeri (X^2) 142.405, olasılık değeri 0.0000 olarak bulunmuş ve boş hipotez olan H_0 hipotezi red edilerek değişkenler arasında korelasyon varlığı tespit edilmiştir.

H_0 hipotezinin red edilmesi durumu değişkenlerin heterojen olması ve değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığın oluşmasını göstermektedir. Bu sonuç doğrultusunda değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamada görünürde ilişkisiz regresyon yöntemini tercih edilmiştir (Greene, 2003: 341). Böylece değişkenlerin zaman boyutu (T) 30'dan küçük olması önem taşımaktadır. Bundan dolayı birim kök testi yapılmamıştır. Birim kök testi yapılmadığı için eşbütünlük ilişkisi araştırılmamıştır (Keleş, 2022: 383).

3.2. Görünürde İlişkisiz Regresyon (SUR)

Görünürde ilişkisiz regresyon yönteminde birimler kendi aralarında ilişkisiz gözükülebilmektedir. Ancak hata terimleri ilişkisi mevcuttur. Bu yüzden görünürde ilişkisiz regresyon modeli kalıntıları bir bütün olarak inceleyerek sonuca ulaştırmaktadır. Bu durum etkinlik ve bilgi kaybının oluşmasını engellemektedir. 2 no'lu denklem model tahminini göstermektedir.

$$Y = \beta_1 X_{1t} + \beta_2 X_{2t} + \beta_3 X_{3t} + \mu_{it} \quad (2)$$

SUR modeli ile ilişkili olarak her bir birimin ayrı şekilde regresyon tahmini yapılmaktadır.

$$Y_i = \beta_1 X_{1t} + \beta_2 X_{2t} + \beta_3 X_{3t} + u_i \quad (3)$$

Bir sonraki adımda denklemin tahmininde kullanılacak genel varyans - kovaryans matrisi (Ω) oluşturulmaktadır. Birimler her birinin tahmini için kurulan regresyon modellerinin kalıntı varyansları, varyans-kovaryans matrisinin köşegen elemanlarını göstermektedir (Kapçak & Özdemir, 2023b: 247). Uygulamalı çalışmalarda genelleştirilmiş en küçük kareler yönteminde varyans-kovaryans matrisi modele dahil edilmektedir. Zellner her bir denklemi ayrı ayrı EKK yöntemiyle tahmininden elde edilen hata terimlerini kullanmıştır (Keskin, 2019). Buradan yola çıkarak genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi yardımıyla elde edilecek görünürde ilişkisiz regresyon (SUR) modeli 4 nolu denklemde gösterilmiştir.

$$\hat{\beta} = (X' \Omega^{-1} X)^{-1} X' \Omega^{-1} Y \quad (4)$$

Görünürde ilişkisiz regresyon modelinin analiz bulguları aşağıda aşamalı olarak gösterilmektedir.

Tablo 1

SUR Modelinin Tahmin Sonuçları

Ülkeler	R ²	X ²
Brezilya	0.925	11.04***
Hindistan	0.835	9.15***
Rusya	0.746	202.03***
Çin	0.984	78.64***
Güney Afrika	0.945	94.09***
Türkiye	0.985	106.51***

Not: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. *** simgesi %1 kritik değerde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Modele dahil edilen Brezilya, Hindistan, Rusya, Çin, Güney Afrika ve Türkiye (BRICS-T) ülkeleri için Tablo 1'de görünürde ilişkisiz regresyon modelinin(SUR) tahmini sonuçları gösterilmektedir. R² incelendiğinde Brezilya R²'si için %925, Hindistan R²'si için %835, Rusya R²'si için %746, Çin R²'si için %984, Güney Afrika R²'si için %945 ve Türkiye R²'si için %985 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda Rusya hariç tüm ülkeler için kurulan modelin açıklama gücü oldukça yüksek olduğu hesaplanmıştır. Diğer bir bulguya göre, olasılık değerlerinin tüm ülkeler için anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2*SUR katsayı Sonuçları (Bağımlı Değişken: Ekolojik Ayak İzi)*

Ülkeler	UN	GDP	REN
Brezilya	44.114***	11.799***	-43.780***
Rusya	81.150***	40.361***	-23.419***
Hindistan	95.9614***	17.424***	-32.372***
Çin	142.097***	30.011***	-20.006***
Güney Afrika	38.803***	53.285***	-37.679***
Türkiye	14.514***	16.229***	-38.342***

Not: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. *** simgesi %1 kritik değerde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. UN, İşsizlik oranını, GDP ekonomik büyümeyi ve REN ise yenilenebilir enerji tüketimini göstermektedir.

Tablo 2’de Brezilya, Hindistan, Rusya, Çin, Güney Afrika ve Türkiye ekonomilerinde bağımlı değişken olan ekolojik ayak izi üzerinde işsizlik (UN), ve ekonomik büyüme (GDP) yenilenebilir enerji tüketimi (REN) istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Birimler açısından değerlendirildiğinde Brezilya için işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerinde meydana gelen olan 1 birimlik artış ekolojik ayak izini sırasıyla 44.114 ve 11.799 birim artırırken; yenilenebilir enerji tüketiminde oluşacak 1 birimlik artış ekolojik ayak izini 43.780 birim değerinde azaltmaktadır.

Rusya için işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerinde meydana gelen olan 1 birimlik artış ekolojik ayak izini sırasıyla 81.150 ve 40.3 birim artırırken; yenilenebilir enerji tüketiminde oluşacak 1 birimlik artış ekolojik ayak izini 23.419 birim değerinde azaltmaktadır.

Hindistan için işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerinde meydana gelen olan 1 birimlik artış ekolojik ayak izini sırasıyla 95.9514 ve 17.424 birim artırırken; yenilenebilir enerji tüketiminde oluşacak 1 birimlik artış ekolojik ayak izini 32.372 birim değerinde azaltmaktadır.

Çin için işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerinde meydana gelen olan 1 birimlik artış ekolojik ayak izini sırasıyla 142.097 ve 30.011 birim artırırken; yenilenebilir enerji tüketiminde oluşacak 1 birimlik artış ekolojik ayak izini 20.006 birim değerinde azaltmaktadır.

Güney Afrika için işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerinde meydana gelen olan 1 birimlik artış ekolojik ayak izini sırasıyla 38.803 ve 53.2 birim artırırken; yenilenebilir enerji tüketiminde oluşacak 1 birimlik artış ekolojik ayak izini 37.679 birim değerinde azaltmaktadır.

Türkiye için işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerinde meydana gelen olan 1 birimlik artış ekolojik ayak izini sırasıyla 14.514 ve 16.229 birim artırırken; yenilenebilir enerji tüketiminde oluşacak 1 birimlik artış ekolojik ayak izini 38.382 birim değerinde azaltmaktadır.

Görüldüğü gibi makroekonomik değişkenlerin seçilmiş tüm ülkelerde ekolojik ayak izi üzerinde istatistiksel anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu durum yükselen ekonomiler için ciddi çevre sorunları getirmektedir. Devletlerin ana amaçlarında biri sürdürülebilir büyüme ve istihdam gerçekleştirmektir. Ancak birçok sebepten oluşacak işsizlik artışı beraberinde çevre problemlerini de getirmektedir. Yenilenebilir enerji tüketimi temiz ve çevre dostu olduğundan ekolojik ayak izini azaltarak çevresel kaliteyi artırmaktadır. Bu bulgu gelişmekte olan piyasaları ve enerji ithalatçı ülkeler için önemli enerji politikaları geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Böylece yenilenebilir enerji kaynaklarının çevresel

sürdürülebilirlik güdüsüne uyum sağladığını göstermektedir. Bu bulgulara karşın Hastik et al., (2016) enerji tasarrufu sağlayan üretim teknikleri geliştirilmeden yenilenebilir enerji tüketiminin tek başına çevresel zorlukları hafifletemeyeceğini savunmaktadır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sürdürülebilir büyüme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmek için sahip oldukları beşeri ve doğal kaynaklarını aşırı kullanmaktadır. Ancak gelişmiş ülkeler çevre konusunda katı kurallar uygulamaktadırlar. Gelişmekte ve genç olan ülkelere ise çevre konusunda daha esnek davrandıklarından dolayı çevresel bozulma daha fazla hissedilmektedir. Çevresel bozulmasını demokrasi, mutluluk, kentleşme, sanayileşme, enerji tüketimi, nüfus, ekonomik büyüme gibi birçok sosyal, politik ve ekonomik faktörler olumlu ve olumsuz etkilemektedir. Çevresel bozulmanın temel kaynağının insanoğlu olduğu bilinmektedir. Böylece bireylerin eğitilmiş, bilinçli ve istihdam düzeyinin yüksek olması çevresel bozulmayı hafifletebilmektedir.

Bu çalışmada, BRICS-T (Brezilya, Hindistan, Rusya, Çin, Güney Afrika ile Türkiye) kapsamında yer alan ülkelere işsizlik ve ekolojik ayak izi ilişkisi araştırılmaktadır. Modele dahil edilen ülkeler için 2000-2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. SUR yöntemiyle işsizlik ve ekolojik ayak izi arasındaki ilişki tahmin edilmiştir. SUR yaklaşımının sonuçlarına göre, R^2 'nin Rusya hariç diğer tüm ülkeler için modelin açıklayıcı gücü yüksektir. X^2 parametresi ise BRIC-T ülkeleri için %1 kritik değerde istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. SUR yaklaşımının birimsel olarak değişkenlerin katsayıları sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir. İşsizlik, ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji tüketimi %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda, işsizlik ve ekonomik büyüme ekolojik ayak izini artırdığı; yenilenebilir enerji tüketimi ise ekolojik ayak izini azalttığı sonucuna rastlanılmıştır.

Ampirik sonuçlar ve literatür dikkate alındığında bu çalışmanın sonuçları Tanveer vd., (2022) Elissa (2023), Wang & Li (2021), Adesina & Mwamba (2019), Cui vd., (2022), Granados & Spash (2019) ve Mayer (2016) gibi iktisatçıların yaptıkları çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ayrıca Tanveer vd., (2022) ve Elissa (2023) gibi yazarlar mevcut çalışma ile aynı çevresel göstere (ekolojik ayak izi) değişkenini kullanmışlardır. Diğer taraftan Doğan vd., (2022) ve Şahin (2022) gibi yazarların çalışmalarının sonuçları mevcut çalışmanın sonuçlarını desteklememektedir. Genel olarak bu çalışmanın sonuçları literatür ile paralellik göstermektedir. Böylece yüksek işsizliğin çevresel bozulmayı tetiklediği ampirik bulgularla desteklenmiştir.

Çevresel sorunlara bağlı olarak dünya çapında, sürdürülebilir kalkınma ve çevre korumasına yönelik önemli politika önerileri sunulmaktadır. Mevcut çalışmanın sonuçlarına bağlı olarak hükümetler istihdam alanları açarak temiz bir ekolojik çevre için işsizliği azaltabilir. Çevrenin korunması konusunda özel kurslar açılarak ve araştırma merkezleri kurularak halk bilinçlenmelidir. Çevre eğitimi üniversitelerde dikkate alınmalıdır. Modele dahil edilen ülkeler genç ülkeler olduğundan enerji tüketimleri fazladır. Bu yüzden yenilenebilir enerji teknolojileri kullanımı teşvik edilmeli ve bu teknolojilerin kullanılması için kalifiye personel yetiştirilmelidir. Yüksek vasıflı bir işgücü, enerji kaynaklarını verimli bir şekilde kullanabilir. Bunun yanında, çevresel bozulmayı ve işsizliği azaltmak için geri dönüşüm, yenilikler ve temiz üretim yöntemleri de benimsenmelidir.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından ortak yürütülmüştür.

All stages of the study were conducted by the author.

Etik Kurul İzni / Ethics Board Approval

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study does not require ethics board approval.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin / To Cite This Article: Kapçak, S. (2024). İşsizlik ve ekolojik ayak izi arasındaki ilişki: BRICST ülkeleri. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 25-38.

KAYNAKÇA

- Aceleanu, M., Serban, A., & Burghilea, C. (2015). Greening the youth employment-A chance for sustainable development. *Sustainability* 7(3), 2623–2643. <https://doi.org/10.3390/su7032623>
- Adesina, K. S. & Mwamba, J. W. M. (2019). Does economic freedom matter for CO2 emissions? lessons from Africa. *The Journal of Developing Areas*, 53(3), 155-167.
- Alkan, Ö., ve Kılıçtekin, B. (2020). Görünürde ilişkisiz regresyon modeli ile alkol ve tütün kullanım süresini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 84, 511-528.
- Anser, M. K., Apergis, N., Syed, Q. R., & Alola, A. A. (2021). Exploring a new perspective of sustainable development drive through environmental Phillips curve in the case of the BRICST countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(35), 48112-48122.
- Baloch, M. A., & Zhang, J., (2019). The effect of financial development on ecological footprint in BRI countries: Evidence From Panel Data Estimation. *Environmental science and pollution research*, 26, 6199–6208.
- Berger, D. (2022). Investor sentiment: A retail trader activity approach. *Review of accounting and Finance*, 21(2), 61–82. <https://doi.org/10.1108/RAF-06-2021-0152>
- Blankenberg, A.K., & Alhusen, H. (2019). On the determinants of pro-environmental behavior: A literature review and guide for the empirical economist. *Center for European. Governance, and Economic Development Research*, 350. <https://ssrn.com/abstract=3473702> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3473702>
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). the lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 1(47), 239–253.
- Charfeddine, L. (2017). The impact of energy consumption and economic development on ecological footprint and CO2 emissions: evidence from a markov switching equilibrium correction model. *Energy Economics*, 65, 355–374. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2017.05.009>
- Chen, D. D., Gao, W. S., Chen, Y. Q., & Zhang, Q. (2010). Ecological footprint analysis of food consumption of rural residents in China in the latest 30 years. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 1, 106-115.
- Cui, Y., Wang, G., Irfan, M., Wu, D., & Cao, J. (2022). The effect of green finance and unemployment rate on carbon emissions in China. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 887341.
- Çetin, M., Kapçak, S., & Can, A. (2022). Türkiye'de demokrasinin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi: ARDL Sınır Testi. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences*, 8, 136-145.
- Desha, C., Robinson, D., & Sproul, A. (2015). Working in partnership to develop engineering capability in energy efficiency. *Journal of Cleaner Production*, 106, 283–291. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.03.099>
- Dogan, E., Majeed, M. T., & Luni, T. (2022). Revisiting the nexus of ecological footprint, unemployment, and renewable and non-renewable energy for South Asian economies: Evidence from novel research methods. *Renewable Energy*, 194, 1060-1070.

- Duarte, R., Feng, K., Hubacek, K., Sanchez-Choliz, J., Sarasa, C., & Sun, L. (2016). Modeling the carbon consequences of pro-environmental consumer behavior. *Applied Energy*, 184, 1207–1216. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2015.09.101>
- Eissa, A. A. E. (2023). Investigating the relationship between economic growth and ecological footprint in Egypt. *MSA-Management Sciences Journal*, 2(3), 122-145.
- Ewing, B., Moore, D., Goldfinger, S. H., Oursler, A., Rees, A. & Wackernagel, M. (2010). Ecological Footprint Atlas Global Footprint Network, Oakland. In Global Footprint Network. Available At https://Www.Footprintnetwork.Org/Content/Images/Uploads/Ecological_Footprint_Atlas_2010.Pdf
- Granados, J. A. T. & Spash, C. L. (2019). Policies to reduce CO2 emissions: Fallacies and evidence from the United States and California. *Environmental Science & Policy*, 94, 262-266.
- Greene, W.H. (2003). *Econometric analysis*, Pearson education.
- Hastik R, Walzer C, Haida C, Garegnani G, Pezzutto S, Abegg B, & Geitner C. (2016) Using the “footprint” approach to examine the potentials and impacts of renewable energy sources in the European alps. *Mt Res Dev* 36(2), 130–140.
- Huang, J., Li, X., Wang, Y., & Lei, H. (2021). The effect of energy patents on China's carbon emissions: Evidence from the STIRPAT model. *Technological Forecasting and Social Change*, 173, 121110.
- Ikram, M., Ferasso, M., Sroufe, R., & Zhang, Q. (2021). Assessing green technology indicators for cleaner production and sustainable investments in a developing country context. *Journal of Cleaner Production*, 322, 129090.
- Ivrendi, M., & Guloglu, B. (2010). Monetary shocks, exchange rates and trade balances: Evidence from inflation targeting countries. *Economic Modelling*, 27(5), 1144-1155.
- Javaheri, B., Ghaderi, S., Ghomashi, N., & Amani, R. (2021). Investigating the Impact of Economic Complexity and Ecological Footprint on Economic Growth in OPEC Countries. *The Economic Research*.
- Kapçak, S. (2022). Gelişmekte olan ülkelerde mutluluk ve ekonomik büyümenin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 136-146.
- Kapçak, S., & Özdemir, İ. (2023). Gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret, işsizlik ve enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Panel veri analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(2), 243-254.
- Katircioglu S, Gokmenoglu, K. K, & Eren, B.M., (2018). Testing the role of tourism development in ecological footprint quality: Evidence from top 10 tourist destinations. *Environmental science and pollution research*, 25, 33611–33619. <https://doi.org/10.1007/s11356-018-3324-0>
- Keleş, S. S. (2022). BRICS-T Ülkelerinde küreselleşme, ekonomik karmaşıklık ve gelir eşitsizliği: Heterojen Panel Veri Analizi, *Journal of Emerging Economies And Policy*, 7(2), 379-388.
- Keskin, H. İ. (2019). Türkiye'nin turizm talebinin tahmininde görünürde ilişkisiz regresyon modelinin kullanılması. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(2), 182-190.
- Liu, D. ve Xiao, B. (2018). Can China achieve its carbon emission peaking? A scenario analysis based on STIRPAT and system Dynamics model. *Ecological Indicators*, 93, 647-657.

- Mayer A (2016) Is unemployment good for the environment? *Resour. Energy Econ* 45, 18–30. <https://doi.org/10.1016/j.reseneeco.2016.04.00>
- Mulderij, L. S., Hernandez, J. I., Mouter, N., Verkooijen, K. T., & Wagemakers, A. (2021). Citizen preferences regarding the public funding of projects promoting a healthy body weight among people with a low income. *Social Science & Medicine*, 280, 114015.
- Nathaniel, S. & Khan, S.A.R. (2019). The nexus between urbanization, renewable energy, trade, and ecological footprint in ASEAN countries. *Journal Of Cleaner Production*, 272, 1-9.
- Ng, C. F., Yii, K. J., Lau, L. S., & Go, Y. H. (2022). Unemployment rate, clean energy, and ecological footprint in OECD countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-10.
- Öztunalı Kayır, G. (2003) *Doğaya Dönüş: Topluma Ekolojik Bakış*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large Panels. *Journal of Econometrics*. 142(1), 50-93.
- Rashid, A., Irum, A., Malik, I. A., Ashraf, A., Rongqiong, L., Liu, G., & Yousaf, B. (2018). Ecological footprint of Rawalpindi; Pakistan's first footprint analysis from urbanization perspective. *Journal of Cleaner Production*, 170, 362-368.
- Romuald, K. S. (2011). *Democratic Institutions and Environmental Quality. Effects And Transmission Channels*. Congress, Switzerland.
- Rudolph A, & Figge, L. (2017). Determinants of ecological footprints: What Is the role of globalization? *Ecol Indic* 81, 348–361. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2017.04.060>
- Shastri, S., Mohapatra, G., & Giri, A. K. (2023). The Environmental Philips Curve from a gender perspective: empirical evidence from India. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(7), 17487-17496.
- Solarin, S.A., & Al-Mulali, U., (2018). Influence of foreign direct investment on indicators of environmental degradation. *Enviromental Science and Pollution Research*, 25(25), 24845-24859.
- Swamy, P (1971). *Statistical inference in Random coefficient regression models*. New York. Springer.
- Şahin, G. (2022). Kömür ihraç eden ülkelerde STIRPAT Modeline dayalı çevresel etki analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 73, 196-216.
- Tanveer, A., Song, H., Faheem, M., & Chaudhry, I. S. (2022). Validation of environmental philips curve in Pakistan: a fresh insight through ARDL technique. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-18.
- Ulucak, R., & Erdem, E. (2017). Ekonomik büyüme modellerinde çevre: ekolojik ayak izini esas alan bir uygulama. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(4), 115-147.
- Ulusoy, T., & Şen, Ş. (2019). Emisyon ticareti ve karbon emisyonlarının firma değerine olan etkisi. *Social Sciences*, 14(4), 1827-1840.
- UNDP. (2021). Sürdürülebilir kalkınma için küresel amaçlar. Erişim tarihi: (09 Eylül 2021 <https://Www.Kureselamaclar.Org/>
- Ursavaş, N. (2021). Türkiye’de demokrasinin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(4), 2745-2757.

- Wang, Q., Wang, L., and Li, R. (2022c). Renewable energy and economic growth revisited: The dual roles of resource dependence and anticorruption regulation. *Environmental science and pollution research*, 337, 130514. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130514>
- Yan, K., Zhou, X., & Chen, J. (2022). Collaborative deep learning framework on 10t data with bidirectional NLSTM neural networks for energy consumption forecasting. *Journal of Parallel and Distributed Computing*, 163, 248–255. <https://doi.org/10.1016/j.jpdc.2022.01.012>
- Zafar, M.W., Zaidi, S.A.H., Khan, N.R., Mirza, F.M., Hou, F., & Kirmani, S.A.A., (2019). The impact of natural resources, human capital, and foreign direct investment on the ecological footprint: The Case of The United States. *Environmental Science and Pollution Research*, 63, 101428.
- Zellner A., (1962). Estimators For Seemingly Unrelated Regression Equations: Some Finite Sample Results. *Journal of the American Statistical Association*, 58, 977-992.

Pandemi Sonrası Bankacılık Sektörünün Kurumsal Kredi Gelişimi: Türkiye ve Balıkesir Karşılaştırması¹

Corporate Credit Development of The Banking Sector After the Pandemic: Türkiye And Balıkesir Comparison

ATAKAN GÖKÇE^a , ŞAKİR SAKARYA^{b,*}

^a T.C. Ziraat Bankası, Balıkesir Ticari Şube Müdürü, BALIKESİR, TÜRKİYE

^b Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İİBF, İşletme, BALIKESİR, TÜRKİYE

(Gönderim Tarihi/Received: 08.10.2024; Kabul Tarihi/Accepted: 01.11.2024)

ÖZ

Covid-19 pandemisi sadece sağlık sektörüne sıkıntılar yaşatmamış aynı zamanda sanayi, hizmetler, tarım ve gıda başta olmak üzere tüm reel sektörlerde ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Bu süreçte, başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sektörü gerek hane halkının gerekse işletmelerin ihtiyaçlarını finanse ederek pandeminin ekonomik etkilerinin azaltılmasında büyük rol oynamıştır. Pandeminin neden olduğu bu ekonomik etkilerin azaltılması adına uygulanan tedbirler bankacılık sektöründe kredi hacminin genişlemesine neden olmuştur. Pandemi sonrası süreçte ekonominin normale dönmesiyle birlikte başlayan ekonomi politikalarındaki değişimler ise bankacılık sektörü tarafından kullanılan kredilerin de seyrini belirlemiştir. Bu nedenle bu çalışmada pandemi süreci ve sonrasında bankacılık sektörünün 2019-2023 arası kurumsal kredi hacminin Türkiye ve Balıkesir karşılaştırılması incelenmiş, Türkiye’de yabancı para cinsinden kullanılan nakdi kurumsal krediler azalırken, Türk Parası cinsinden kullanılan nakdi kurumsal kredilerin arttığı, Balıkesir’deki firmaların da pandeminin ilk yılında Türkiye ortalamasına yakın kredi kullandıkları, sonraki 3 yılda ise Türkiye geneline göre daha fazla kurumsal kredi kullanma eğilimine yöneldikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Pandemi, Nakdi Kurumsal Kredi, Türkiye, Balıkesir.

JEL Sınıflandırması: F65, G20, G21

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic has not only occurred in the health sector but has also caused serious activities in all real sectors, especially industry, service, agriculture and food. In this process, the banking sector, especially state banks, played a major role in reducing the economic effects of the pandemic by financing the needs of both households and businesses. The pandemic has caused the continuation of the loan volume in the banking sector, where economic growth is maintained. The changes in economic policies that started with the economy returning to normal in the post-pandemic period have shown the course of the loans used by the banking sector. For his reason, in this study, a comparison of the corporate loan volume of the banking sector between 2019 and 2023 in Turkey and Balıkesir was examined during and after the pandemic period. While cash corporate loans in foreign currency decreased in Turkey, cash corporate loans in Turkish Lira increased, and companies in Balıkesir were affected by the pandemic. It was observed that they used loans close to Turkey’s average in the first year, and in the next 3 years, they tended to use more corporate loans compared to Turkey in general.

Keywords: Banking, Pandemic, Cash Corporate Loan, Türkiye, Balıkesir.

JEL Classification: F65, G20, G21

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Şakir Sakarya danışmanlığında Atakan Gökçe tarafından hazırlanan, “Pandemi Sonrası Bankacılık Sektörünün Kurumsal Kredi Gelişimi: Türkiye ve Balıkesir Karşılaştırması” başlıklı İşletme Tezsiz YL Dönem Projesinden türetilmiştir.

* Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: sakarya@balikesir.edu.tr (Ş. Sakarya).

1. GİRİŞ

İlk olarak 2019 Aralık ayında ortaya çıkan ve 2020 yılı Mart ayında Türkiye’de de görülen Covid-19 pandemisi, tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmış ve tüm sektörleri olumsuz yönde etkilemiştir. Pandeminin yayılım hızının düşürülmesi adına hükümetler tarafından bir dizi önlemler alınmıştır. Pandemiye yönelik alınan bu önlemler küresel anlamda tedarik zincirini olumsuz etkilemiş ve küresel ticareti durma noktasına getirmiştir. Bununla birlikte yine virüsün yayılma hızının kontrol altına alınabilmesi için uygulanan sokağa çıkma yasakları ve işyerlerinin kapatılması gibi tedbirlerin sonucunda ekonomideki arz-talep dengesi bozulmuş, işletmeler ekonomik açıdan zor durumda kalmıştır.

Piyasada bu tür belirsizliklerin olması zaman zaman finansal krizlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Krizlerin sebebi genellikle bankacılık sektörü olmasına karşın bu kez krize Covid-19 pandemisi neden olmuş ve bankacılık sektörü bu süreçte işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılayarak krizin çözümünde önemli bir rol oynamıştır.

Pandemi sürecinde bankalar düzenlemiş oldukları kampanyalarla işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamış ve bunun sonucunda bankalar tarafından kullanılan kurumsal kredi hacminde ciddi bir artış yaşanmıştır.

COVID-19 pandemisi, küresel ekonomiyi ve finansal sistemleri derinden etkilemiş, bunun çözümüne yönelik olarak da ülkelerin ekonomi politikalarında farklı tercihler ön plana çıkmıştır. Ülkemizde de bankacılık sektörü bu tercihlerden etkilenmiş ve kredi verme faaliyetleri ekonomi politikalarındaki tercihlere göre şekillenmiştir.

Pandeminin ilk dönemi belirsizlikler içerisinde, üretimi ve tüketimi canlandırmaya yönelik politikalar kullanılarak kredi hacminin arttığı, sonrasında genişleyen kredi hacminin yarattığı enflasyonist etkinin arındırılmaya çalışılarak kredi artışının zayıfladığı, pandeminin sona ermesi ile yeniden kurumsal kredi gelişiminin ivme kazanmaya başladığı görülmüştür.

Bu çalışmada, pandemi sonrası dönemde Türkiye ve Balıkesir özelinde bankacılık sektörünün kurumsal kredi gelişimi karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Pandemi döneminde alınan önlemler ve ekonomi politikalarının bankacılık sektörü üzerindeki etkileri araştırmanın odak noktasını oluştururken, özellikle kriz dönemlerinde finansal sektörün işlevselliği ve ekonomik iyileşmeye katkısının incelenmesi çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Çalışma ile pandemi sonrası dönemde bankacılık sektörünün kurumsal kredi gelişimine ilişkin Türkiye ve Balıkesir özelinde karşılaştırmalı bir analiz sunulurken, ekonomik politika yapıcılarına, işletmelere ve yöneticilerine karar alma noktasında önemli perspektifler sağlaması amaçlanmıştır.

2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ VE KREDİLER

2.1. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü

Türk bankacılık sektörü, güçlü sermaye yapısı, rekabetçi ruh ve yenilikçi yaklaşımlarıyla geleceğe umutla bakmaktadır. Diğer yandan, sektörün karşılaştığı özellikle de artan regülasyonlar ve ekonomik dalgalanmalar gibi bazı zorluklar da bulunmaktadır. Ancak, sektörün bu zorlukları aşma yeteneği ve

uyum sağlama kabiliyeti, uzun vadeli sürdürülebilir büyüme için sağlam bir temel oluşturmaktadır (Yetiz, 2016).

Türkiye’de bankacılık sektörünün güncel durumuna ilişkin özet bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur. Tablodan da görülebileceği gibi sektörde toplam 63 adet banka faaliyet göstermekte olup, sektörün aktif büyüklüğü Haziran 2024 itibarıyla 28.056 Milyar TL’ye ulaşmıştır. Yine sektördeki kredi hacminin 13.852 milyar TL, gayrinakdi kredilerin ise 5.184 milyar TL, Mevduat hacminin 16.466 milyar TL ve özkaynakların da 2.466 milyar TL olduğu görülmektedir. Sektörün asgari sermaye yeterlilik rasyosunun %17,10 olması söz konusu sektörün güçlülüğünü göstermektedir. Ayrıca sektörün yoğunlaşma göstergesi olan Herfindahl-Hirschman endeksinin 8,44 ve Aktif büyüklüğünün GSYH’ye oranının 2023 yıl sonu itibarıyla 0,90 olduğu görülmektedir.

Tablo 1

Türk Bankacılık Sektörünün Temel Göstergeleri

Sıra No	Açıklama	Tutar / Adet
1	Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayısı	63 adet
2	Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü	28.056 Milyar TL
3	Aktif büyüklüğüne göre 2022 Avrupa sıralaması	13. sıra
4	Kredi Hacmi	13.852 milyar TL
5	Gayrinakdi Krediler	5.184 milyar TL
6	Mevduat hacmi	16.466 milyar TL
7	Özkaynaklar	2.466 milyar TL
8	Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu	%17,10
9	Bankacılık sektöründe çalışan sayısı	210.210 kişi
10	Toplam hesap sayısı	168 milyon adet
11	Şube sayısı	10.938 adet
13	ATM sayısı	53.566 adet
14	POS Cihazı Sayısı	1.974.819 adet
15	Toplam Kart Adedi (kredi kartı, banka kartı, ön ödemeli kart)	418.942.684 adet
16	Ödeme Kaydedici Cihaz (ÖKD) Yazılım Sayısı	2.478.850 adet
17	Bankacılık sektörünün toplam aktiflerine göre hesaplanan Herfindahl endeksi	8,44
18	Aktif büyüklüğünün GSYH’ye oranı	0,90 (2023 yıl sonu itibarıyla)

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=281> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2024)

Kaynak: <https://bkm.com.tr/pos-atm-okc-yazilim-sayilari/> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2024)

Diğer taraftan Türk bankacılık sektöründe 2024 Ağustos ayı itibarıyla 210.210 kişinin istihdam edildiği, 168 milyon adet hesabın olduğu, 10.938 adet banka şubesinin olduğu, 53.566 adet ATM sayısının olduğu, 1.974.819 adet POS cihazının olduğu, 418.942.684 adet toplam kredi kartının olduğu, 2.478.850 adet Ödeme Kaydedici Cihazın olduğu görülmektedir. Bu rakamlar Türkiye’de finansal tabana yayılımın göstergesi olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde pandemi süreci ile birlikte artan ekonomik sıkıntılar bir taraftan enflasyonla mücadeleyi diğer taraftan da büyümenin sürdürülmesine yönelik önlemlerin alınmasına neden olmuştur. Süreçte teknolojiye baş döndürücü yenilikler tüm alanlara hızlı bir şekilde yayılırken iklim ve çevre riskleri ile mücadele de düzenlemelere ve uygulamalara daha fazla yansımaya başlamıştır. Kısacası, sosyal, ekonomik, teknoloji ve çevresel konularda önemli bir geçiş dönemi ve/veya dönüşüm yaşanmaktadır. Tüm bu gelişmeler genelde finansal sektörü ve özelde de bankacılık sistemini çok yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Bu süreçte bankalar kritik bir rol oynamış ve yakın dönemde yaşanan çok sayıda zorluklar ve artan riskler karşısında ülkemizde bankacılık sektörü dirençli kalmış ve işlevini sağlıklı bir şekilde sürdürmüştür. Bankalar daima ekonomik faaliyetin finansmanının merkezinde

olmuşlardır (TBB, 2024). Bu bağlamda, Türk bankacılık sektörü, dinamik yapısı ve sürekli gelişimi ile ülkenin ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlamaktadır. Gelecekte, teknolojik yeniliklerin ve küresel ekonomik trendlerin etkisiyle birlikte, sektörün daha da büyüyerek uluslararası alanda rekabet gücünü artırması beklenmektedir (Özdemir, 2010; Yetiz, 2016).

2.2. Bankacılık Sektöründe Krediler

Türkiye'de bankacılık sektörü, ekonominin ve finansal sistemin temelini oluşturmaktadır. Son yıllarda hızla gelişen ve yeniliklere açık bir yapıya sahip olan bu sektör, geniş bir hizmet yelpazesi sunarak bireysel ve kurumsal müşterilerin finansal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bankalar, bireysel ve kurumsal müşterilere çeşitli finansal ürünler sunmaktadır. Bunlar arasında en yaygın olanı ise kredilerdir. Bireyler, konut, taşıt, ihtiyaç gibi farklı alanlarda kredi kullanarak hedeflerine ulaşmaya çalışırken, işletmeler de işlerini büyütmek veya yeni yatırımlar yapmak için kredi kullanmaktadır.

Kredilerin genel olarak, borçlanma ve borç verme açısından tanımlandığı görülmektedir (Altun, 2024). Bu bağlamda kredi, bankaların sağladığı bazı bilgiler neticesinde, gerçek veya tüzel kişilere kanunlar ve banka içi kurallar yanında mevcut kaynakları da göz önünde bulundurarak teminatsız ya da belirli bir teminat karşılığında para ya da kefalet verme biçiminde sağladığı finansal olanak şeklinde tanımlanmaktadır (Ulusoy, 2013; Akçeşehirli, 2023). Fidancan (2017)'a göre kredi kavramı finansal bir terim olup genellikle bir finansal kurumdan belirli bir miktar parayı ödünç alma ve bu miktarı belirli bir süre içinde geri ödeme anlamına gelmektedir.

Ensari (2011)'ye göre kredi, bireylerin veya kurumların ihtiyaç duydukları finansal kaynakları alabilmelerini sağlayan bir araçtır. Bu kaynaklar genellikle nakit para şeklinde olup, bir banka, finansal kurum veya kredi veren kuruluş tarafından sağlanmaktadır. Kredi veren, krediyi alan kişi veya kuruluşa belirli bir süre içinde bu miktarı geri ödeme taahhüdüyle kredi vermektedir.

Krediler birtakım kişisel ihtiyaçlar için (ev, araba alımı gibi), işletme ihtiyaçları için (sermaye yatırımı gibi) veya diğer finansal hedefler için kullanılabilir (Abdul Adzis vd., 2018). Kredi genellikle ekonomik büyümeyi teşvik etmek, tüketici harcamalarını artırmak veya işletmelere sermaye sağlamak gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Ancak, doğru yönetilmediği takdirde aşırı borçlanma ve mali sorunlar gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir. Bu nedenle, kredi kullanırken dikkatli olmak ve geri ödeme taahhüdünü yerine getirebilecek durumda olmak önemlidir (Baoko vd., 2017; Micheal ve Inam, 2020). Sonuç olarak, kredi, ekonomilerdeki sermaye akışını ve tüketim harcamalarını yönlendiren önemli bir finansal araçtır. Hem bireylerin hem de işletmelerin ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli kredi türleri mevcuttur ve kredi piyasası, ekonomik büyüme ve kalkınma için hayati bir rol oynamaktadır.

Krediler birçok açıdan farklı şekillerde sınıflandırılabilirler. Genel bir sınıflandırma yapmak gerekirse krediler, kullanım amaçlarına, teminatlarına, vadelerine, kullanıldıkları yerlere ve kredinin niteliğine göre sınıflandırılabilirler (Öztürk, 2012). Ancak çalışmada krediler tüketici ve kurumsal krediler olarak ayrılmış ve kurumlar tarafından kullanılan kredi çeşitleri üzerinde durulmuştur.

2.2.1. Tüketici Kredileri

Tüketici kredileri yatırım, proje gerçekleştirme ve ticari amaç gibi unsurlar taşımayıp, tamamıyla bireylerin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla satın aldıkları ürünlerin finansmanını sağlamak için ortaya çıkmıştır (Tosik, 2022). Tüketici kredisi, kamu veya özel sektör kuruluşlarında düzenli gelir elde eden veya emekli olmuş bireylere, konut, taşıt veya diğer malları ve hizmetleri finanse etmek

amacıyla belirlenen faiz oranlarına göre sağlanan ve belirli bir geri ödeme planı içeren kredilerdir (Akyurt, 2022).

Ağar (2024)'e göre tüketici kredileri, bireylerin kişisel finansal ihtiyaçlarını karşılamak için başvurdukları kredilerdir ve konut kredileri dışında kalan tüm kredi türlerini kapsar. Bu krediler genellikle kısa vadeli olarak kullanılır ve farklı alt türlere ayrılabilir. Tüketici kredileri, bireylere çeşitli amaçlar için fonlara erişim sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu amaçlar arasında mal satın alma, masrafları karşılama veya geçici finansal açıkları yönetme gibi durumlar yer almaktadır. Ayrıca, konut kredisi, taşıt kredisi ve ihtiyaç kredisi gibi çeşitleri bulunmaktadır.

Tüketici kredilerinin önemli bir özelliği, belirli bir faiz oranı altında geri ödenmesi gereken bir kredi anlaşması ile sağlanmış olmalarıdır. Bu faiz oranı, kredi sağlayıcısı tarafından belirlenir ve genellikle kredi başvuru sahibinin kredi geçmişi, finansal durumu ve pazar koşulları gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Kredi faiz oranları, genellikle sabit faizli veya değişken faizli olabilmektedir (Mert, 2013). Tüketici kredileri genellikle belirli bir geri ödeme planı çerçevesinde geri ödenmektedir. Bu geri ödeme planı, kredi anlaşmasının bir parçası olarak belirlenir ve genellikle aylık taksitler halinde gerçekleştirilmektedir. Kredi geri ödemeleri, genellikle belirli bir süre boyunca eşit taksitler halinde yapılır, ancak bazı durumlarda değişken ödeme planları da mevcut olabilmektedir (Şener, 2018). Özetle, bankacılıkta tüketici kredileri bireylerin kişisel harcamalarını finanse etmek veya belirli bir mal veya hizmeti satın almak için aldıkları kredilerdir. Bu krediler, belirli bir faiz oranı altında belirli bir geri ödeme planı çerçevesinde sağlanır ve genellikle teminat gerektirmeyen veya sınırlı teminat gerektiren kredilerdir.

2.2.2. Kurumsal Krediler

Kurumsal kredi, ticari şirketler veya işletmeler tarafından işletme faaliyetlerini finanse etmek, büyütmek veya diğer finansal ihtiyaçları karşılamak için finansal kuruluşlardan alınan krediyi ifade etmektedir (İbiş vd., 2018). Bu tür krediler genellikle büyük ölçekli işletmeler, şirketler veya kuruluşlar tarafından talep edilmekte ve genellikle büyük miktarda sermaye gerektiren projeleri desteklemek için kullanılmaktadır. Bu krediler genellikle uzun vadeli ve yüksek tutarlı olabilmekte ve şirketin finansal durumu, kredi geçmişi ve kredi kullanım amacı gibi faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir (Tezel, 2017).

Kurumsal krediler, ticari işletmelerin ihtiyaç duyduğu sermayeyi sağlamak için kullanılmakta, genellikle belirli bir faiz oranı ve geri ödeme planı çerçevesinde kredi almak için işletmenin finansal durumu ve kredi geçmişi dikkate alınarak sağlanmaktadır. İşletmeler, bu kredi türünü genişleme yatırımları, yeni ekipman satın alma, stok finansmanı veya diğer işletme ihtiyaçları için kullanabilirler. Kurumsal krediler, işletmelerin büyümesini desteklemek ve faaliyetlerini sürdürmek için önemli bir finansal araçtır (Gökçe ve Küçükkaplan, 2018).

Kurumsal krediler Nakdi Kurumsal Krediler ve Gayrinakdi Kurumsal Krediler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çalışmada nakdi kurumsal krediler üzerinde durulmuştur.

Nakdi Kurumsal Krediler: Şirketlerin nakit ihtiyaçlarını karşılamak için aldıkları kredilerdir. Bu krediler genellikle işletmenin günlük operasyonlarını sürdürmek, yeni ekipman veya malzeme almak, genişleme projelerini finanse etmek gibi amaçlarla kullanılır. Nakdi krediler, bankalar, finansal kurumlar veya diğer finansal kuruluşlar tarafından sağlanabilir. Bu krediler genellikle bir geri ödeme planına ve faiz oranına tabidir ve işletme tarafından belirlenen koşullara uygun olarak geri ödenir. Bu kredi türü, işletmelerin likidite ihtiyaçlarını karşılamalarına ve operasyonlarını sürdürmelerine yardımcı olabilir (Tuğcu, 2018).

Gayrinakdi Kurumsal Krediler: Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için, bankanın bir komisyon ya da ücret karşılığında taahhütte bulunarak söz konusu işlemin gerçekleştirilmesi şeklinde verdiği krediler ise gayri-nakdi krediler olarak tanımlanır. Gayri-nakdi kredilere konu olan şey para değil, taahhütte bulunan finansal aracının (bankanın) itibarıdır. Gayri-nakdi krediler sayesinde, gerçekleştirilmesi çok yüksek meblağlar gerektiren yatırım projelerinin finansmanı, zorluk çekmeden sağlanabilir. Günümüze yoğun olarak talep gören beş adet gayri-nakdi kredi türü vardır. Bunlar kefalet kredisi, teminat mektubu kredisi, kabul ya da aval kredisi, ciro kredisi ve akreditif kredisidir (Tuğcu, 2018).

2.2.3. Bankacılık Sektöründe Nakdi Kurumsal Krediler

Bir önceki başlık altında da ifade edildiği gibi kurumsal krediler, işletmelerin finansal büyüme ve sürdürülebilirliklerini sağlamak için önemli bir finansman aracıdır. Ancak, bu kredileri kullanmadan önce işletmelerin dikkatlice değerlendirme yapması ve finansal riskleri anlaması büyük önem taşımaktadır. Nakdi kurumsal kredi türleri aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2.2.3.1. İşletme Kredisi. İşletme kredisi, genellikle işletme faaliyetlerini finanse etmek, büyüme veya işletmenin nakit akışını yönetmek için kullanılan bir tür kredidir. İşletme kredileri genellikle işletmenin belirli bir amacını gerçekleştirmek veya belirli bir ihtiyacı karşılamak için kullanılmaktadır (Yiğitbaş, 2015). İşletme kredisi türleri şunlardır (http-3; http-4):

Ekipman Kredisi: İşletmenin yeni ekipman alması veya mevcut ekipmanını güncellemesi için kullanılan kredi türüdür. Bu kredi türü, işletmenin üretim verimliliğini artırmaya veya hizmet kalitesini iyileştirmeye yardımcı olabilmektedir.

Ticari İpotek Kredisi: İşletme mülkü satın almak veya mevcut mülkü yeniden finanse etmek için kullanılan kredidir. Bu tür kredi daha çok işletmenin ofis binası, fabrika veya depo gibi ihtiyaçların karşılanması amacıyla işletme mülkleri için kullanılabilir.

İşletme Kredi Hattı: İşletmelere belirli bir limit dahilinde nakit çekme imkanı sağlayan esnek bir kredi türüdür. İşletmeler, ihtiyaç duydukları anda para çekebilir ve geri ödeme planına göre faiz ödemektedir.

İşletme Kredi Kartı: İşletmelere işletme giderlerini karşılamak için kullanabilecekleri bir kredi kartı sunar. Bu kartlar genellikle işletme giderlerini izlemek ve buna göre raporlamak için özel olarak tasarlanmıştır.

İşletme kredileri genellikle bankalar, kredi kooperatifleri veya özel finans kuruluşları tarafından sunulur. Kredi koşulları, kredi miktarı, faiz oranı ve geri ödeme şartları kurumdan kuruma ve kredi türüne göre değişiklik gösterebilir. İşletmeler genellikle kredi başvurusu yapmadan önce işletme planlarını ve finansal durumlarını hazırlamalıdır.

2.2.3.2. Yatırım Kredisi. Bir işletmenin genellikle büyüme, genişleme veya yeni bir proje için yatırım yapmak amacıyla aldığı bir tür kredidir. Bu kredi, işletmenin varlıklarını artırmasına, yeni ekipman satın almasına, yeni tesisler inşa etmesine veya mevcut tesisleri iyileştirmesine yardımcı olabilmektedir. İşletme sahipleri, yatırım kredilerini işlerini genişletmek, rekabet avantajı elde etmek veya verimliliği artırmak gibi çeşitli amaçlar için kullanabilmektedir. Yatırım kredilerinin bazı özellikleri şunlardır (Akça, 2021):

Uzun Vadeli: Yatırım kredileri genellikle uzun vadeli kredilerdir. Bu, işletmenin yatırımının getirilerini elde etmek ve krediyi geri ödemek için uzun bir süreleri olduğu anlamına gelir.

Teminatlı Olabilir: Yatırım kredileri genellikle teminat gerektirir. İşletme, kredi teminatı olarak mülkleri, ekipmanları veya diğer varlıkları kullanabilir. Teminat, kredinin geri ödenememesi durumunda kredi verenin riskini azaltır.

Faiz Oranları: Faiz oranları genellikle işletmenin kredi geçmişi, teminat ve pazar koşulları gibi faktörlere bağlı olarak belirlenir. Yatırım kredileri için faiz oranları genellikle işletme kredilerinden farklılık gösterebilir.

Amaç Odaklı: Yatırım kredileri genellikle belirli bir amaç için kullanılır. Örneğin, bir işletme yeni bir fabrika inşa etmek istiyorsa veya bir teknoloji yatırımı yapmak istiyorsa, bu tür yatırımlar için spesifik olarak tasarlanmış krediler kullanabilir.

Proje Değerlendirmesi: Kredi verenler genellikle yatırım projesini değerlendirirler ve işletmenin geri ödeme kapasitesini analiz ederler. Proje, karlılık potansiyeli, riskler ve geri ödeme planı gibi faktörlere dayalı olarak değerlendirilir.

Yatırım kredileri, işletmelerin büyüme ve gelişme hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilir, ancak aynı zamanda işletmenin finansal durumunu etkileyebilir ve riskler içerebilir. Bu nedenle, işletme sahipleri yatırım kredilerini dikkatlice değerlendirirken, geri ödeme planını ve krediyi kullanma amacını dikkate almalıdırlar.

3. LİTERATÜR

Literatüre bakıldığında genel olarak bankacılık sektörü ve krediler ile ilgili çalışmalara rastlanırken bankacılık sektörü ve kurumsal kredilere yönelik doğrudan bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Aşağıda daha önce yapılmış, literatürde yer alan ve açık kaynaklardan ulaşılabilen bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Gür ve Can (2023) yapmış oldukları çalışmada Türkiye bankacılık sektörünün pandemi öncesinde ve sonrasında finansal ve finansal olmayan performansına bağlı genel görünümünü analiz etmeyi amaçlamışlardır. Analiz sonucunda, yabancı bankaların sektörde yıllar içerisinde özellikle pandemi döneminde performansını istikrarlı bir şekilde artırdığı ve 2022 yılında Gri İlişkiler Analizine göre performans birincisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Performans derecesi bakımından ise son sırada yer alan kamu bankalarının 2022 yılında performanslarını oransal olarak en fazla artırmış banka türü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Hacımamoğlu ve Platin (2023) yapmış oldukları çalışmada 2007-2019 döneminde Türkiye’de il bazında ekonomik büyüme ile krediler arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırmışlar ve araştırma sonucunda, toplam kredilerdeki değişme ile ticari ve endüstri kredilerindeki değişmeden ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden ise tüketici kredilerindeki değişme ve tarımsal kredilerdeki değişmeye tek taraflı nedensellik ilişkisi olduğunu belirlemişlerdir. Ancak inşaat kredilerindeki değişme ile ekonomik büyüme arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bebybur ve Çetinkaya (2021) yapmış oldukları araştırmada pandemi öncesi 12 aylık ve pandeminin devam ettiği 12 aylık süreçte bankacılık sektörünün kredi hacmi ve takipteki alacak miktarlarındaki değişimi hem toplam hem de sektörel bazda incelemişlerdir. Bankacılık sektörünün takipteki alacaklarının pandemi sürecinde 2.002 milyon TL tutarında azalarak 149,524 milyon TL seviyesine düştüğü, ancak yakın izlemedeki kredilerin 100 milyar TL yükselerek 420 milyar TL seviyesine ulaştığını tespit etmişlerdir.

Tekin ve Temelli (2020) yapmış oldukları çalışmada, illerin finansal gelişmişlik göstergelerinden biri olan kullanılan banka kredilerinin Türkiye'nin 81 ili bağlamında benzerliklerinin ortaya konulması ve bölgesel bir yığılma olup olmadığının tespit edilmesini amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda; kredi kullanımında bölgesel farklılıkların söz konusu olmadığı ve sosyoekonomik gelişmişlik ve nüfus yoğunluğu ile kredi kullanım düzeyleri arasında belirli düzeyde ilişki bulunsa da bunun net bir şekilde ortaya çıkmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Şenel (2020) yapmış olduğu çalışmada Türk Bankacılık sektörü ile uluslararası bankacılık sektörünün karşılaştırmasını yaparak, banka kredilerinin genel görünümünü incelemiştir. Araştırma sonucunda küresel ekonomik istikrarsızlığın, Türkiye'nin ekonomik performansını olumsuz etkilediği; Türk bankacılık sektöründe kredi büyüklüklerinin yavaşlaması ve banka değerlerinin düşmesi olarak yansıdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca yaşanan ekonomik sıkıntılara rağmen GSYH/Banka Aktifleri, mevduatın krediye dönüşüm oranı ve takibe düşen kredi oranlarının gelişmiş ülkeler ortalamasından düşük, gelişmekte olan ülkelerle aynı seviyede olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Desterci (2009) çalışmasında Türk bankacılık sistemi içerisinde yer alan kredileri ele alarak işletmelerin büyümeleri açısından önemini belirlemek, kredileri yapıları ve çeşitleri yönünden sınıflandırarak, kredi değerlendirmesinde önem arz eden kriterleri incelemiştir. Çalışma sonucunda kredilendirilecek şahıs veya firmaların belirlenmesi, tahlili ve analizi; bu aşamalarda kullanılan yöntemlerin etkinliği belirlenerek, ilgili analiz ve tahlil yöntemlerinin kredi lehtarları, bankalar ve ülke ekonomisi için önem arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

4. YÖNTEM

Çalışmada yöntem olarak Betimsel Araştırma Yöntemi kullanılmıştır. Betimsel araştırma, var olan bir olayı nicel ya da nitel yönden betimleyen bir araştırma yöntemidir. Diğer bir ifadeyle betimsel araştırma geçmişte ve bugün var olan bir olay ya da durumu, var olduğu şekilde tanımlayan bir araştırmadır.

Betimsel araştırma, araştırma probleminin özelliklerini ve oluş sıklığını belirlemek, problem üzerinde etkili olan değişkenlerin önem derecelerini ortaya çıkarmak, problemin ortaya çıkış biçimini tahmin etmek ve değişkenler arasındaki ilişkiyi belirleyerek genellemelere varmak için yapılır. Betimsel araştırmanın amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2016; 40 -41);

- Nedensel bir ilişki kurarak genellemelere varmak,
- Sistemleştirip sınıflandırmak,
- Tahminlerde bulunmak,
- Kuramlara varmaktır.

Bu çerçevede araştırmada birincil kaynaklardan ve açık erişim kaynaklardan elde edilen veriler sistematik olarak sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir.

5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Türkiye'de Nakdi Kurumsal Kredilerin gelişimi, Türk Parası cinsinden kullanılan Nakdi Kurumsal Kredilerin gelişimi ile TCMB Politika Faizi arasındaki ilişki grafik ve tablolarla sayısallaştırılıp analizleri yapılmıştır. Son olarak da Türkiye ve Balıkesir karşılaştırması analiz edilmiştir.

5.1. Türkiye'de Nakdi Kurumsal Kredi Gelişimi

Aşağıdaki Grafik 1, Grafik 2 ve Grafik 3'te Aralık 2019 – Aralık 2023 arası üçer aylık dönemler itibarıyla Türkiye'nin dönem sonu Nakdi Kurumsal Kredi bakiyeleri gösterilmektedir. Bu kapsamda Gayrinakdi Krediler çalışmaya dahil edilmemiştir. Grafiklerde Türk Parası (TP) cinsinden kullanılan kredilerin bakiyeleri TL olarak raporlanırken, farklı para birimlerinden (USD, EURO, GBP, JPY vs) kullanılan Yabancı Para (YP) cinsinden kredilerin USD karşılıkları belirtilmiştir.

Grafik 1'de analiz dönemi içindeki Türk Parası (TP) cinsinden kurumsal nakdi kredilerin gelişim seyri görülmektedir. Grafik 1'den de görülebileceği gibi Türkiye'de 31.12.2019 tarihi itibarıyla TL kredilerin toplam tutarı 1.057.805 milyon TL iken, bu rakam her geçen dönem artış göstererek 2023 yılı sonu itibarıyla 5.186.842 milyon TL seviyesine ulaşarak 4 yılda 5 katına ulaştığı görülmektedir. Özellikle pandeminin yoğun olarak hissedildiği 2020 Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında, Kamu Bankaları aracılığıyla, KGF teminatıyla kullanılan, 6 ay geri ödemesiz toplam 3 yıl vadeli, yıllık %7,5 faizli, ticari destek kredilerinin etkisiyle toplam TP Kurumsal Kredi bakiyesi 350 Milyar TL artmış ve bu dönemde toplam bakiye %30'un üzerinde büyümüştür. Ancak 2020 Ağustos ayından 2021 Ağustos ayına kadar geçen bir yıllık süreçte kredi büyümesi, pandemi öncesi döneme dönmüş ve aylık ortalama %1 civarında büyümeye devam etmiştir. 2021'in 2. yarısında Dünyada pandeminin etkilerinin azalmasıyla birlikte ticaret ve finans sektörlerinde de normalleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Pandemide bozulan tedarik zincirinin ve üretim süreçlerinin artırılmasına yönelik politikalarla birlikte enflasyonla mücadeleye yönelik sıkı para politikaları izlenmiştir. Ülkemizde ise jeopolitik konumu, kesintiye uğramayan üretim süreçleri ve rekabetçi fiyat avantajıyla pandeminin ilk döneminde ekonomi büyümeye devam etmiştir. 2021'in ikinci yarısına gelindiğinde ise;

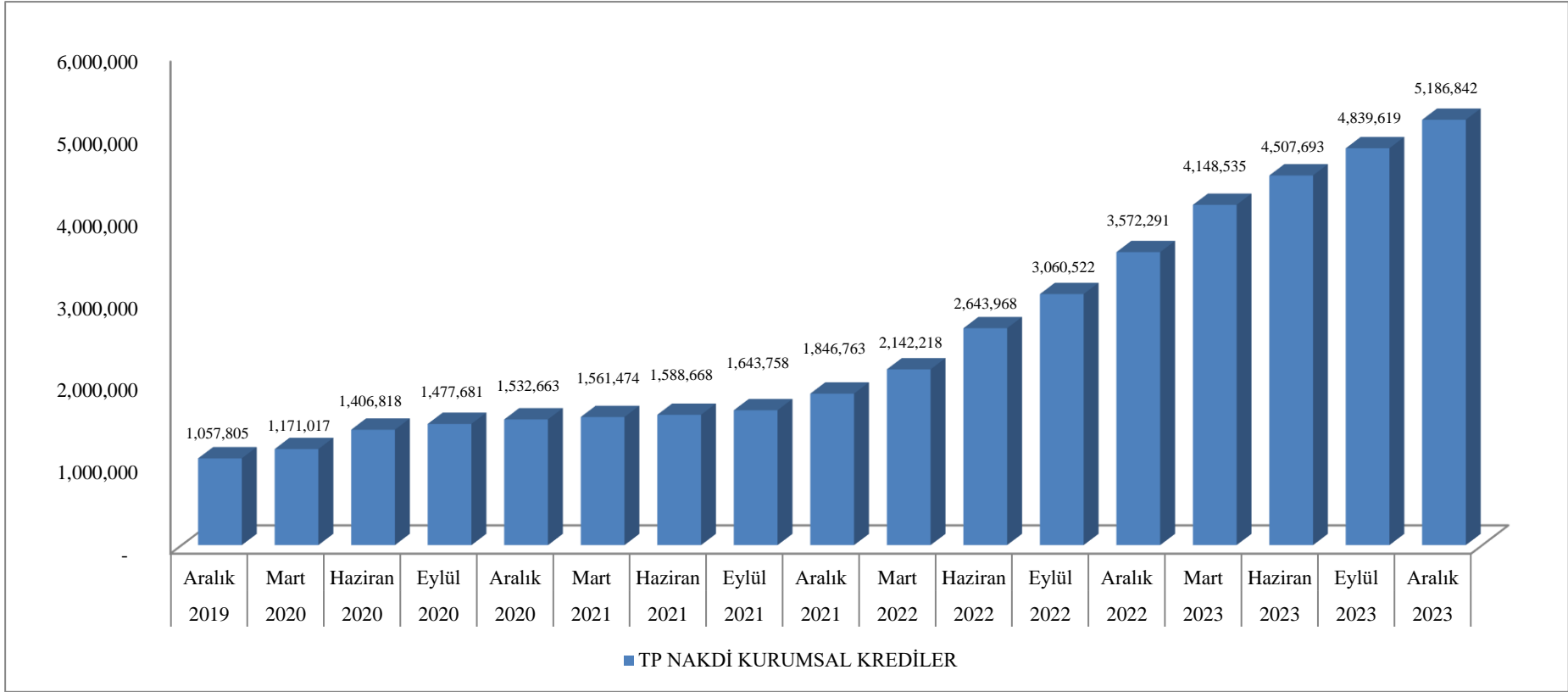
- Pandemi döneminde üretim ve ihracatta avantaj sağlanan rakip ülkelerin yeniden üretimlerini artırması,
- İlk 6 ayda sağlanan yüksek büyüme oranının devam ettirilmek istenmesi,
- Rekabetçi fiyatın ön planda tutularak ihracatın artırılıp cari açığın azaltılmasına yönelik,
- Düşük faiz ve rekabetçi döviz kuruyla genişletici para politikaları uygulamaya konulmuştur.

Grafik 2'de ise analiz dönemi içerisinde Yabancı Para (YP) cinsinden kullanılan kredilerin gelişimi yer almaktadır. Grafik 2'den de görülebileceği gibi Türkiye'de 31.12.2019 tarihi itibarıyla YP Kurumsal Kredilerin 171.240 milyon USD'den 128.613 milyon USD'ye gerilediği ve %26 oranında küçüldüğü görülmektedir. Bu azalmanın temel nedeninin ise kurumsal firmaların USD/TL kuruyla ilgili beklentilerinin olduğu düşünülmektedir. Firmaların bu beklentileri 2020-2023 arası dönemde YP cinsinden kredi kullanımını azaltmış ve gerçekleştirilen kredi geri ödemelerinin etkisiyle de toplam bakiye azalmıştır. Ancak her ne kadar YP Kurumsal Kredi bakiyesi azalmış olsa da döviz kurundaki artış nedeniyle TL karşılıkları yüksek oranda artmış ve TP-YP toplam Nakdi Kurumsal Kredi bakiyesi 4 yılda 2 Trilyon TL'den 9 Trilyon TL seviyesine ulaşmıştır.

Grafik 3'te söz konusu analiz döneminde Türkiye'deki toplam nakdi kurumsal kredilerin gelişimi görülmektedir. Grafikten görülebileceği gibi Türkiye'de 31.12.2019 tarihi itibarıyla toplam 2.072.196 Milyon TL tutarında nakdi kurumsal kredinin bulunduğu görülmektedir. Bu kredilerin 1.057.805 milyon TL tutarındaki kısmı TP Kurumsal Kredilerden ve 171.240 Milyon USD tutarındaki Yabancı Para (YP) Kurumsal Kredilerin TL karşılığı toplamından oluşmaktadır. Takip eden dönemlerde ise söz konusu nakdi kredilerin toplam tutarlarının sürekli olarak arttığı ve 2023 yılı sonu itibarıyla 2019 yılına göre neredeyse 5 katına yakın bir artış göstererek 8.961.578 Milyon TL'ne ulaştığı görülmektedir.

Grafik 1

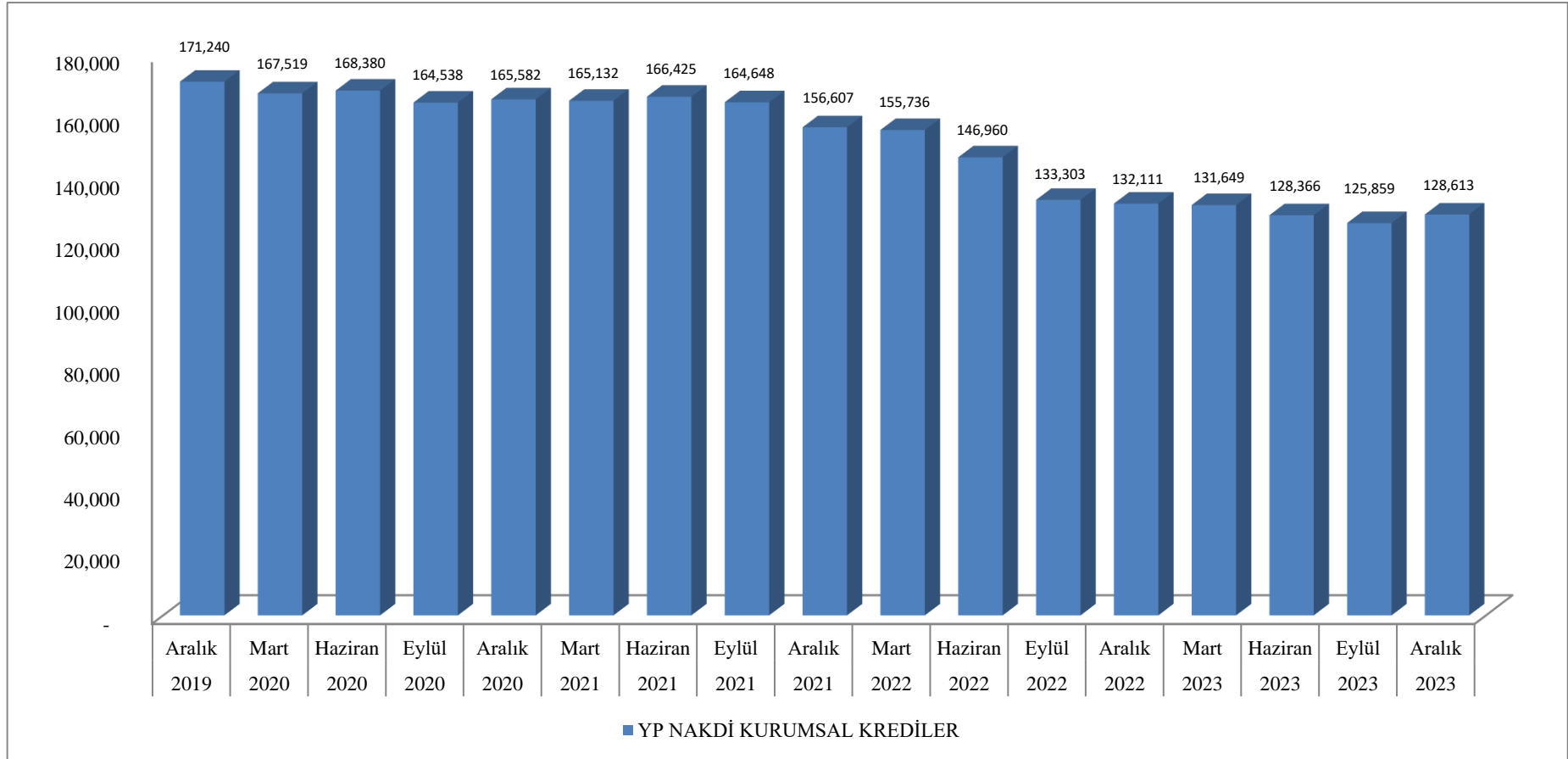
TP Nakdi Kurumsal Krediler (milyon TL)

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

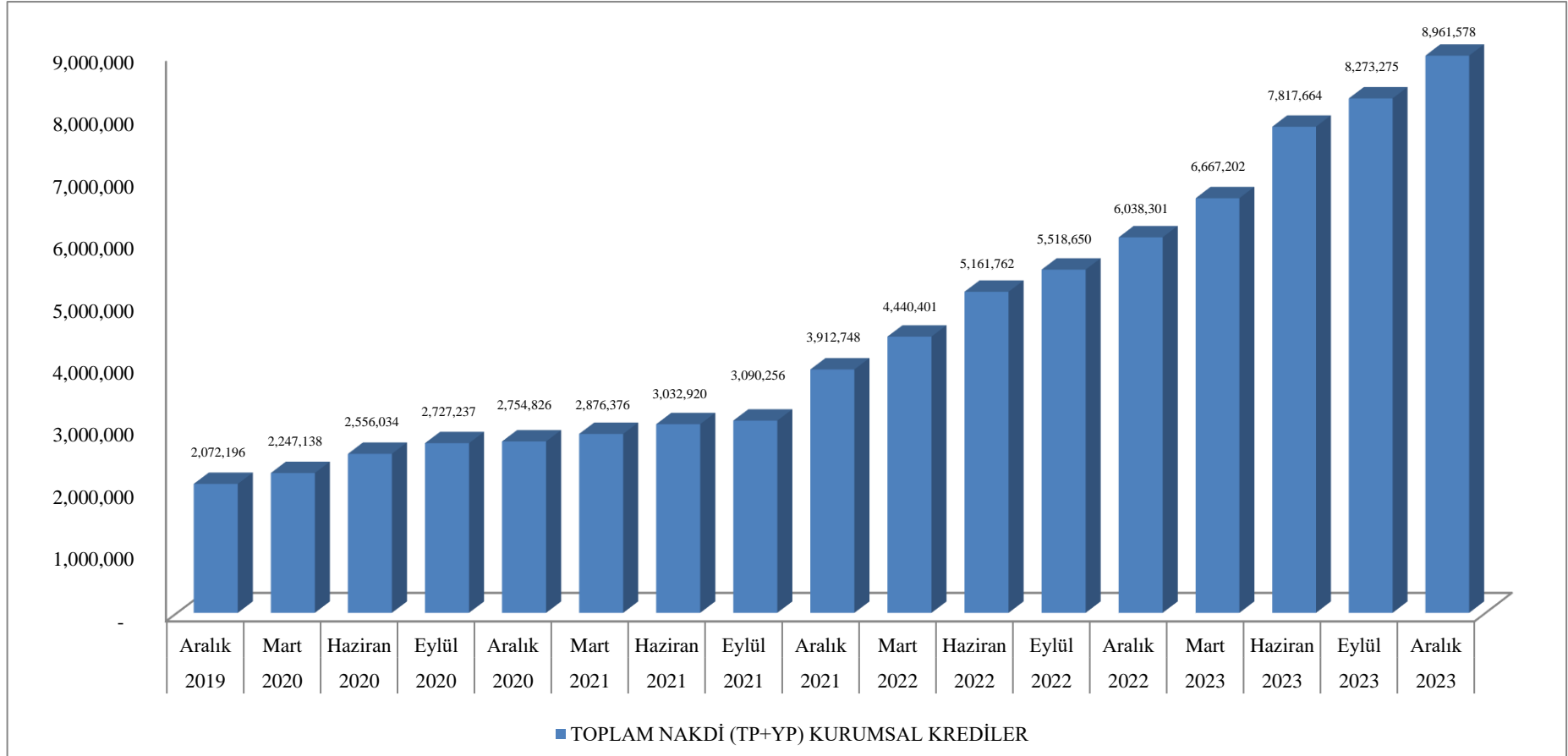
Grafik 2

YP Nakdi Kurumsal Krediler (milyon USD)

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3

Toplam Nakdi (TP+YP) Kurumsal Krediler (milyon TL)

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

5.2. Türk Parası Cinsinden Nakdi Kurumsal Kredi ve TCMB Politika Faizinin Gelişimi

2020 Mart ayında başlayan Covid-19 salgını neticesinde ekonomik ve ticari faaliyetlerde oluşması muhtemel aksaklıklara karşı, firmaların ekonomik faaliyetlerinin finansmanı amacıyla, Mart ayının ortasında hükümet tarafından düşük faizli kredi paketleri açıklanmış ve kamu bankaları aracılığıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda salgınla mücadele sürecinde, piyasaya likidite desteği sağlanması, kredilerin ve ödemelerin tekrar düzenlenmesi, uygun faiz oranlarıyla kredi seçenekleri ve politika faizlerindeki değişiklik gibi birçok politika yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de 18 Mart 2020 tarihinde salgının ekonomiye verdiği zararları hafifletmek için “Ekonomik İstikrar Kalkınma Paketi” adı altında bir destek paketi açıklanmıştır. Ekonomik İstikrar Kalkınma paketinin hayata geçirilebilmesi için verilen kredilerde en büyük payı kamu bankaları oluşturmaktadır. Bu bağlamda kamu bankaları (T.C. Ziraat Bankası, Vakıfbank ve Halkbank), normalleşme sürecine geçiş ve sosyal hayatın canlanması için "konut kredisi", "taşıt kredisi", "sosyal hayatı destek" ve "tatil destek" olmak üzere 4 farklı kredi paketi açıklamıştır (Sakarya ve Çalış, 2021: 215). Yıllık %7,5 faiz oranıyla, 6 ay ödemesiz dönemi bulunan toplam 3 yıl vadeli kredilere Kredi Garanti Fonu tarafından kefalet teminatı sağlanmıştır. Bu dönemde TCMB politika faizi 9,75’den 8,25’e indirilmiştir. Atılan bu adımlar neticesinde TL kurumsal kredilerde 350 milyar TL firmalara finansman sağlanmış ve 4 ayda %30 TP Nakdi Kurumsal Kredi büyümesi gerçekleşmiştir.

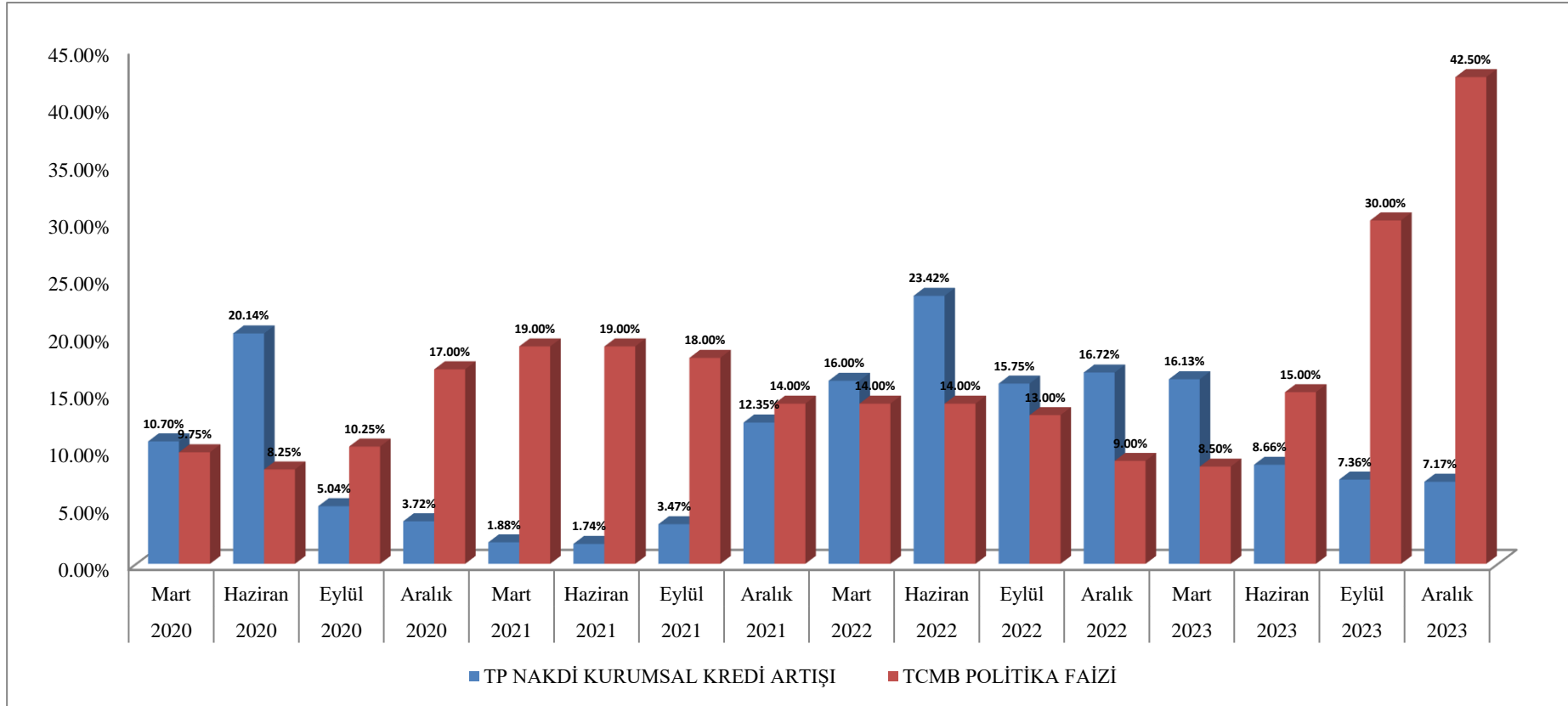
2020 Ağustos ayından itibaren TCMB politika faizinde artışlar gözlenmiş ve 8,25 olan faiz %19’a kadar yükseltilmiştir. Yükselen faizlerin etkisiyle TL kurumsal kredi artışı yavaşlamıştır. Söz konusu bu gelişmeler aşağıdaki Grafik 4’te gösterilmiştir.

2021 Ağustos ayından itibaren ekonomi yönetimi ve politikalarında gerçekleşen değişimlerle birlikte politika faizi tekrar düşürülmeye başlanmıştır. Nitekim 2023 Mart ayına gelindiğinde politika faizinin %8,50’ye kadar indirildiği ve bu 1,5 yıllık dönemde TL kurumsal kredilerin toplamda %100 ün üzerinde arttığı görülmüştür.

2023 Haziran ayında yeniden değişen ekonomi yönetimiyle birlikte TCMB politika faizi %8,50’den %42,50’ye kadar yükselmiştir. Aşağıdaki Grafik 4’te Türkiye’deki TP cinsinden nakdi kurumsal kredi ve TCMB politika faizinin gelişim terendi yer almaktadır. Grafik 4’ten de görülebileceği gibi 2020-2023 arası politika faizi değişimi ve TL kurumsal kredi artışı incelendiğinde, politika faizi ile TL nakdi kurumsal kredi artışı arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Grafik 4

Türkiye'de Türk Parası Cinsinden Nakdi Kurumsal Kredi ve TCMB Politika Faizinin Gelişimi (%)

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur. https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html

5.3. Balıkesir'de Nakdi Kurumsal Kredi Gelişimi

Balıkesir'deki nakdi kurumsal kredilerin gelişimi ile ilgili ayrıntılar aşağıdaki grafiklerde yer almaktadır. Grafik 5, Grafik 6 ve Grafik 7'de Balıkesir'in, 3'er aylık dönemler itibariyle dönem sonu Nakdi Kurumsal Kredi bakiyeleri gösterilmektedir. Burada Gayrinakdi Krediler çalışmaya dahil edilmemiştir. Türk Parası cinsinden kullanılan kredilerin bakiyeleri TL olarak raporlanırken, farklı para birimlerinden (USD, EURO, GBP, JPY vs) kullanılan kredilerin USD karşılıkları belirtilmiştir.

Balıkesir'deki TP türünden kredilerin gelişim durumu Grafik 5'te ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Buna göre Balıkesir'de 31.12.2019 tarihinde TP Kurumsal Kredi miktarı 10.838 Milyon TL iken bu tutar düzenli olarak artış göstermiş ve 2023 yılı sonu itibariyle neredeyse 6 kat artarak 60.475 Milyon TL seviyesine ulaşmıştır.

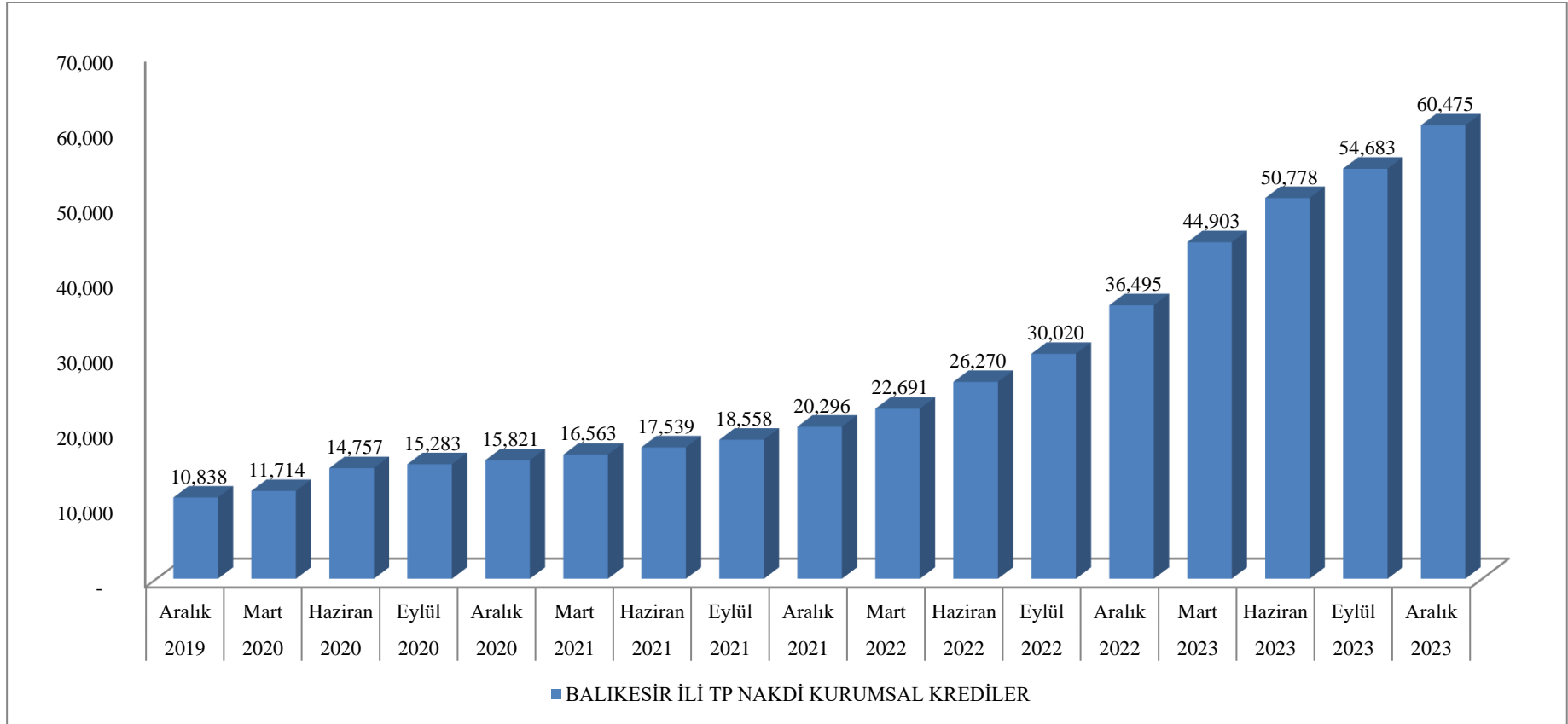
Analiz dönemi içerisinde TP Kurumsal Nakdi Kredilerine ilaveten YP Nakdi Kurumsal Kredilerdeki gelişmeler Grafik 6'da gösterilmiştir. Grafikten de görülebileceği gibi analiz döneminin başında 31.12.2019 tarihinde 136 Milyon USD tutarında olan YP Kurumsal Nakdi Kredi miktarı 2023 sonu itibariyle yaklaşık %22 oranında artarak 166 Milyon USD seviyesine ulaşmıştır. Kurumsal firmaların USD/TL kuruyula ilgili beklentilerinin etkisiyle 2020 yılından 2022 Eylül ayına kadar YP Kurumsal Nakdi Kredi bakiyesi azalarak 99 Milyon USD'ye kadar gerilemiş, bu tarihten sonra tekrar artarak 2023 Aralık ayına kadar 166 Milyon USD'ye yükselmiştir. Özellikle 2023 son çeyreğinde YP cinsinden kullanılan nakdi kurumsal kredilerin bakiyesinde 47 Milyon USD artış olduğu görülmüştür.

Balıkesir İli Toplam Nakdi (TP+YP) Kurumsal Kredilerin gelişimi ise Grafik 7'de gösterilmiştir. Grafikten de görülebileceği gibi 31.12.2019 itibariyle Balıkesir'deki firmalar tarafından kullanılan TP ve YP türünden kredilerin toplam tutarı 11.648 Milyon TL iken bu tutar her geçen gün düzenli olarak artış göstermiş ve 2023 yılı sonu itibariyle yaklaşık 3,5 kat artarak 38.485 Milyon TL seviyesine ulaşmıştır. Firmalar tarafından kullanılan toplam krediler içinde TP türünden kullanılan kredilerin daha yoğunlukta olduğu görülmektedir.

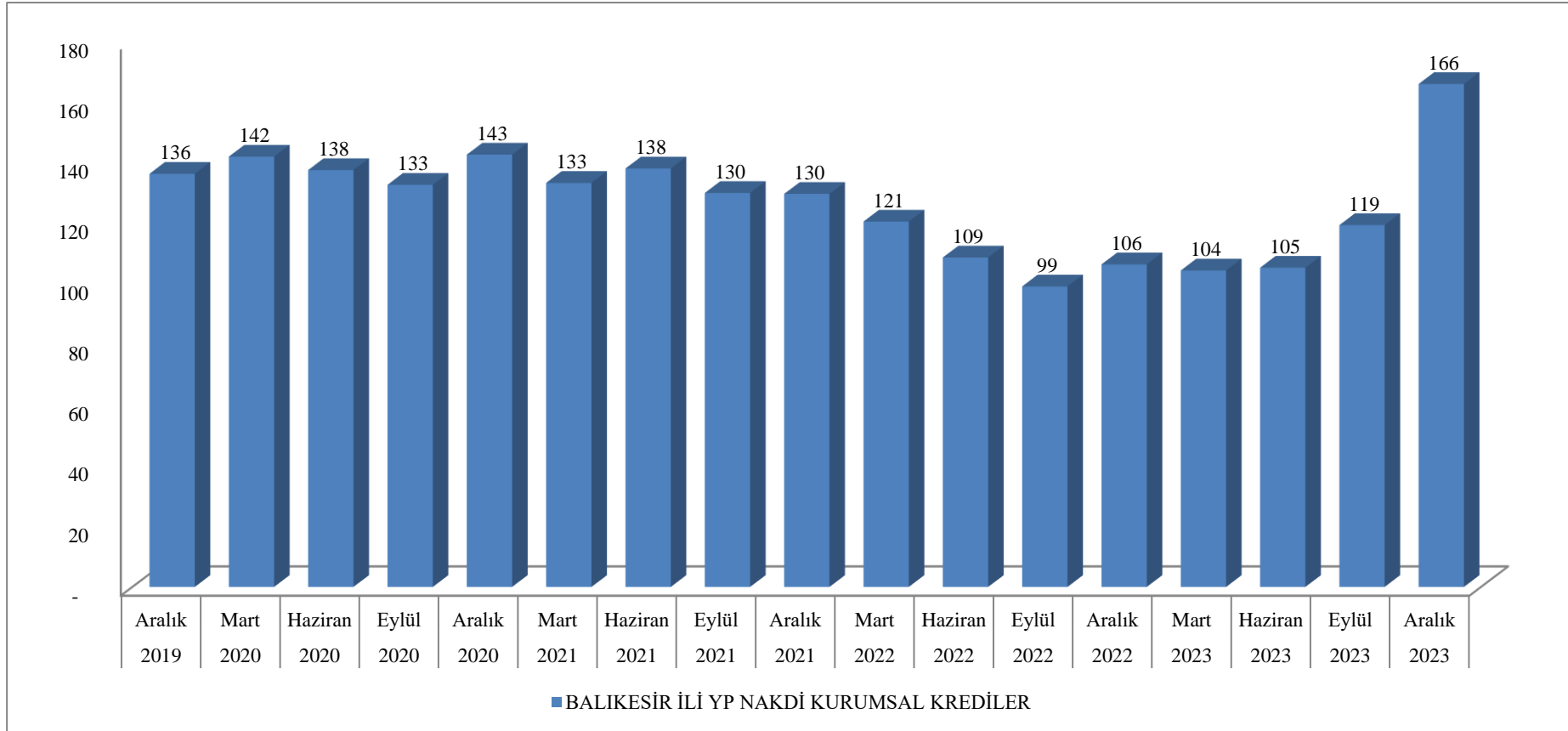
Bundan sonraki bölümlerde YP cinsinden kullanılan Nakdi YP Kurumsal Kredi bakiyeleri analizlere konu edilmeden sadece TL para birimiyle kullanılan TP Kurumsal Krediler analiz edilmiştir.

Grafik 5

Balıkesir İli TP Nakdi Kurumsal Krediler (Milyon TL)

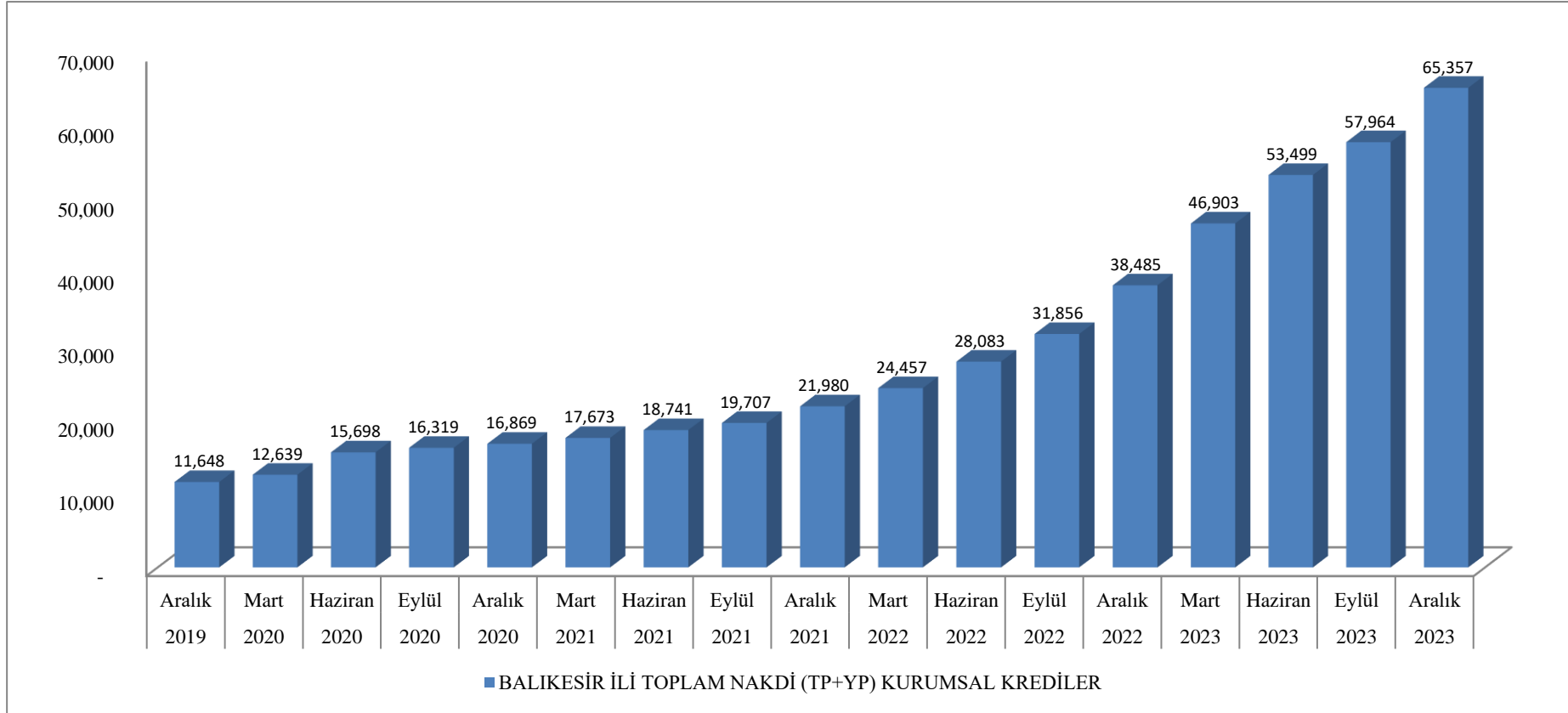

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 6*Balıkesir İli YP Nakdi Kurumsal Krediler (milyon USD)***Kaynak:** BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 7

Balıkesir İli Toplam Nakdi (TP+YP) Kurumsal Krediler (milyon TL)

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

5.4. Türkiye ve Balıkesir'deki Türk Parası Türünden Nakdi Kurumsal Kredilerin Karşılaştırmalı Analizi

Türkiye ve Balıkesir'de faaliyet gösteren işletmelerin Türk Parası türünden nakdi kurumsal kredi kullanımlarına ilişkin detaylı bilgiler Tablo 2'de ve Grafik 9'de ayrıntılı olarak sunulmuştur. Tablo 2'den de görülebileceği gibi Balıkesir'de faaliyet gösteren firmaların TP Nakdi Kurumsal Kredi kullanımlarının gelişimine bakıldığında pandeminin ilk yılı olan 2020 yılında Türkiye'nin kredi gelişimiyle aynı oranda yıllık %45 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Faiz artışlarının etkisiyle kredi büyümesinin yavaşladığı 2021 yılında ise Türkiye'deki kredi artışı %20, Balıkesir'deki kredi artışının ise ortalamanın üzerinde %28 olarak gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Ancak düşük faiz politikasıyla Türkiye'de %93 kredi artışının yaşandığı 2022 yılında ise Balıkesir'deki firmaların kullandıkları kredi artış oranının %80 ile Türkiye ortalamasının altında bir artış gösterdiği görülmektedir. 2023 yılında ise Türkiye'nin kredi hacmindeki artış %45 olarak gerçekleşirken Balıkesir'in kredi hacmindeki artışının ise %66'lık oran ile ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin kredi hacmindeki gelişmelerin büyük oranda TCMB Politika Faizi ve Bankacılık sektöründeki regülasyonlar ışığında şekillendiği görülürken, Balıkesir'in TP Nakdi Kurumsal Kredi gelişiminin 2022 yılı hariç diğer 3 yıl boyunca Türkiye'deki artışa eşit ve onun üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye ve Balıkesir'de TP Nakdi Kurumsal Kredi gelişimi Grafik 25'te ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

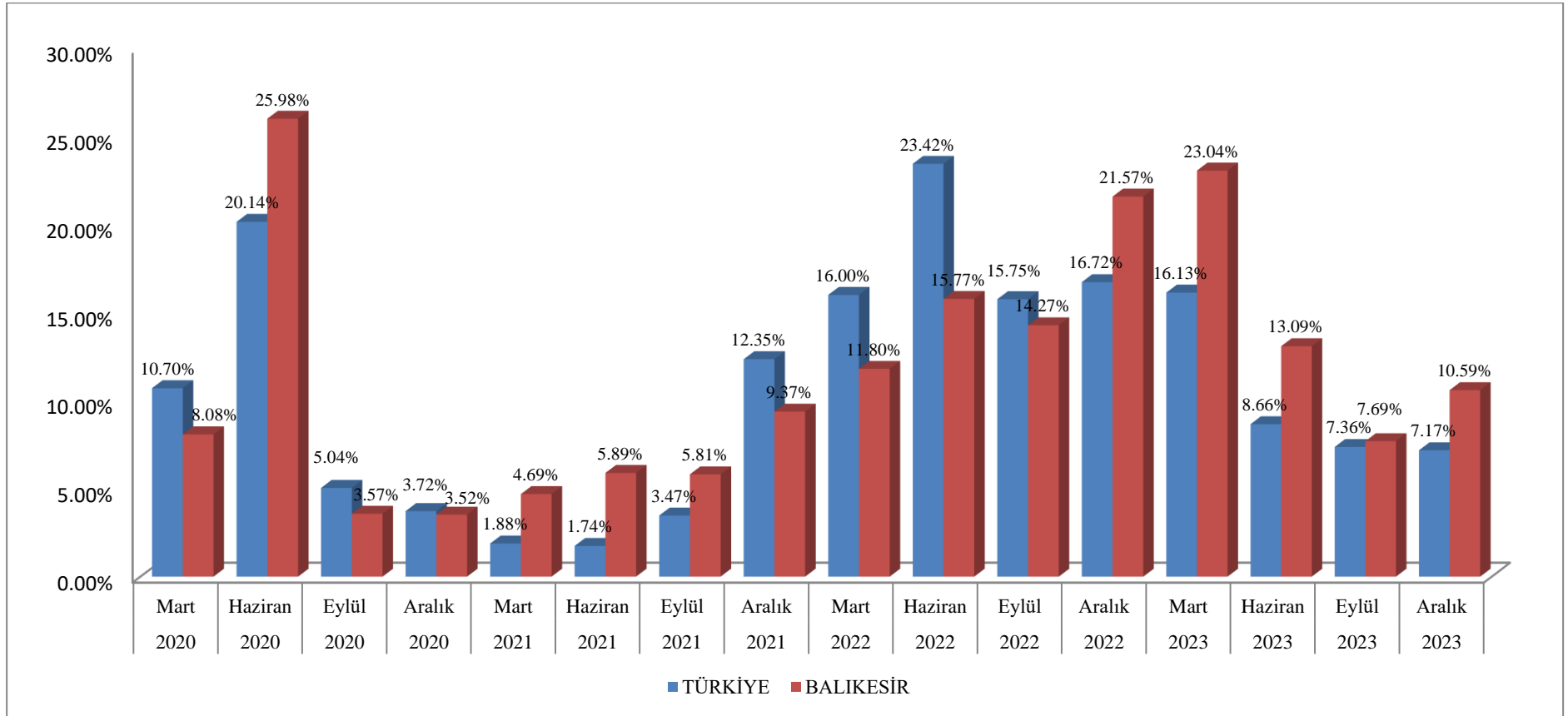
Tablo 2

Türkiye ve Balıkesir'de Türk Parası Türünden Nakdi Kurumsal Kredi Kullanımının Gelişimi

Yıl	Dönem	Kredi Miktarları (Milyon TL)		Dönemsel Değişim (%)		Yıllık Değişim (%)		Analiz Dönemindeki Değişim	
		Türkiye	Balıkesir	Türkiye	Balıkesir	Türkiye	Balıkesir	Türkiye	Balıkesir
2019	Aralık	1.057.805,00	10.838,09						
2020	Mart	1.171.017,00	11.713,75	10,70%	8,08%	44,89%	45,98%	390,34%	457,99%
2020	Haziran	1.406.818,00	14.756,55	20,14%	25,98%				
2020	Eylül	1.477.681,00	15.283,41	5,04%	3,57%				
2020	Aralık	1.532.663,00	15.821,49	3,72%	3,52%				
2021	Mart	1.561.474,00	16.563,31	1,88%	4,69%	20,49%	28,28%		
2021	Haziran	1.588.668,00	17.538,76	1,74%	5,89%				
2021	Eylül	1.643.758,00	18.557,51	3,47%	5,81%				
2021	Aralık	1.846.763,00	20.296,39	12,35%	9,37%				
2022	Mart	2.142.218,00	22.691,42	16,00%	11,80%	93,44%	79,81%		
2022	Haziran	2.643.968,00	26.270,08	23,42%	15,77%				
2022	Eylül	3.060.522,00	30.020,02	15,75%	14,27%				
2022	Aralık	3.572.291,00	36.494,64	16,72%	21,57%				
2023	Mart	4.148.535,00	44.902,61	16,13%	23,04%	45,20%	65,71%		
2023	Haziran	4.507.693,00	50.778,36	8,66%	13,09%				
2023	Eylül	4.839.619,00	54.683,49	7,36%	7,69%				
2023	Aralık	5.186.842,00	60.475,24	7,17%	10,59%				

Grafik 1

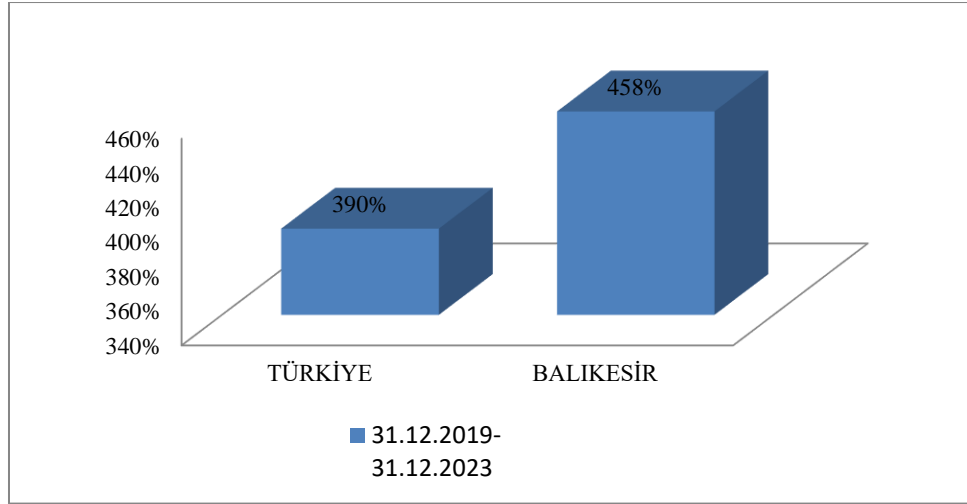
Türkiye ve Balıkesir’de Çeyrek Dönemlik Nakdi TP Kurumsal Kredi Gelişimi (%)

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Balıkesir'in ticaret ağında, ihracata yönelik çok sayıda farklı sektörde faaliyet gösteren firmalarının ihracata yönelik TL Kredilere ulaşma kabiliyeti, tarımsal üretimin ve sanayisinin yoğun olması bu sektörlerdeki firmaların hazine destekli sübvansiyonlu kredileri aktif kullanmaları finansman maliyetleri ve finansmana ulaşma konusunda Türkiye ortalamasının üzerinde avantajlı konumda olduğunu göstermektedir. Nitekim 31.12.2019 ile 31.12.2023 yılları arası 4 yıllık dönemde Türkiye'nin TP Nakdi Kurumsal Kredi artış oranı %390 olarak gerçekleşmiş iken aynı dönemde Balıkesir'in kredi artış oranının ise %458 olarak Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Bu durum Tablo 2 ve Grafik 8'de gösterilmiştir.

Grafik 8

Türkiye ve Balıkesir'de Nakdi TP Kurumsal Kredi Gelişimi (%)

Kaynak: BDDK ve TBB verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Firma aktiflerinin finansmanında, alternatif maliyet tercihleri doğrultusunda kredi artışının Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiş olması, ciro artışına karşın finansman maliyetlerinde azalışa, karlılıkta ve dolayısıyla firma özkaynaklarında artışla birlikte büyümelerine destek olmuştur. Türkiye'de 31.12.2023 tarihi itibarıyla toplam 11,5 Trilyon TL krediye karşın 188,6 milyar TL takip hesaplarında izlenen kredi bakiyesi bulunmaktadır. Balıkesir'de ise 31.12.2023 tarihi itibarıyla toplam 109.291.237.020.124 TL krediye karşın 962.545.064 TL tutarında takip hesabı bulunmaktadır. Türkiye'de kredilerin takibe dönüşüm oranının %1,63 iken Balıkesir'de %0,87 olması, kredi geri ödeme performansının yüksek olması anlamına gelmekte ve bankaların düşük maliyetli, yüksek tutarlı kredilerde Balıkesir firmalarını tercih ettiklerini göstermektedir.

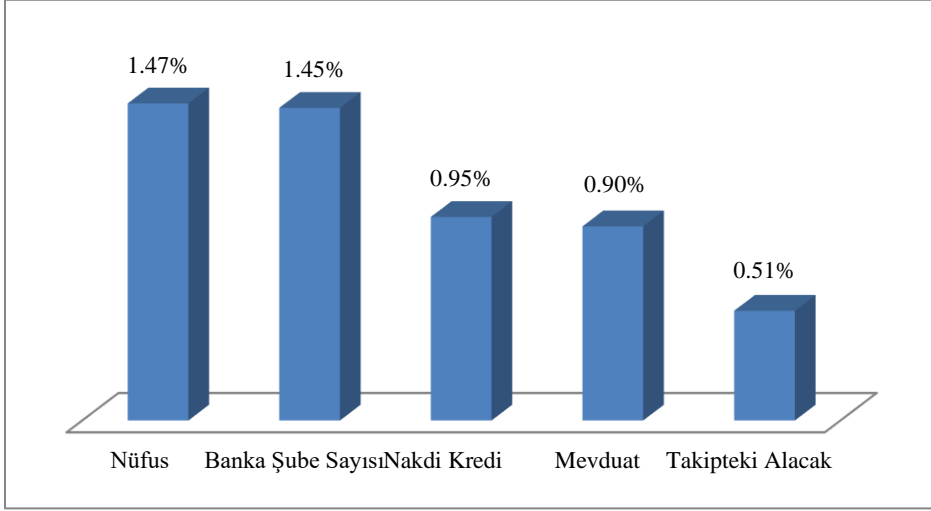
Aşağıdaki Grafik 9'da 31.12.2023 tarihi itibarıyla, Balıkesir ilinin Türkiye hacminden aldığı pay gösterilmektedir. Grafikten de görülebileceği gibi 85.276.211 nüfusa sahip ülkemizde Balıkesir 1.257.522 nüfusuyla ülke nüfusunun %1,47'sine sahiptir. Türkiye'de faaliyet gösteren toplam 10.868 adet banka şubesinin 158 adedi Balıkesir ilinde faaliyet göstermektedir. Banka şubelerinin %1,45'inin faaliyet gösterdiği Balıkesir ilinin nüfusuna oranla ideal seviyede banka şubesi olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin toplam nakdi kredi bakiyesi 11,5 trilyon TL iken Balıkesir ilindeki toplam nakdi kredi bakiyesi 109 Milyar TL'dir. Toplam nakdi kredilerin %0,95'i Balıkesir ilinde kullanılmıştır. Toplam nüfusuna oranla Balıkesir ilinde kullanılan kredilerin Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Türkiye'nin toplam mevduat bakiyesi 13,8 trilyon TL iken Balıkesir'in toplam mevduat bakiyesi 124,4 Milyar TL'dir. Türkiye'deki toplam mevduatın %0,90'ı Balıkesir ilinde bulunmaktadır. Nüfusuna oranla mevduat bakiyesinin de düşük kaldığı görülmektedir.

Türkiye'de toplam 188,6 milyar TL takip hesaplarında izlenen bakiye bulunmakta olup Balıkesir ilinde toplam 962,5 milyon TL takip bakiyesi bulunmaktadır. Kullanılan kredilerin geri dönüşüm oranı Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Türkiye'de kredilerin %0,95'inin kullanıldığı Balıkesir'de, Türkiye'deki toplam takipteki kredilerin sadece %0,51'i bulunmaktadır.

Grafik 9

Balıkesir İlinin Türkiye'deki Payı (31.12.2023)

Kaynak: BDDK verilerinden yararlanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

5. SONUÇ

Küresel COVID-19 salgını, dünya genelinde ekonomik belirsizlikler ve zorluklar meydana getirmiştir. Bu bağlamda bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de ve özeld de Balıkesir'de bankacılık sektörü, pandeminin etkileriyle mücadele etmek ve işletmelerin finansal ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli önlemler almıştır.

Türkiye ve Balıkesir'deki bankalar, pandemi sürecinde işletmelere destek olmak amacıyla çeşitli kredi paketleri sunmuşlardır. Bu kredi paketleri, işletmelerin nakit akışlarını düzenlemelerine ve operasyonlarını sürdürebilmelerine yardımcı olmuştur. Bu noktada özellikle Kamu Bankaları tarafından, Kredi Garanti Fonu (KGF) destekli kredi ürünleri, işletmelerin kredi erişimini kolaylaştırmış ve finansmana erişimde önemli bir rol oynamıştır.

Pandeminin ilk yılında uygulamaya alınan destek kredilerinin ardından sonraki yıllarda bankacılık sektörünün kredi hacminin gelişimi, uygulanan ekonomi programları çerçevesinde şekillenmiştir. Sürdürülebilir olmayan regülasyonlar ve faiz politikası değişikliklerinin etkisiyle kredi hacminin gelişiminde yıllar itibariyle dalgalanmalar kaydedilmiştir. Nihai amacı, üretimi ve istihdamı artırarak, gelir dağılımını iyileştiren büyümeyle birlikte, toplumun refah düzeyinin artırılmasına katkı sağlamak olan kurumsal kredilerin, pandeminin ilk döneminde etkisinin sınırlı kaldığı ancak sonraki yıllarda bu etkinin biraz arttığı görülmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre;

1.257.522 nüfusa sahip Balıkesir ilinde faaliyet gösteren 158 banka şubesinin, şube başına 7.959 nüfus ile Türkiye'de 57. sırada yer aldığı ve bu sonuçla Balıkesir ili şube başına 7.847 nüfus ile Türkiye ortalamasının hemen üzerinde yer almaktadır.

Türkiye'de 31.12.2023 tarihi itibarıyla toplam 13,8 trilyon TL mevduata karşın 11,5 trilyon TL kredinin kullanıldığı, buna karşın Balıkesir ilinde 124,4 Milyar TL mevduata karşın 109,3 milyar TL kredi bakiyesinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Türkiye'de mevduatın krediye dönüşüm oranı %83,74 iken bu oranın Balıkesir'de %88,59 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuca göre Balıkesir ilinde mevduatın krediye dönüşüm oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür.

Balıkesir ilinde 31.12.2023 tarihi itibarıyla toplam 109.291.237.020 TL nakdi kredi bakiyesinin bulunduğu ve kişi başına 86.911 TL nakdi kredi tutarı ile Türkiye'de 22. sırada yer aldığı görülmüştür. Buna göre kişi başına 135.359 TL nakdi kredi tutarının olduğu Türkiye ortalamasına göre Balıkesir ilinin ortalamasının altında kişi başına nakdi kredi tutarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin toplam nakdi kredi bakiyesi 11,5 trilyon TL iken Balıkesir ilindeki toplam nakdi kredi bakiyesi 109,3 Milyar TL'dir. Toplam nakdi kredilerin %0,95'i Balıkesir ilinde kullanılmıştır. Toplam nüfusuna oranla Balıkesir ilinde kullanılan kredilerin Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Türkiye'de 31.12.2023 tarihi itibarıyla toplam 11,5 Trilyon TL krediye karşın 188,6 milyar TL takip hesaplarında izlenen kredi bakiyesi bulunurken Balıkesir ilinde aynı tarih itibarıyla toplam 109.291.237.020.124 TL krediye karşın 962.545.064 TL tutarında takip hesabı bulunmaktadır. Türkiye'de kredilerin takibe dönüşüm oranı ise %1,63 iken bu oranın Balıkesir'de %0,87 ile Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu görülmüştür.

Balıkesir ilinde 31.12.2023 tarihi itibarıyla toplam 962,5 milyon TL takipteki alacaklar hesaplarında izlenen bakiyenin bulunduğu, kişi başına düşen takipteki alacak miktarının ise 765 TL olduğu tespit edilmiş ve bu sonuca göre Balıkesir'in 41. sırada yer aldığı görülmüştür. Aynı dönem itibarıyla Türkiye'deki toplam takipteki alacak 188,6 milyar TL olup nüfusa oranla kişi başına ortalama tutar 2.212 TL'dir. Balıkesir ilinin kişi başına düşen takipteki alacak tutarı bakımından Türkiye ortalamasının oldukça altında bir tutara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Balıkesir'de 31.12.2019 itibarıyla TP Kurumsal Kredi bakiyesinin 11,6 Milyar TL düzeyinde iken 31.12.2023 tarihine gelindiğinde, bu tutarın neredeyse 5,5 kat artarak 60,4 Milyar TL düzeyine ulaştığı görülmüştür. Bu bağlamda Balıkesir'de faaliyet gösteren firmaların TP Nakdi Kurumsal Kredi gelişimlerinin pandeminin ilk yılı olan 2020 yılında Türkiye'nin kredi gelişimiyle aynı oranda yıllık %45 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Faiz artışlarının etkisiyle kredi büyümesinin yavaşladığı 2021 yılında ise Türkiye'deki kredi artışı %20, Balıkesir'deki kredi artışı ise ortalamasının üzerinde %28 olarak gerçekleşmiştir. Ancak düşük faiz politikasıyla Türkiye'de %93 kredi artışının yaşandığı 2022 yılında ise Balıkesir'deki firmaların kredi hacmindeki artış %80'lik oranla Türkiye ortalamasının altında kaldığı gerçekleşmiştir. 2023 yılında ise Türkiye'nin kredi hacmindeki artışın %45 olduğu Balıkesir'in kredi hacmindeki artışın ise %66'lık oran ile ortalamasının üzerinde olduğu görülmüştür.

Türkiye'nin kredi hacmindeki gelişmelerin büyük oranda TCMB Politika Faizi ve Bankacılık sektöründeki regülasyonlar ışığında şekillendiği görülmüştür. 31.12.2019 - 31.12.2023 yılları arası 4 yıllık dönemde Türkiye'nin TP Nakdi Kurumsal Kredi artış oranı %390 olarak gerçekleşmiş iken aynı dönemde Balıkesir'in kredi artış oranının %458'lik oranla Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleştiği görülmüştür.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından ortak yürütülmüştür.

All stages of the study were conducted by the author.

Etik Kurul İzni / Ethics Board Approval

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study does not require ethics board approval.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin / To Cite This Article: Sakarya, Ş. ve Gökçe, A. (2024). Pandemi sonrası bankacılık sektörünün kurumsal kredi gelişimi: Türkiye ve Balıkesir karşılaştırması. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 39-64.

KAYNAKÇA

- Abdul Adzıs, A., Sheng, L. E & Abu Bakar, J. (2018). Bank lending determinants: evidence from Malaysia commercial banks, *Journal of Banking and Finance Management*, 1(3), 36-48.
- Ağar, U. (2024). *Bankalarda kredi risk yönetimi: kredi risk kriterlerinin kredi değerlendirme kararlarındaki başarıya etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi.
- Akça, D. (2021). *Başlangıç işletme sermayesi ve yatırım kredisi taleplerinin değerlendirilmesi: İmalat sanayinde bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Akçeşhirli, N. (2023). *Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin belirleyicileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bandırma: Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi.
- Akyurt, N. (2022). *Tüketici kredilerinde finansal tutum ve davranışların analizi (Kayseri örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Baoko, G.; Acheampong, I.A.; Ibrahim, M. (2017). Determinants of bank credit in ghana: A bounds-testing cointegration approach. *African Review of Economics and Finance*, 9(1), 33-61.
- Beybur, M. ve Çetinkaya, M. (2021). Covid-19 pandemisinin türk bankacılık sektörü kredileri ve tahsili gecikmiş alacakları üzerindeki etkileri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 181-210.
- Destereci, P. (2009). *Türkiye bankacılık sistemi açısından krediler ve kredi değerlendirmede kullanılan mali analiz yöntemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi.
- Ensari, A. (2011). *Kurumsal kredi taleplerinin değerlendirilmesinde kantitatif ve kalitatif analizlerin karşılaştırılması, inşaat sektörü üzerine istatistiksel bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Fidancan, C. (2017). *Bankaların kredi talebi değerlendirme süreçlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi: Örnek bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Gökçe, H. ve Küçükkaplan İ. (2018). Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların sağladığı kredilerin yapısı, dağılımı ve karlılığa etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 153-143.
- Hacımamoğlu, T. & Pilatin, A., (2023). Investigating the Relationship between Economic Growth and Loans by the Provinces of Turkey: Empirical Evidence from Panel Causality Analysis, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(1), 208-230
- İbiş, C., Çatıkkaş, Ö. ve Çelikdemir, N.Ç. (2018). *Banka muhasebesi ilkeler ve uygulamalar*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- İslamoğlu, A.H. ve Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Bata Basım Yayın, İstanbul.
- Mert, H. (2013). *Tüketici kredilerinin belirleyicileri üzerine bir inceleme: 2006-2011 Türkiye uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.

- Micheal, E.I.; Inam, U.S. (2020). An assessment of macroeconomicdeterminants of bank lending in nigeria. *AfricanJournal of Economics, Accounting and Finance*, 1(1), 1-20.
- Özdemir, Z. (2010). Bilanço yapısı itibari ile bankacılık sistemi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 1(50), 867-899
- Öztürk, N. (2012). *Türkiye’de para politikası-faiz ilişkisi ve faiz oranlarında yaşanan değişikliklerin kurumsal kredi kullanımına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Sakarya, Ş. Ve Çalış, N. (2021). Pandemi (Covid-19) Sürecinde Kamu Bankaları Tarafından Verilen Kredilerin Banka Hisse Senedi Getirilerine Etkisi, Pandemi Sürecinde Muhasebe ve Finans, (Editör: CAN, A.V. ve KÜÇÜKER, M.), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Şener, E. (2018). Tüketici kredilerinde artış ve risk incelemesi: Türkiye örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Şenel, C. (2020). Banka Kredileri ve Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Uluslararası Karşılaştırmalı Analizi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 810-825.
- Tekin, B. ve Temelli, F. (2020), Türkiye’deki İllerin Kredi Kullanım Düzeyleri Açısından Kümelenmesi: KOrtalamalar Yöntemi Yaklaşımı, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 91-124.
- Tezel, T. (2017). Türk Bankacılık Sektöründe Kurumsal Kredilerde Risk Yönetimi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi
- Tosik, G. (2022). *Tüketici kredileri ve ticari kredilerin tasarruflar üzerinde etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Tuçcu, C. (2018). *Bankalarda kredi yönetimi*. (Ed. Erdem Ekrem). içinde: *Bankacılık ve kredi ortamı* (s. 1-27) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gür, Ö. ve CAN, Y. (2023). Türkiye Bankacılık Sektörünün Pandemi Öncesi Ve Sonrası Sektör Performansının Gri İlişkiler Analizi İle Değerlendirilmesi, *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 575-602.
- Ulusoy, T. (2013). *Bankacılık giriş ve ilkeleri*. İstanbul, Beta Basım Yayın.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın doğuşu ve Türk bankacılık sistemi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 107-117.
- Yiğitbaş, Ş. (2015). Türkiye’de özel sektör işletme kredilerinin belirleyicileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 17, 287-297.
- <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4> (Erişim tarihi: 11 Mart 2024)
- <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=281> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2024)
- <https://bkm.com.tr/pos-atm-okc-yazilim-sayilari/> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2024)
- https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html (Erişim tarihi: 23 Eylül 2024)

Balıkesir'in Kalkınması İçin Öneriler: Bir Sosyo-Ekonomik Analiz

Recommendations For The Development of Balıkesir: A Socio-Economic Analysis

KÜBRA GÜL^{a, *} , BÜLENT BAYRAKTAR^b

^a *Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Balıkesir, Türkiye*

^b *Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Balıkesir, Türkiye*

(Gönderim Tarihi / Received: 22.11.2024; Kabul Tarihi/Accepted: 08.12.2024)

ÖZ

Kalkınma, bir toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel açıdan daha iyi bir duruma ulaşması sürecidir. Bu süreç, ekonomik büyüme ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda insan refahını, yaşam kalitesini ve sürdürülebilirliği de içerir. Kalkınma, istihdamın artırılması, eğitimin iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi gibi alanlarda ilerlemeyi kapsar. Bir ilin kalkınması, o ilin tüm sakinlerinin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen çok yönlü bir süreçtir; sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve çevresel gelişimi de kapsar. Bu çalışmada, Balıkesir ilinin kalkınma sürecindeki mevcut durumu, potansiyelleri ve karşılaştığı zorluklar incelenmiştir. Balıkesir, sahip olduğu doğal güzellikler, tarım potansiyeli, turizm imkanları ve sanayi tesisleri ile önemli bir kalkınma potansiyeline sahiptir; ancak ilin kalkınmasında bazı sorunlar da mevcuttur. Bu sorunlar arasında istihdamdaki mevsimsel dalgalanmalar, tarımın modernleşmemesi, turizmin yeterince çeşitlendirilmemesi ve altyapı eksiklikleri sayılabilir. Çalışmada, Tarım ve Orman Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri ile dökümanlar incelenecek bir sosyo-ekonomik analiz yapılmıştır. Yapılan sosyo-ekonomik analiz sonucunda gerekli önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler Balıkesir ilinin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak daha da gelişmesini sağlayacaktır; böylece ilin yaşam kalitesi yükselecek ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, İthalat, İhracat, Sanayi, Tarım

JEL Sınıflandırması: A10, A13, R11

ABSTRACT

Development is the process by which a society becomes better off economically, socially, culturally and environmentally. This process is not limited to economic growth, but also includes human welfare, quality of life and sustainability. Development encompasses progress in areas such as increasing employment, improving education, improving health services and strengthening social services. Development of a province is a multifaceted process that directly affects the quality of life of all residents of that province; it encompasses not only economic growth but also social, cultural and environmental development. In this study, the current situation, potentials and challenges faced by Balıkesir province in the development process are analyzed. Balıkesir has a significant development potential with its natural beauties, agricultural potential, tourism opportunities and industrial facilities; however, there are some problems in the development of the province. These problems include seasonal fluctuations in employment, lack of modernization in agriculture, insufficient diversification of tourism and infrastructure deficiencies. In this study, a socio-economic analysis was conducted by analyzing data and documents from the Ministry of Agriculture and Forestry, Turkish Statistical Institute, Ministry of Culture and Tourism. As a result of the socio-economic analysis, necessary recommendations were made. These recommendations will enable Balıkesir to develop further economically, socially, culturally and environmentally; thus, the quality of life of the province will improve and a sustainable development will be achieved.

Key Words: Balıkesir, Import, Export, Industry, Agriculture

JEL Classification: A10, A13, R11

* Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: kbraagul25@outlook.com (K. Gül).

1. GİRİŞ

Kalkınma kavramı başlangıçta biyoloji alanında kullanılmış ve “gelişme” anlamına gelmektedir (Esteva, 1992; Demiren, 2024).

Oxford İngilizce sözlükte kalkınma, “bir şeyi daha tam veya gelişmiş duruma getirme eylemi veya süreci” olarak tanımlanmıştır (Oxford İngilizce Sözlük; Turhan, 2020).

Sosyo-ekonomik gelişmişlik, ülke içindeki bölgeler arasında farklılıklar gösterebilmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kavramı; demografi, teknoloji, sağlık, eğitim, ekonomik kalkınma, mali kapasite, kapasite ve yaşam özellikleri gibi unsurları içermektedir. Bu unsurlara ait veriler, toplumsal sorunların neler olduğu ve bu özelliklerin hangi ölçüde karşılandığı günlük bilgilerin mevcut olduğu düzeydedir (Güner, 2019: 1).

Balıkesir ekonomisi üç ana özelliğe sahiptir: İlk olarak, ekonomik değerler çeşitli sektörlerden oluşur ve sadece tek bir sektöre bağımlı değildir. İkinci olarak, ekonomik faaliyetler il genelinde dengeli bir şekilde dağılmış olup, Merkez, Körfez ve Güney Marmara yöreleri birbirini tamamlayan özellikler taşır. Üçüncü olarak, Balıkesir, üç büyük metropol arasında tarım ve hayvancılık ile tarıma dayalı sanayi konusunda uzmanlaşmış olup, bu durum ilin Türkiye'nin önde gelen kentlerinden biri olmasını sağlayabilir (Balıkesir Kent Konseyi, 2020).

Bu çalışma, Balıkesir'in kalkınması için gereken stratejileri ve önerileri sosyo-ekonomik bir analizle ele alacaktır. Şehir, tarım, sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinde çeşitlilik göstermekte; özellikle zeytin, buğday, gıda, tekstil, mobilya ve otomotiv gibi alanlarda öne çıkmaktadır. Ancak, işsizlik, gelir adaletsizliği, altyapı eksiklikleri ve çevresel sürdürülebilirlik gibi zorluklarla karşı karşıyadır. Bu sorunların çözümü için stratejik planlamalar yapılması gerekmektedir. Çalışma, mevcut durumu analiz ederek ekonominin güçlü ve zayıf yönlerini, sosyal eşitsizlikleri ve çevresel riskleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Balıkesir'in potansiyelinin etkin bir şekilde kullanılması, yerel ve ulusal düzeyde kalkınmaya önemli katkılar sağlayacaktır. İlk olarak, Balıkesir'in tarihsel gelişimini ve geçmişten günümüze uzanan serüvenini ele alacağız.

Balıkesir toprakları, tarih öncesi çağlardan beri insan yerleşimine sahne olmuştur. Höyüklerde, mağaralarda ve düz alanlarda yapılan araştırmalar, M.Ö. 8000-3000 yılları arasında bölgenin iskân edildiğini göstermektedir. Havran'daki İnboğazı mağaraları, Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik dönemlere ait izler barındırmaktadır. Babaköy'de (Başpınar) ve Yortan mezarlığında yapılan kazılarda ise Bakır Çağı'na ait yerleşim yerleri ve kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Ayvalık-Dikili yolu üzerindeki Kaymak Tepe de bu döneme ait önemli buluntulara ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin bilinen ilk şehri ise Agiros (Achiraus)'dur. Anadolu Selçuklularının yıkılışının ardından Karesi Beyliği kurulmuş, sonrasında ise bölge Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girmiştir. Balıkesir'in bulunduğu bölge, antik çağlarda Misya olarak adlandırılmıştır. Lidya dilinde "Kayın Ağacı" anlamına gelen Misya, zamanla değişen sınırlarıyla kuzeyde Marmara Denizi, batıda Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi, doğuda Atranos Çayı ve güneyde de Lidya ile çevriliymiş. Keşiş Dağı'ndan Marmara Denizi kıyı şeridi boyunca Çanakkale Boğazı'na kadar uzanan kısım Küçük Misya, kalan bölge ise Büyük Misya olarak biliniyordu. Misya, Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girdikten sonra M.Ö. 133 yılında konsül Manius Aquillius tarafından kurulan Roma'ya bağlı Asya Eyaleti'ne dahil edildi. Fakat Misya'nın tamamı değil, sadece bir kısmı bu eyalete bağlanmıştır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (BBB), Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2021:39).

1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu'ya girmeye başlayan Türkler, hızla Selçuklu Devleti yönetiminde sınır bölgelerine yerleşmiş ve buralarda yeni topraklar fethederek beylikler kurmuşlardır. Bu beyliklerden biri, Danişment Gazi soyundan gelen Kalemşah Oğlu Karesi Bey tarafından tesis edilen Karesi Beyliği'dir. Bu beylik, Balıkesir'in oluşum sürecinde kuruluş aşaması itibarıyla mühim bir rol oynamıştır (Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, t.y.).

Karesi Bey'den sonra yerine geçen Aclan Bey döneminde Osmanlı Beyliği ile son derece iyi ilişkiler geliştirilmiştir; küçük oğlu Dursun Bey, Bursa'da Orhan Gazi'nin yanında bulunmaktaydı. Aclan Bey'in ardından tahta geçen en büyük oğlu Demirhan Bey ise, halkına karşı zulme varan bir kötü tutum sergilemiştir. Bu durumdan rahatsız olan halk ve beylik ileri gelenleri, Bursa'daki Dursun Bey'i davet etme kararı almışlardır. 1345 yılında Orhan Gazi ile Anadolu'ya gelen Dursun Bey, ağabeyi Demirhan Bey tarafından Bergama Kalesi'ne sığınması sırasında öldürülmüştür. Bu olay karşısında derin bir üzüntü duyan Orhan Gazi, halkın ve önde gelenlerin isteği doğrultusunda Karesi Beyliği topraklarını Osmanlı Devleti'ne katma kararı almıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.).

1361'de Çanakkale'nin fethiyle birlikte Karesi Beyliği resmen Osmanlı'ya katılmıştır. Karesi beyleri ve asilzadeleri, Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçiş sürecinde önemli destek sağlamışlar. Karesi Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne ilhakı, Osmanlılar için askeri ve siyasi açıdan önemli bir dönüm noktasıydı, çünkü bu, Anadolu'daki hakimiyetlerini genişletme ve yeni topraklar kazanma fırsatı sunmuştur. Karesi'nin fethiyle Osmanlı yönetimi altında müstakil bir sancak haline geldi ve yönetimi Süleyman Gazi'ye verilmiştir. Daha sonra, Yıldırım Bayezid'in Saruhanoğulları Beyliği'ni ele geçirmesiyle Saruhan ve Karesi birleştirilerek oğlu Ertuğrul'a verilmiştir. Ancak zamanla bu bölgeler ayrılmış ve Karesi Sancağı, 1393 yılında Anadolu Eyaleti'ne bağlanmıştır. Balıkesir'de yaşanan olaylara gelince, genel olarak Anadolu'da görülen kıtlık 1494-1503 arasında Balıkesir'de de hissedilmiştir. 1525-1527 yılları arasında ise bölge çekirge istilasıyla karşılaşmış ve 1577'de büyük bir deprem yaşanmıştır. Celali isyanları döneminde doğudan batıya göç eden yörüklerin bir kısmı Balıkesir'e yerleşmiştir. 1816'da Karesi Sancağı, Anadolu Eyaleti'nden ayrılarak Hüdavendigâr ve Kocaeli Eyaleti'ne bağlanmıştır. Sonrasında 1841'de Hüdavendigâr Eyaleti kurulmuş ve Karesi buraya bağlanmıştır. 1845'te Karesi ve Saruhan Sancağı birleşmiş ancak 1847'de bu eyalet kaldırılmış ve Karesi tekrar Hüdavendigâr Eyaleti'ne bağlanmıştır. 1867'de Hüdavendigâr vilayet statüsü almış ve Karesi 1881-1888 arasında vilayet olmuştur. Son olarak, 1909'da Karesi bağımsız bir sancak haline gelmiştir (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (BBB), Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2021: 40).

I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin parçalanması süreciyle birlikte, Batı Anadolu coğrafyası da işgal güçlerinin hedefinde yer almıştır. Özellikle İzmir'in işgali, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde olduğu gibi Balıkesir'de de milli bilincin uyanışına ve direniş hareketlerinin filizlenmesine zemin hazırlamıştır. Balıkesir'de düzenlenen gizli toplantılar, Millî Mücadele'nin ilk kıvılcımını oluşturmuş ve Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Türk Silahlı Kuvvetleri'nin başarılı taarruzlarıyla şehir, işgalden kurtarılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin idari yapılanmasında önemli bir merkez haline gelen Balıkesir, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de Batı Anadolu'nun siyasi, ekonomik ve sosyal hayatında etkin bir rol oynamaktadır. Şehir hem Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve gelişmesinde önemli dönüm noktalarına tanıklık etmiş, zengin bir tarihsel mirasa sahip bulunmaktadır (Balıkesir Kent Konseyi, t.y.).

2. DEMOGRAFİK YAPI VE EKONOMİ

2.1. Demografik Yapı ve Nüfus

Demografik yapı, bir bölgenin veya ilin nüfusunun belirli özelliklerini tanımlayan bir terimdir. Bir ilin demografik yapısı genellikle şu unsurları içerir: Nüfus büyüklüğü ve dağılımı, yaş dağılımı, etnik ve kültürel yapı, göç durumu, eğitim ve istihdam durumu, evlenme ve doğum oranları. TÜİK verilerine göre 2023 yılı itibarıyla Balıkesir'in nüfusu 1.273.519'dur. Bu nüfusla Marmara Bölgesi'nde İstanbul, Bursa ve Kocaeli'nden sonra dördüncü büyük ildir. Nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 82 kişidir (İstatistik Veri Portalı, 2023).

Resim 1

Balıkesir İl Haritası

Not. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü web sitesinden alınmıştır (<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65991/balikesir-il-haritasi.html>, t.y.).

Tablo1

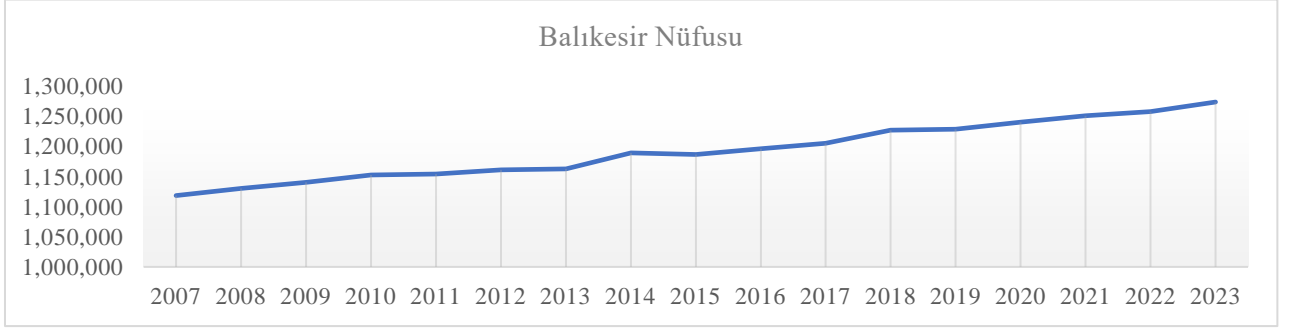
Yıllara Göre Balıkesir İl Nüfusu

	Balıkesir Nüfusu	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus
2023	1.273.519	634.259	639.260
2022	1.257.590	626.430	631.160
2021	1.250.610	625.527	625.083
2020	1.240.285	619.765	620.520
2019	1.228.620	613.474	615.146
2018	1.226.575	612.738	613.837
2017	1.204.824	602.275	602.549
2016	1.196.176	596.896	599.280
2015	1.186.688	592.718	593.970
2014	1.189.057	593.529	595.528
2013	1.162.761	581.403	581.358
2012	1.160.731	581.171	579.560
2011	1.154.314	577.658	576.656
2010	1.152.323	578.663	573.660
2009	1.140.085	570.664	569.421
2008	1.130.276	564.175	566.101
2007	1.118.313	559.546	558.767

Not. Tablodaki veriler nüfusu.com internet sitesinden alınmıştır (Balıkesir Nüfusu, 2023).

Grafik 1

2007- 2023 Arası Balıkesir İli Nüfusu

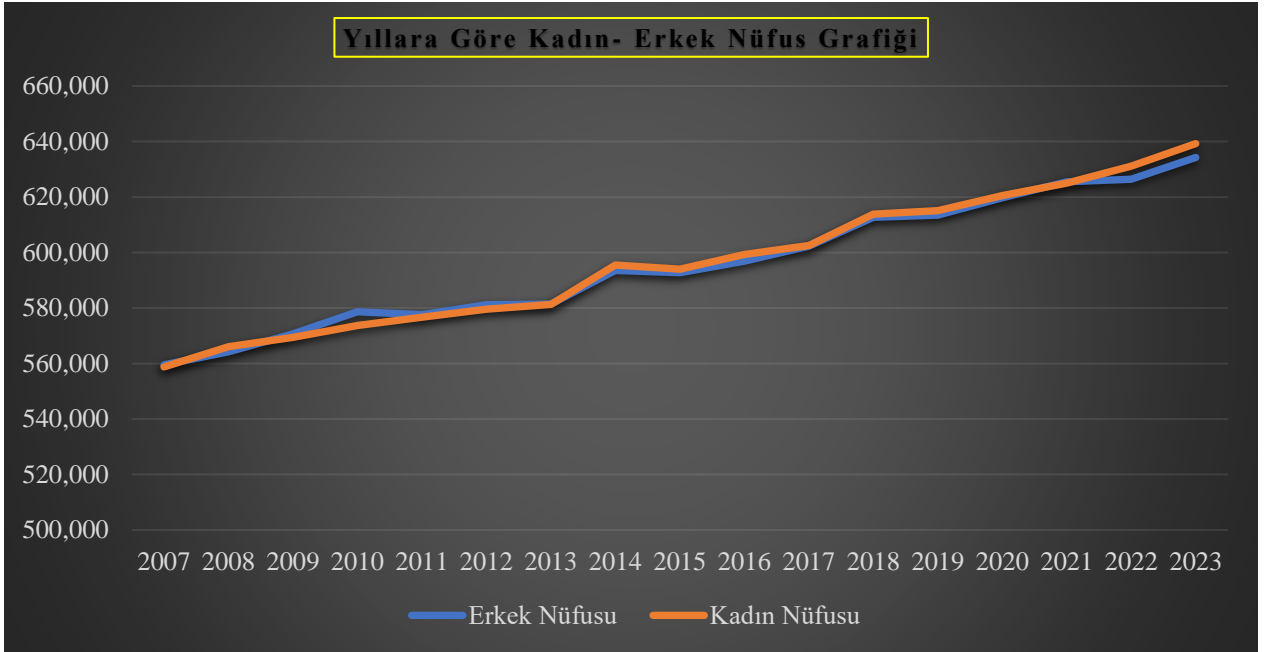

Not. Grafik nüfusu.com internet sitesinden alınan tablo verilerinden elde edilerek uyarlanmıştır.

Grafik 2007-2023 yılları arası Balıkesir'in nüfusunu göstermektedir. Tablo 1'deki verilere bakarak da grafiği yorumlamak mümkündür. 2007 yılı Balıkesir nüfusunun 1.118.313 olduğu görülmektedir. 2008 yılında nüfus 1.130.276'ya çıkmıştır. 2009 yılında nüfus 1.140.085 olmuştur. Nüfus artışı 2014 yılına kadar devam etmekle birlikte 2015 yılında bir düşüş söz konusudur. 2015 yılı nüfusu 1.186.688 olmuş ve bir önceki yıldan 2.369 daha azdır. Bu azalışın sebebine ekonomik şartlar ve Balıkesir'in göç vermesi diyebiliriz. 2016 yılında Balıkesir'in nüfusu 1.196.176 olmuştur. 2017 yılında nüfus 1.204.824'dür. 2018 yılında nüfus 1.226.575'dir. Bu artış böyle devam ederek 2023'de nüfus bir önceki yıla göre 15.929 fazladır ve nüfus oranı 1.273.519 olmuştur.

Grafik 2

Yıllara Göre Balıkesir'de Kadın-Erkek Nüfusu

Not. Grafik nüfusu.com internet sitesindeki kadın-erkek nüfusu verilerine göre oluşturulmuştur (Balıkesir Nüfusu, 2023).

Grafik, Balıkesir'de 2007-2023 yılları arasındaki kadın ve erkek nüfus değişimini göstermektedir. Grafiği incelediğimizde, 2007 yılında Balıkesir'deki erkek nüfusu 559.546'dır. Kadın nüfusu ise 558.767'dir. 2008 yılında kadın-erkek nüfus oranları sırasıyla 566.101 ve 564.175'dir. 2009 yılına

bakıldığında kadın-erkek nüfus oranları sırasıyla 569.421 ve 570.664'dür. 2010 yılında ise bu oranlar sırayla 576.656 ve 577.658'dir. 2012 yılında bu oranlar sırasıyla 579.560 ve 581.171'dir. 2013 yılı kadın-erkek nüfus oranları sırası ile 581.358 ve 581.403 olmuştur. Söz konusu yıllara kadar ilk kez 2014 yılında kadın nüfus erkek nüfustan fazla olmuştur. Oranlar ise kadın nüfusu 631.160 ve erkek nüfusu 626.430 şeklindedir. 2023 yılına gelindiğinde kadın-erkek nüfus oranları sırasıyla 639.260 ve 634.259'dur.

Tablo 2

2015-2023 Balıkesir Nüfus Artış Hızı

<i>Yıl</i>	<i>Balıkesir Nüfusu</i>	<i>Artış Hızı</i>
2015	1.186.688	% -0.20
2016	1.196.176	% 0.80
2017	1.204.824	% 0.72
2018	1.226.575	% 1.81
2019	1.228.620	% 0.17
2020	1.240.285	% 0.95
2021	1.250.610	% 0.83
2022	1.257.590	% 0.56
2023	1.273.519	% 1.27

Not. Veriler nüfusu.com internet sitesinden alınmıştır (Balıkesir Nüfusu, 2023).

Tablo 2, Balıkesir'in 2015-2023 yılları arasındaki nüfus artış hızını gösteren bir tablodur. Tabloda her yıl için Balıkesir'in nüfusu ve bir önceki yıla göre nüfus artış hızı yer almaktadır. Balıkesir'in nüfusu 2015 yılından 2023 yılına kadar 86.831 kişi artmıştır.

Nüfus artış hızı 2015 yılında %-0.20 iken, 2023 yılında %1.27'ye yükselmiştir.

En yüksek nüfus artış hızı 2018 yılında %1,81, en düşük nüfus artış hızı ise 2015 yılında %-0.20 olarak gerçekleşmiştir. Son 9 yılda Balıkesir'in nüfusu istikrarlı bir şekilde artmaktadır.

2.2. Ekonomi

Balıkesir ekonomisi, çeşitlilik açısından zengin bir yapıya sahiptir; bunun temel nedenleri tarımsal üretimin geniş ve önemli ölçekte olması, dünya çapında değer taşıyan yer altı kaynaklarının varlığı, güçlü ulaşım ağları sayesinde Bursa, İzmir ve İstanbul gibi önemli sanayi bölgelerine ve pazarlara kolay erişim, önemli turizm destinasyonlarına (Erdek) sahip olması (örneğin, Ayvalık, Burhaniye, Akçay, Altınoluk), Bandırma limanı gibi Marmara Denizi'ndeki en modern tesislere sahip bir limanı olması ve bu imkanları değerlendirecek kültürel çeşitliliğin mevcut olmasıdır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2022-2024).

Balıkesir, tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomisini sanayi yatırımlarıyla güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte, rüzgâr enerjisi, mermercilik, bor madenciliği, jeotermal kaynaklar, seracılık ve turizm gibi alanlarda da büyük potansiyel taşımaktadır. Balıkesir, gelecek dönemde tarım-hayvancılık ve sanayi açısından büyüme potansiyeline sahip ender illerden biridir. Lojistik köy

projesiyle birlikte demiryolu avantajını kullanması, Bandırma limanının varlığı ve İzmir, Bursa ve İstanbul gibi önemli sanayi bölgelerine olan yakınlığı, şehri sanayi yatırımları için çekici hale getirmektedir (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2022-2024).

Balıkesir, coğrafi çeşitliliği sayesinde tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık, madencilik ve turizm gibi çok yönlü bir ekonomik yapıya sahiptir. İl, bu potansiyeli değerlendirmek amacıyla dengeli bir kalkınma stratejisi benimseyerek, kırsal bölgelerin de ekonomik gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Tablo 3

Balıkesir'in İhracat ve İthalatı (Bin \$) (2022 / 2023-Ocak-Aralık)

Yıllar	İthalat/İhracat	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Toplam
2023	İhracat	89.848	90.793	128.277	73.182	95.416	82.453	
2022	İhracat	62.600	75.189	81.598	94.520	68.855	96.199	
2023	İthalat	40.617	75.934	90.234	64.705	84.587	46.055	
2022	İthalat	59.813	55.469	38.937	54.723	36.978	47.521	
		Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
2023	İhracat	96.004	87.489	87.762	83.405	99.125	94.089	1.089.493
2022	İhracat	71.380	84.650	75.576	67.068	69.791	87.036	934.360
2023	İthalat	61.900	51.950	38.499	51.474	58.894	60.328	724.978
2022	İthalat	43.410	40.978	71.075	54.142	47.479	63.148	613.675

Not. Veriler TÜİK'in Genel Ticaret Sistemine Göre Belirlenen İllere Göre İhracat/İthalat verileridir (İstatistik Veri Portalı, 2023)

Tablo verilerine göre, 2023 yılında Balıkesir ihracatı 1 milyar doları aşarak 1.089 milyon dolara yükselmiştir. Bu, 2022 yılına göre 155 milyon dolar (yüzde 16,6) artış anlamına gelmektedir. En yüksek ihracat rakamı 99 milyon dolar ile Kasım ayında gerçekleşmiştir. 2023 yılında ithalat 725 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu, 2022 yılına göre 111 milyon dolar (yüzde 18,1) artışa işaret etmektedir. En yüksek ithalat rakamı 90 milyon dolar ile Mart ayında gerçekleşmiştir. 2023 yılında Balıkesir dış ticaret fazlası 364,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu da 2022 yılındaki 320,7 milyon dolarlık dış ticaret fazlasına göre bir artış göstermektedir. Ulusal Sıralamada TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerine göre Balıkesir, 2023 yılında ihracatta 20., ithalatta ise 23. sırada yer almıştır. Genel Ticaret Sistemine göre ülke genelinde bakıldığında 2023 yılında ihracat bir önceki yıla göre %0,6 artış göstererek 255 milyar 777 milyon dolar, ithalat ise %0,5 azalış göstererek 361 milyar 774 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Aydemir, 2024).

Tablo 4*Balıkesir İli İthalat Isic Rev.3 (Düzey 1)*

ISIC	ISIC Adı	2019	2020	2021	2022	2023
A	Tarım ve ormancılık	94.264.151	83.018.990	62.209.862	93.668.457	173.700.721
B	Balıkçılık	2.741.808	321.681	76.395	79.940	-
C	Taş ocakçılığı ve madencilik	9.852	1.168	45.591	43.120	42.045
D	İmalat sanayi	261.772.367	304.507.548	415.742.743	470.348.709	498.666.412
G	Toptan ve perakende ticaret	60.936.204	38.547.664	55.822.820	53.641.631	64.814.962
K	Kiralama, gayrimenkul ve iş faaliyetleri				787	11
O	Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	7.686	27.204	40.692	29.190	74.850
Toplam		419.732.068	426.424.255	533.938.103	617.811.834	737.299.001

Not. Tablo bilgileri Balıkesir Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi Doç.Dr.Burhan AYDEMİR'in raporundan alınmıştır (Aydemir, 2024).

Isic Rev. 3: Bu kısım, tablonun Uluslararası Standart Sektör Sınıflandırması (ISIC)'nin hangi versiyonunu kullandığını göstermektedir. (ISIC), Birleşmiş Milletler'in ekonomik verileri sınıflandırmak için kullandığı kod sistemidir (cottgroup, 2022). Her versiyon farklı bir kodlama sistemi içerir. Bu tabloda kullanılan versiyon Rev. 3'tür. Rev. 3, önceki versiyonlara kıyasla hizmet sektörüne daha fazla önem vermektedir. Bu, günümüz ekonomisinde hizmet sektörünün artan önemini yansıtmaktadır. Düzey 1 kısmı, tablonun ISIC kodlarının hiyerarşik seviyesini göstermektedir. ISIC kodları, en geniş kategoriden en dar kategoriye doğru 4 seviyeye ayrılır. Düzey 1, en geniş kategorileri temsil etmektedir. Bu tabloda, kodlar Düzey 1'dedir, yani Balıkesir İl'ine ithal edilen ürünlerin en geniş kategorilerini göstermektedir.

Tablodaki verilere göre Balıkesir'in 2023 yılındaki tarımsal ürün ithalatı 174 milyon doları bulmuştur. Bu miktarın içinde 110 milyon dolarlık bir kısım "tahıl ve diğer bitkisel ürünler"den oluşmaktadır. Ayrıca, 53 milyon dolarlık ithalat sığır, koyun ve keçilere ait ürünler kapsamında gerçekleşmiştir. Bunların yanı sıra, bitkisel ve hayvansal yağlar da ithal edilen ürünler arasında yer almaktadır. Balıkesir, tarım ve orman ürünlerini hammadde-ara malı olarak ithal edip işleyerek ihraç etmektedir. Bu çerçevede, büyük ve küçükbaş hayvanlar ile kanatlı hayvan yemleri için de ithalat yapılmaktadır. Hammadde-ara malı ithalatı, tüm ithalatın %23,6'sını oluşturmaktadır. Demir-çelik ürünleri Balıkesir'in en önemli ithalat kalemlerinden biridir ve 102 milyon dolarlık bir tutara denk gelmektedir (%13,8). Aynı zamanda, takım tezgâhları ve çeşitli makine ve teçhizatlar da 65 milyon dolarlık bir ithalat hacmiyle dikkat çekmektedir. Atık ve hurda ithalatı da önemli bir kalemdir ve 65 milyon dolarlık bir miktarı kapsamaktadır. Sermaye yatırımları ise 499 milyon dolarlık bir hacme sahiptir ve tüm ithalatın yüzde 67,7'sini oluşturmaktadır. Son olarak, 2023 yılında toptan ve perakende ticaret ürünleri için 65 milyon dolarlık bir ithalat gerçekleşmiştir, ki bu tüm ithalatın %8,8'ine denk gelmektedir (Aydemir, 2024).

Tablo 5*Balıkesir İli İhracat Isic Rev.3 (Düzey 1)*

ISIC	ISIC Adı	2019	2020	2021	2022	2023
A	Tarım ve ormancılık	14.769.462	12.157.683	13.049.676	12.825.078	14.187.757
B	Balıkçılık	15.349.154	8.325.697	19.059.347	590.964	419.791
C	Madencilik ve taş ocakçılığı	12.222.289	20.042.506	23.751.896	26.955.364	22.456.715
D	İmalat sanayi	536.956.430	564.132.685	707.957.441	849.087.188	1.045.092.416
E	Elektrik, gaz, su				3.668	1.528
G	Toptan ve perakende ticaret	2.320.777	3.003.095	9.788.996	10.898.650	7.035.774
K	Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri				446	
O	Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	100		108	107.519	257
Toplam		581.618.212	607.661.666	773.607.464	900.468.877	1.089.194.238

Not. Tablo bilgileri Balıkesir Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi Doç.Dr.Burhan AYDEMİR'in raporundan alınmıştır (Aydemir, 2024).

Bu tabloda, kodlar Düzey 1'dedir, yani Balıkesir İli'nden ihraç edilen ürünlerin en geniş kategorilerini göstermektedir.

Son beş yılda tarım, ormancılık ve balıkçılık ürünleri ortalama 14 milyon dolar gelir elde etmiştir. Balıkçılık sektörü 2021'de 19 milyon dolarlık zirveye ulaştıysa da, sonraki yıllarda (ham haliyle) ihracat düşüşe geçmiştir. 2023'te bu sektörler, toplam ihracatın %1,3'ünü oluşturmuştur (ham madde ve ara malları kategorisinde). Madencilik ve taş ocakçılığı sektörü 2023'te 22 milyon doları aşan ihracatla, toplam ihracatın %2'sini oluşturmuştur (ham madde ve ara malları kategorisinde). Bu sektörde mermer önemli bir yer tutmaktadır. İmalat sektöründe ise büyük bir sıçrama yaşanmıştır: 2019'da 537 milyon dolar olan ihracat, 2023'te 1 milyar 45 milyon dolara yükselmiştir. Başlıca ihracat kalemleri arasında elektrikli motorlar, jeneratörler ve transformatörler, bitkisel ve hayvansal yağlar, mezbaha ürünleri, balık ürünleri, süt ürünleri, silah ve mühimmat, giyim dışı hazır tekstil ürünleri, ana kimyasal maddeler, tarım ve orman makineleri, motorlu kara taşıtlarının karoseri, römorkları ve parçaları ile diğer metal ürünleri yer almaktadır. Ayrıca ilk defa 9 milyon dolarlık gemi ihracatı gerçekleşmiştir ve ihracatın %96'sı imalat sektörüne aittir (yatırım ve sermaye malları kategorisinde) (Aydemir, 2024).

2.3. Sanayi

Sanayinin belirli bir planın dahil edilmesi ve geliştirilmesinin öneminin vurgulanması, dünyada ilk organize sanayi bölgelerinin İngiltere'de ortaya çıktığı belirtilebilir. 20. yüzyılın başlarında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve diğer gelişmiş ülkelerde, bu uygulamaya başlanmıştır. İlk olarak özel firmalar tarafından kar elde etme amacıyla altyapılı arsa ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan bu bölgeler, zamanla devlet yatırımı olarak da geliştirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası

dönemde, organize sanayi bölgeleri az gelişmiş ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesine yönelik bir strateji olarak da benimsenmiştir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, t.y).

Balıkesir, sanayi alanında gelişmiş ve önde gelen illerimizden biridir. Yaklaşık 5.000 küçük sanayi ve 100 büyük sanayi işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmeler imalat, tarıma dayalı sanayi kimya ve çeşitli diğer sanayi dallarında faaliyet göstermektedir. Balıkesir'de sanayi ve ticaret alanlarındaki gelişmeler devam ederken, geniş tarım alanları tarıma dayalı endüstri kollarının büyümesini sağlamıştır. İl düzeyinde un, yem, zeytinyağı, pirinç ve konserve üretimi yapan tesisler yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, kereste, çimento, şeker, deri, kösele, tuğla, kiremit, makine ve ekipman gibi sanayi dallarında da yatırımlar mevcuttur. Ayrıca, tarım için gerekli olan her türlü alet üretilmekte ve bu ürünler hem iç pazarda hem de yurtdışında pazarlanmaktadır. İldeki sanayi işletmeleri homojen bir şekilde sektörel olarak ilçelere dağılmıştır. Merkezde tarım makineleri, çimento, sentetik ürünler, çuval üretimi, trafo ve jeneratör imalatı, un ve yem üretimi gibi faaliyetler bulunurken, körfez bölgesinde zeytinyağı ve sabun üretimi öne çıkmaktadır. Bandırma ilçesinde beyaz et üretimi ile birlikte gübre ve kimyevi madde üretimi yapılmaktadır. Manyas, Gönen, Susurluk ve merkez ilçede süt ve süt ürünleri sektörü önemlidir. Gönen ilçesinde dericilik faaliyetleri yoğunudur. Dursunbey ilçesinde orman ürünleri sanayi, Bigadiç ve Sındırgı ilçelerinde ise madencilik faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Son yıllarda gelişme gösteren sanayi kolları arasında dokumacılık, elektrikli ev aletleri, elektrik makineleri, kimya, orman ürünleri, yapı malzemeleri ve ham madde ağırlıklı metal sanayi bulunmaktadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (BBB), Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2021).

Başka bir ifade ile Balıkesir Sanayi yapısı hakkında şunlar söylenmektedir:

Balıkesir, Türkiye'nin önemli sanayi merkezlerinden biri olarak, tarıma dayalı sanayi, hafif sanayi ve ağır sanayi olmak üzere geniş bir sanayi yelpazesine sahiptir. İlde, zeytinyağı ve sabun, gıda işleme, tekstil, kimya, çimento ve metal gibi sektörlerde faaliyet gösteren yüzlerce büyük ve küçük sanayi tesisi bulunmaktadır. Özellikle kıyı bölgelerinde deniz ürünleri işleme tesisleri ve tarıma dayalı sanayi kuruluşları yoğunlaşırken, iç kesimlerde metal ve kimya sanayi daha belirgindir. Sanayinin tarihsel süreç içerisinde tarım ve hayvancılığa dayalı bir yapıdan daha modern ve çeşitli bir yapıya doğru evrildiği görülmektedir. Bu durum, ilin ekonomik yapısını güçlendirerek, istihdam olanaklarını artırmaktadır (Eliçalışkan, t.y).

Balıkesir, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi gelişmiş illere yakınlığı, hızla gelişen ulaşım altyapısı, geniş lojistik imkanları ve dinamik nüfusu ile endüstriyel yatırımlar için önemli bir merkez haline gelmektedir. Bölgedeki uygun arazi potansiyeli, yerel işletmelere sağlanan ciddi avantajlar ve teşvikler, uygun arazi fiyatları ve etkili kurumlar arası iş birliği, Balıkesir'i yatırımcılar için çekici bir destinasyon haline getirmektedir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı).

Balıkesir Sanayi Odası, 1954 yılında Sanayi Bakanlığı'nın özel izniyle kurulan Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın (EBSO) bir şubesi olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1954 öncesine ait yazılı belgeler mevcut olmayıp, Balıkesir 1981 yılında kendi sanayi odasını kurmuştur. O dönemde 11 meslek grubunda 350 üyesi bulunan Balıkesir Sanayi Odası, bugün 19 ilçede 17 meslek grubunda 873 üye ile faaliyet göstermektedir. Odanın üst karar organı olan Meclis, 17 meslek grubundan seçilen 36 üyeden oluşur ve denetim ile karar alma yetkisine sahiptir. Yürütme organı ise, Meclis üyeleri arasından seçilen 1 Başkan ve 8 üyeden oluşan Yönetim Kurulu'dur; bu kurulda ayrıca 2 başkan yardımcısı ve 1 sayman üye bulunmaktadır. Oda, verimli hizmet sunmak amacıyla geçici veya sürekli komiteler kurar ve üyelerine hizmetler Savaştepe yolu üzerindeki Organize Sanayi Bölgesi binasında yürütülür. Ayrıca, diğer meslek odaları ve birliklerle iş birliği yapar, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin seçimlerine katılır ve Birlik tarafından yürütülen faaliyetlerle iş birliği sağlar (Balıkesir Sanayi Odası, 2018).

Şekil 1*Balıkesir İli Sanayi Sektörünün Yapısı*

Not. Şekil Invest in Balıkesir internet adresinden alınan bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur (Balıkesir İli Sanayi Sektörünün Yapısı, t.y.).

Tablo 6*Balıkesir Organize Sanayi Bölgesi Ulaşım-Mesafe Tablosu*

<i>Ulaşım Türü</i>	<i>Mesafe</i>	<i>Ulaşım Türü</i>	<i>Mesafe</i>
Karayolu		Havayolu	
<i>İzmir-Bursa Otoyolu</i>	6 km	Balıkesir Koca Seyit Havalimanı	90 km
<i>İstanbul- İzmir Otoyolu</i>	5 km	Balıkesir Merkez Havalimanı	15 km
Demiryolu		Denizyolu	
<i>Gökköy Lojistik Merkezi</i>	500 m	<i>Bandırma Limanı</i>	111 km

Not. Invest in Balıkesir web sitesinden alınarak uyarlanmıştır (Invest in Balıkesir).

Sanayi bölgelerine yakın konumlanan Gökköy Lojistik Merkezi, kara, deniz ve demir yolu bağlantılarıyla desteklenerek, bölgedeki sanayi ürünlerinin dünya pazarlarına entegre olmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Invest in Balıkesir).

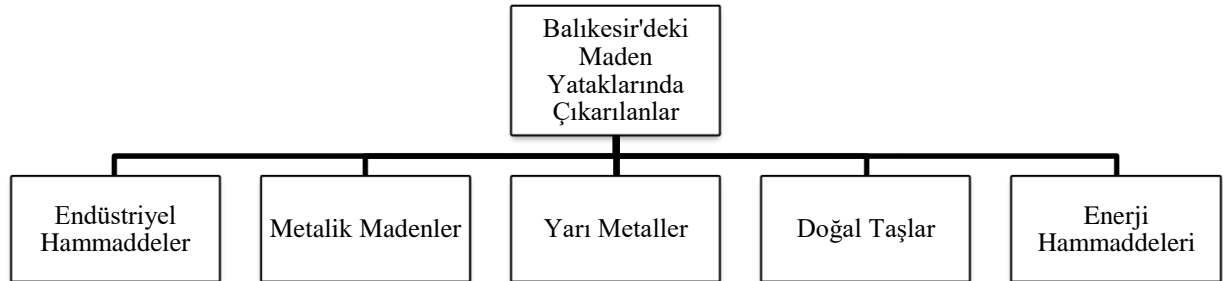
2.4. Madencilik

Balıkesir, madencilik sektöründe büyük potansiyele sahip bir il olarak öne çıkmaktadır. Zengin maden çeşitliliği ve rezervleri, yatırımcılar için çekici bir hedef haline gelmektedir. Mermer, bor, bentonit, kaolen, manyezit, halloysit, perlit, kil, vollastonit, talk, altın, gümüş, çinko, bakır, manganez, antimon, demir, krom, ametist civa, linyit ve zeolit gibi çeşitli madenlerin rezervleri bulunmaktadır. Balıkesir, dünya bor rezervinin %15'ini ve Türkiye bor rezervinin %20'sini barındırarak önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin kaolen rezervinin yaklaşık %65'ine ev sahipliği yapmaktadır. Mermer, Türkiye'nin önde gelen ihraç ürünleri arasında yer alırken, Balıkesir'deki işletilebilir 1.300.000.000 m³ mermer rezervi önemli bir potansiyel sunmaktadır. Marmara Adası, Manyas, Erdek ve Bigadiç ilçeleri, ildeki önemli mermer yataklarına ev sahipliği yapmaktadır. Balıkesir, Türkiye'deki mermer ocaklarının %27'sine ev sahipliği yapmaktadır ve yaklaşık 250 mermer ocağı faaliyet göstermektedir. Balıkesir, maden istihracı ve işleme yatırımlarında 5. bölge teşviklerinden faydalanabileceği 2. bölgede yer almaktadır (Invest in Balıkesir).

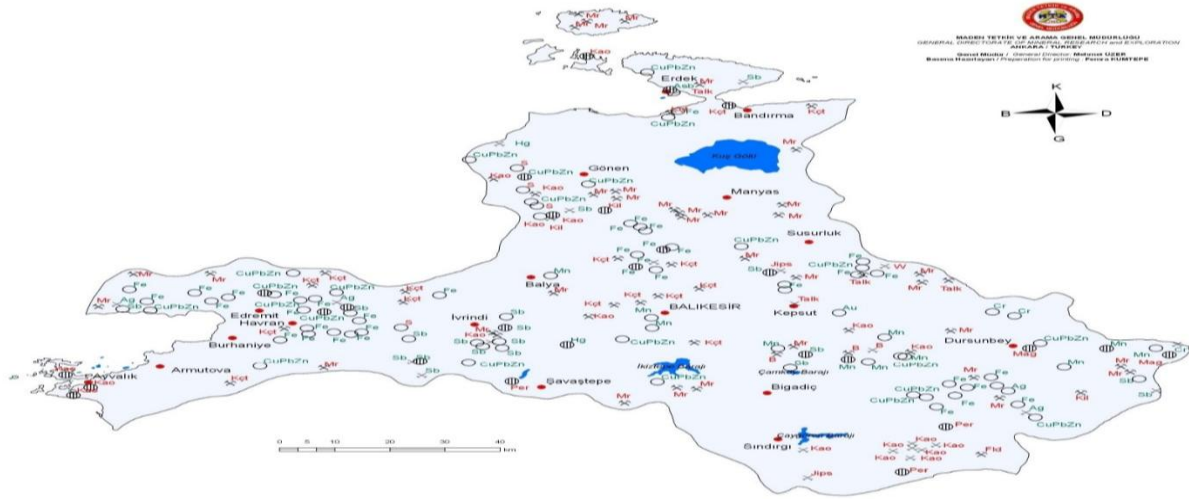
Başka bir ifadeyle, Balıkesir, jeotermal kaynaklar açısından büyük bir potansiyele sahip olup, il genelinde 30°C ve üzerinde sıcaklıklara sahip pek çok jeotermal alan bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklar, çoğunlukla ilçelerin konut ısıtmasında ve termal kaplıca tesislerinde kullanılmakta olup, il güneyindeki yüksek sıcaklıkta kaynakların bulunduğu ilçelerde herhangi bir jeotermal enerji santrali kurulmamıştır (GMKA, 2017).

Şekil 2

Balıkesir'deki Maden Yataklarında Çıkarılan Maddeler

Not. Şekil, Balıkesir Maden Yatırım Rehberinden elde edilen bilgilerle oluşturulmuştur (Güney Marmara Kalkınma Ajansı).

Resim 2*Balıkesir İli Maden Haritası*

Not. Maden Tetkik Arama web sitesinden alınmıştır (Balıkesir Maden Tetkik Arama).

Balıkesir İli Maden Haritası, Türkiye'nin Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) tarafından hazırlanmış olup, ildeki maden yataklarının dağılımını gösteren bir görseldir. Harita üzerindeki farklı semboller, altın, gümüş, bakır, demir, çinko gibi çeşitli madenleri temsil etmektedir. Bu harita, hem maden arama çalışmalarında yol gösterici olarak kullanılmakta, hem de madencilik sektörü için potansiyel yatırım alanlarını belirlemede önemli bir araçtır. Balıkesir'in zengin maden çeşitliliği, il ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, madencilik faaliyetlerinin çevresel etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu harita, hem ilin ekonomik potansiyelini ortaya koymakta hem de sürdürülebilir madencilik uygulamaları için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

2.5. Tarım ve Hayvancılık

Balıkesir, tarım açısından oldukça zengin bir ilimizdir. Özellikle zeytin, buğday, ayçiçeği, şeker pancarı ve süt ürünleri gibi tarım ürünlerinde önemli bir potansiyele sahiptir. İl genelinde tarım arazileri ve verimli topraklar bulunmaktadır. Balıkesir'in tarımı, iklim ve coğrafi özelliklerinden dolayı çeşitlilik göstermektedir. Özellikle zeytin üretimi, Türkiye'nin önemli zeytin üretim merkezlerinden biridir. Zeytin ağaçları genellikle kıyı bölgelerinde ve iç kesimlerde yetiştirilir. İl genelinde birçok zeytin işleme tesisi bulunmaktadır. Buğday ve arpa gibi tahıl ürünleri de ilin tarımında önemli bir yer tutmaktadır. Verimli toprakları sayesinde bu ürünler başarıyla yetiştirilmektedir. Ayçiçeği, özellikle tarım alanlarının genişlediği bölgelerde yoğun olarak ekilmektedir. Ayçiçeği yağı üretimi de Balıkesir'in tarımsal üretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Şeker pancarı da Balıkesir'in tarım ürünleri arasında yer almaktadır. Bu ürünün işlenmesi ve şeker fabrikaları da ilin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Balıkesir'de hayvancılık da gelişmiştir. İl genelinde birçok süt işleme tesisinin bulunması, süt ve süt ürünleri sektörünün önemini göstermektedir. Balıkesir'in tarımı hem yerel tüketime hem de ihracata yönelik üretim yapısına sahiptir. İlde tarımın yanı sıra ormancılık ve hayvancılık da önemli ekonomik faaliyetler arasındadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2022).

Tablo 7*Balıkesir'in Yüzölçümü ve Arazi Kullanımı*

<i>Arazi Dağılımı</i>	<i>Alan (hektar)</i>	<i>Toplam yüzölçümüne Oranı (%)</i>
<i>Tarım</i>	390.873	26,80
<i>Çayır-Mera</i>	82.715	5,67
<i>Orman</i>	628.614	43,11
<i>Tarım Dışı Arazi</i>	356.098	24,42
<i>TOPLAM (Yüz Ölçümü) **</i>	1.458.300	100

Not. Veriler TÜİK'e aittir. Çayır- Mera ve Orman Alanı verileri İl Müdürlüğü verileridir. Yüzölçümü verisi, Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü verisidir. Balıkesir Valiliği Resmî web sitesinin alınmıştır (Balıkesir Valiliği, Tarım ve Hayvancılık, 2022).

Balıkesir ili, toplamda 1.458.300 hektarlık bir alana sahiptir. Bu alanın 390.873 hektarı tarım arazisi, 82.715 hektarı çayır ve mera, 628.614 hektarı ormanlık alan olarak kullanılmaktadır. Kalan 356.098 hektarlık kısım ise tarım dışı alanlardan oluşmaktadır (Balıkesir Valiliği, Tarım ve Hayvancılık, 2022).

Tablo 8*Ülke Geneli Arazi Dağılımı (Alan)*

<i>Ülke Geneli Arazi Varlığı</i>	<i>Tarım (ha)*</i>	<i>Çayır-Mera (ha)**</i>	<i>Orman (ha)***</i>
<i>Türkiye</i>	23.845.049	14.616.687	23.110.000
<i>Balıkesir</i>	390.873	82.715	628.614
<i>Türkiye'ye Oran (%)</i>	1,64	0,57	2,72

Not. Veriler, Balıkesir Valiliği Resmî web sitesinden “Balıkesir İli Arazi Varlığı” başlığından alınmıştır (Balıkesir Valiliği, Tarım ve Hayvancılık, 2022).

*: Tablodaki tarım alanı bilgileri, Türkiye İstatistik Kurumu 2022 yılı verilerine dayanmaktadır.

** : Türkiye genelindeki veriler, Bakanlığımız Bitkisel Üretim Çayır Mera ve Yem Bitkileri sitesinden, Balıkesir'e ait veriler ise İl Müdürlüğü'nden alınmıştır.

***: Türkiye verisi, Orman Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinden alınmıştır. Balıkesir verisi ise, Balıkesir Orman Bölge Müdürlüğü'nün güncel verilerinden derlenmiştir.

Tablo 9*TÜİK Verilerine Göre 2022 Yılı Türkiye'de Balıkesir'de Öne Çıkan Ürünler (İlk 3'te olduğu Ürünler)*

Yem Bitkileri ve Yeşil Ot Üretimi	Çavdar (Yeşil ot)	1.Sıra
	Buğday (Yeşil Ot), Mısır (Hasıl), Yulaf (Yeşil Ot) ve Bakla (Hayvan Yemi)	2.Sıra
	Yemlik Bezelye, Slajlık Mısır, İtalyan Çimi	3.Sıra
Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler	Yemeklik Bakla,	2.Sıra
	Çeltik, Bezelye (Kuru)	3.Sıra
Sebze Ürünleri	Bamya	1.Sıra
	Dereotu	2.Sıra
	Maydanoz, Çarliston Biber, Taze Bakla, Taze Sarımsak	3.Sıra
Meyve İçecek ve Baharat Bitkileri	Süpürge Otu	1.Sıra
Büyükbaş Hayvanlar	Sığır (Kültür) hayvan sayısı	3.Sıra
Küçükbaş Hayvanlar	Merinos Koyunu hayvan sayısı	3.Sıra
Kümes Hayvanları	Et Tavuğu sayısı	1.Sıra
	Beç Tavuğu ve Ördek sayısı	2.Sıra

Not. Balıkesir Valiliği Resmî Web Sitesinden alınmıştır (Balıkesir Valiliği, Tarım ve Hayvancılık, 2022).

Tablo 10*Balıkesir'in Tarım ve Hayvancılık İstatistikleri (2019-2023)*

Yıllar/Ürünler	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Meyve Veren Yaşta Zeytin Ağacı Sayısı (adet)</i>	11.085.551	11.301.999	11.398.317	11.651.132	11.698.633
<i>Yağlık Zeytin Üretim (Ton)</i>	121.500	107.916	141.934	217.856	65.682
<i>Toplam Zeytin Üretimi (Ton)</i>	163.132	130.574	177.712	261.859	98.198
<i>Mısır (Slaj) Üretim Miktarı (Ton)</i>	1.643.418	1.689.724	1.770.708	1.891.841	1.839.863
<i>Domates (Sofralık) Üretim Miktarı (Ton)</i>	71.190	70.517	55.150	68.736	71.626
<i>Domates (Salçalık) Üretim Miktarı (Ton)</i>	373.405	414.989	361.707	442.930	463.835
<i>Büyükbaş hayvan sayısı (adet)</i>	543.224	544.121	550.054	510.561	532.646
<i>Küçükbaş hayvan sayısı (adet)</i>	1.283.958	1.487.392	1.685.029	1.434.296	1.327.116
<i>Et Tavuğu Sayısı (adet)</i>	25.761.143	30.498.181	31.563.332	33.477.482	29.174.723
<i>Yumurta Tavuğu Sayısı (adet)</i>	6.573.494	7.401.676	7.171.346	5.224.103	5.674.117
<i>Bal üretim miktarı (Ton)</i>	2.480	2.657	2.656	2.629	2.088

Not. Tablo bilgileri Balıkesir Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi Doç.Dr.Burhan AYDEMİR'in raporundan alınmıştır (Aydemir, 2024).

Balıkesir'in zeytin üretimindeki önemi, 11,7 milyon meyve veren zeytin ağacıyla belirginleşirken, 2023'te yaşanan olumsuz iklim koşulları zeytin üretimini 262 bin tondan 98 bin tona düşürdü. Slajlık mısır üretiminde ise artış gözlemlendi ve 2023'te 1 milyon 840 bin ton slajlık mısır üretilmiştir. Domates üretiminde değişiklikler yaşanmıştır; toplam 536 bin ton domates üretilirken, salçalık domates üretiminde artış görülmüştür. Balıkesir'deki hayvancılık sektörü, 533 bin büyükbaş ve 1 milyon 327 bin küçükbaş hayvanla güçlü bir yapıya sahiptir. Ayrıca, 29 milyon 174 bin et tavuğu ve 5 milyon 674 bin yumurta tavuğu da bulunmaktadır. 2023'te et tavuğu sayısında azalma, yumurta tavuğu sayısında ise artış yaşanmıştır. Bal üretiminde ise 2023 yılında 2.088 ton üretilmiştir, bu da 2022'ye göre bir düşüşü temsil etmektedir (Aydemir, 2024).

2.6. Ulaşım

Balıkesir, Türkiye'nin batısında, önemli ulaşım koridorlarının kesiştiği bir noktada yer alan bir transit merkezdir. Kara, deniz ve hava yoluyla ulaşım imkanları sunan Balıkesir, bu sayede ülkenin birçok noktasına kolayca bağlanmaktadır. Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ulaşım koridorlarının kesiştiği noktada yer alan Balıkesir, Türkiye'nin lojistik üssü olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Mevcut ve devam eden karayolu yatırımları, planlanan liman ve demiryolu projeleri, Balıkesir'i Türkiye'nin dünyaya açılan kapısı haline getirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamlı altyapı yatırımları, Balıkesir'i metropoller ve diğer kentler arasında köprü görevi görmeye hazırlamaktadır. Bu sayede iller arası ticari faaliyetlerin gelişmesi ve bölgesel kalkınmanın hızlanması beklenmektedir. Balıkesir, Türkiye'nin batısında, İstanbul, Bursa ve İzmir gibi büyük şehirlere yakınlığı ve coğrafi konumu sayesinde gelişme potansiyeli yüksek bir bölgedir. Bu durum, şehrin birçok alanda ilerlemesine katkıda bulunmaktadır. Balıkesir, Güney Marmara Bölgesi'nin hinterlandında yer alarak, bölgenin ulaştırma ağında kritik bir rol oynamaktadır. Trakya'yı Anadolu'ya bağlayan Avrasya Ulaştırma Bağlantıları ve Ekonomik İş Birliği Ulaşım Ağı'nın önemli bir durağı olan Balıkesir, Karadeniz ile Ege Denizi'ni birbirine bağlayan deniz yollarına da erişim imkânı sunmaktadır. Bölgeyi Marmara, İç Anadolu ve Ege bölgelerine bağlayan kara, demiryolları ve havaalanları da Balıkesir'den geçmektedir. Bu sayede Balıkesir, önemli turizm, ticaret ve sanayi merkezlerini birbirine bağlayan bir ulaşım merkezi haline gelmiştir. Bölgede ve civarında yer alan önemli turizm merkezleri, bölgenin ulaşım açısından önemini daha da artırmaktadır. İstanbul'dan başlayıp Gelibolu Yarımadası'nı geçerek güneye doğru uzanan aynı zamanda Edremit Körfezi ile İzmir'e bağlanan, oradan da Akdeniz'e kadar uzanan kıyı şeridi, doğa ve tarih turizminin değerli merkezlerini barındırmaktadır. Bu durum, kara ulaşımının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2022-2024).

2.7. Motorlu Kara Taşıtları

Şubat 2022'ye ilişkin TÜİK verilerine göre, Türkiye'de toplam 66,567 adet taşıt trafik kaydı yapılmıştır. Bu kayıtların %51,7'si otomobillerden, %21,7'si motosikletlerden, %15,7'si kamyonetlerden, %5,9'u traktörlerden, %3,6'sı kamyonlardan, %0,6'sı minibüslerden, %0,5'i otobüslerden ve %0,3'ü özel amaçlı taşıtlardan oluşmuştur. Kayıtlı taşıt sayısı, bir önceki aya göre %12,2 azalmıştır. Ayrıca, motosikletlerde %51,7 ve traktörlerde %16,1 artış görülürken, minibüslerde %38,4, kamyonetlerde %36,4, kamyonlarda %29,9, otomobillerde %17,7, otobüslerde %12,8 ve özel amaçlı taşıtlarda %5,7 azalma meydana gelmiştir. Bir önceki yılın aynı ayına kıyasla trafiğe kaydedilen taşıt sayısı %12,3 oranında azalmıştır. Şubat ayında minibüslerde %43,1, motosikletlerde %15,6 ve kamyonlarda %5,4 artış gözlenirken, özel amaçlı taşıtlarda %32,0, traktörlerde %31,2, otomobillerde %19,4 ve kamyonetlerde %11,7 azalma meydana gelmiştir; otobüslerde ise herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Şubat ayı sonunda toplam trafiğe kayıtlı taşıt sayısı 25 milyon 385 bin 84

olarak belirlenmiştir. Bu dönemde trafiğe kayıtlı taşıtların %54,3'ünü otomobiller, %16,3'ünü kamyonetler, %14,9'unu motosikletler, %8,0'ini traktörler, %3,5'ini kamyonlar, %1,9'unu minibüsler, %0,8'ini otobüsler ve %0,3'ünü özel amaçlı taşıtlar oluşturmuştur (TÜİK, 2022).

Tablo 11

Balıkesir İli Motorlu Kara Taşıtları Sayısı (2022)

İl	Toplam	Otomobil	Minibüs	Otobüs	Kamyonet	Kamyon (1)	Motosiklet	Özel Amaçlı	Traktör
Provinces	Total	Car	Minibus	Bus	Small truck	Truck (1)	Motorcycle	special purpose	Tractor
Balıkesir	521635	227583	6292	3012	73149	13188	130457	1295	66659

Not. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu web sitesinden alınarak uyarlanmıştır (TÜİK, 2022).

Tablodaki verilere göre, Balıkesir'de toplamda 521.635 araç tescillidir. Otomobiller, 227.583 adet ile en fazla sayıda bulunan araç türüdür. Motosikletlerin sayısı 149.388'dir, bu da Balıkesir'deki araçların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 1 ton ve üzeri kamyonların sayısı 73.149'dur, bu da kentteki ticari taşımacılık için önemli bir bileşeni temsil etmektedir. En az sayıda bulunan araç türü ise 1.295 adet ile özel amaçlı araçlardır. Traktörlerin sayısı 66.659 dur. Balıkesir'in tarım ağırlıklı yapısının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.8. Eğitim

Balıkesir, eğitimde geniş bir altyapıya sahip önemli bir ilimizdir. İl genelinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı çok sayıda ilkokul, ortaokul ve lise bulunmaktadır. Şehirdeki yükseköğretim kurumları arasında Balıkesir Üniversitesi ve Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi öne çıkmaktadır. Ayrıca, mesleki ve teknik eğitim veren liseler, meslek yüksekokulları ve kurslar öğrencilere mesleki beceri kazandırarak iş hayatına hazırlık sağlamaktadır. Balıkesir'in modern ve teknolojik eğitim altyapısı, çağdaş eğitim metotlarının uygulanmasına olanak tanımaktadır.

2.9. Sağlık

Balıkesir, 1,24 milyonluk nüfusuna 25 yataklı tedavi kurumu, 3 özel tıp dal merkezi, 3 ağız ve diş sağlığı merkezi, 16 özel diş sağlığı kliniği, 140 aile sağlığı merkezi, 410 aile hekimliği birimi ve 56 acil yardım istasyonu ile geniş bir yelpazede sağlık hizmeti sunmaktadır (AFAD). Balıkesir'de kamu ve özel sağlık kurumlarında 14.427 kişilik bir sağlık ordusu görev yapmaktadır. 140 aile sağlığı merkezi ve 410 aile hekimi ile aile sağlığı hizmetleri güçlü bir altyapıya sahiptir. Balıkesir'de 56 acil yardım istasyonu ve donanımlı ambulanslarla acil sağlık hizmetleri en üst düzeyde sunulmaktadır. Deneyimli sağlık personeli, acil durumlarda hızlı ve etkili müdahale sağlar (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (BBB), Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2021).

5. SONUÇ

Balıkesir, Türkiye'nin ekonomik canlılığının en fazla olduğu Marmara Bölgesi'nde stratejik bir konuma sahip olmasıyla birlikte, Marmara ve Ege Denizi'ne kıyısı bulunmakta ve İstanbul, Bursa ve İzmir gibi önemli metropollerin kesişim noktasında yer almaktadır. Ayrıca Avrupa'ya yakınlığı ve her sektörden yatırıma uygun geniş arazi varlığı ile ulaşım açısından da avantajlar sunmaktadır. Özellikle BALO projesinin merkezinde bulunması, Gökköy lojistik merkezi ile ulusal ve uluslararası pazarlara kolay ulaşım imkânı ve İzmir, Ankara ve İstanbul ile bağlantılı demiryolu ağı gibi faktörler, iş dünyası için cazip bir ortam oluşturmaktadır. Bu avantajlarla birlikte, nitelikli eğitim veren 2 üniversite, tam donanımlı akademik departmanlar, sağlık sektöründe tam donanımlı hastaneler, çalışkan ve dinamik bir işgücü potansiyeli, verimli tarım ve hayvancılık alanları, gelişmiş sanayi altyapısı ve turizm potansiyeli gibi unsurlar da Balıkesir'i yatırımcılar için ideal bir destinasyon haline getirmektedir. Ayrıca enerji üretimindeki çeşitlilik, madencilik sektöründeki zenginlik ve gayrimenkul projeleri için uygun talep yapısı gibi teşvik ve destekler de yatırımcıların dikkatini çekmektedir. Balıkesir Yatırım Destek Ofisi tarafından sunulan hizmetler ise iş süreçlerini kolaylaştırarak yatırımcılara daha iyi bir deneyim sunmaktadır. Balıkesir'in dış ticaret verilerine göre 2022-2023 yılı dış ticaret hacminde bir artış gözlemlenmiştir, bu artış hem ihracatta hem de ithalatta kendini göstermiştir. 2023 yılı İhracatındaki bu 1.089.493 bin dolarlık yükseliş, Balıkesir'in ürünlerinin uluslararası pazarlarda artan bir talep gördüğünü işaret etmektedir. Öte yandan, 2023 yılı ithalattaki 724.978 bin dolarlık artış ise Balıkesir'in yatırımlarının ve üretim kapasitesinin genişlediğini yansıtmaktadır. Önümüzdeki yıllarda da Balıkesir'in dış ticaretinin artması beklenmektedir ki bu, şehrin ekonomik gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır. Ayrıca, ihracat ürün çeşitliliğinin artırılması ve yeni pazarlara açılma çabalarının da sürdürülmesi önemlidir. Balıkesir'in ekonomik geleceği tarım, sanayi, ticaret ve turizmin geliştirilmesine bağlıdır. Tarımsal üretimde verimliliğin artırılması, yeni sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi, ticaretin geliştirilmesi ve turizm potansiyelinin daha iyi değerlendirilmesi gibi adımlar bu gelişimin temelini oluşturacaktır. Bu doğru yatırımlar ve politikalarla Balıkesir'in Türkiye'nin önde gelen ekonomik merkezlerinden biri haline gelebileceği öngörülmektedir. Balıkesir'in ihracatını artırmak için yeni pazarlara açılması ve ürün çeşitliliğini artırması, ithalatı düşürmek için yerli üretimi teşvik etmesi ve dış ticaret fazlasını korumak için ihracatı artırması ve ithalatı azaltması gibi adımların atılması gerekmektedir. Aynı zamanda, yerli üretim kapasitesini artırmak için yatırımlar yapılması, girişimciliğin teşvik edilmesi ve yeni işletmelerin kurulmasının sağlanması da önemlidir. Bu şekilde Balıkesir'in ekonomisi daha sağlam temellere dayanarak geleceğe daha güvenle bakabilecektir. Balıkesir'in kalkınmasına yönelik bu çalışmada yapılan sosyo-ekonomik analiz, şehrin mevcut durumu ve potansiyeli hakkında önemli bulgular sunmuştur. Tarım, sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerindeki çeşitlilik, şehrin ekonomik yapısını güçlendirmektedir. Ancak altyapı eksiklikleri gibi sorunlar, kalkınma sürecini etkilemektedir. Stratejik planlama ve kültürel mirasın korunması, kalkınma stratejileri içinde kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak, tarımın modernizasyonu, altyapının geliştirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi, sanayinin güçlendirilmesi ve eğitim gibi temel unsurlar, Balıkesir'in gelecekteki kalkınmasında belirleyici rol oynamaktadır. Bu öneriler doğrultusunda gerçekleştirilecek çalışmalar, Balıkesir ilinin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak daha da gelişmesini sağlayacaktır; böylece ilin yaşam kalitesi yükselecek ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturulacaktır.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından ortak yürütülmüştür.

All stages of the study were conducted by the author.

Etik Kurul İzni / Ethics Board Approval

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study does not require ethics board approval.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin / To Cite This Article: Gül, K. ve Bayraktar, B. (2024). *Balıkesir'in kalkınması için öneriler: bir sosyo-ekonomik analiz*, *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 65-85.

KAYNAKÇA

- AFAD. (t.y.). Balıkesir AFAD. Balıkesir. Balıkesir Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü. <https://balikesir.afad.gov.tr/>
- Aydemir, B. (2024). 2023 Yılı'nın ilk Yarısında Balıkesir Ekonomisinde Gelişmeler. Balıkesir Üniversitesi. Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü. (Erişim tarihi: 19 Mart 2024). <https://drive.google.com/file/d/1mW3CEGdGiaP4YH24GGOLF2fFu8XFuTKf/view>
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2021). Bütçe ve Strateji. <https://cmsapi.balikesir.bel.tr//Media/BBB%202022-2024%20Revize%20Stratejik%20Plan.pdf>
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2022-2024). Revize Stratejik Plan. <https://cmsapi.balikesir.bel.tr//Media/BBB%202022-2024%20Revize%20Stratejik%20Plan.pdf>
- Balıkesir Yatırım Destek Ofisi (t.y.). Balıkesir'de Sanayi. <https://www.investinbalikesir.com/sectorler/balikesir-de-sanayi>
- Balıkesir Kent Konseyi, (2020). Ekonomi ve yatırım. <https://www.balikesirkentkonseyi.org/sayfa/ekonomi-ve-yatirim.html>
- Balıkesir Kent Konseyi. (t.y.). Tarihçemiz. <https://www.balikesirkentkonseyi.org/sayfa/tarihcemiz.html>
- Balıkesir Maden Tetkik Arama. (t.y.). Maden Haritası <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/maden-haritalari/balikesir.pdf>
- Balıkesir Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü. (2024-2028). Stratejik Plan. https://balikesir.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_04/19170250_balikesirstratejikplan20242028guncellenmis.pdf
- Balıkesir Valiliği, (2022). Tarım ve Hayvancılık. <http://www.balikesir.gov.tr/tarim-ve-hayvancilik>
- cottgroup. (2022). Cottgroup Holistic Business Services. <https://www.cottgroup.com/tr/nace-kodu-nedir-ve-ne-icin-kullanilir>
- BSO (2018). 2018-2021 Stratejik Plan. [https://www.bso.org.tr/docs/pdf/BSO-Stratejik-Plan\(2018-2021\)4-yillik.pdf](https://www.bso.org.tr/docs/pdf/BSO-Stratejik-Plan(2018-2021)4-yillik.pdf)
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü. (t.y.). Şehir tarihçesi. <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Havalimani/Balikesir/SehirTarihcesi.aspx>
- Demiren, Y. (2024). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yerelleşmesi: Balıkesir büyükşehir belediyesi örneği [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Eliçalışkan, M. (t.y.). Ekonomik Faaliyetler- Balıkesir. Coğrafya Dünyası. (Erişim tarihi: 15 Mart 2024). <https://www.cografya.gen.tr/tr/balikesir/ekonomi.htm>
- Esteva, G. (1992). Development. W. Sachs içinde, The development dictionary a guide to knowledge as power (s. 1-24). London And New York: Zed Books.
- GMKA. (2017). Balıkesir yatırım destek ve tanıtım stratejisi ve 2017 yılı eylem planı. <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/ydo/Balikesir-YDTS.pdf>
- GMKA. (t.y.). <https://www.gmka.gov.tr/dokuman-merkezi?page=2>
- GMKA. (t.y.). Sanayi Yatırım Rehberi. <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Balikesir-Sanayi-Yatirim-Rehberi.pdf>

- Güner, T. (2019). Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Gelişmişliğin Mekânsal Eşitsizliği. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 2(2), 69-80. 06 15. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/952329>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (t.y.). Balıkesir İl Haritası. <https://balikesir.ktb.gov.tr/Resim/57545,denemejpg.png?0>
- invest in Balıkesir. (t.y.) Balıkesir'de madencilik: <https://www.investinbalikesir.com/sectorler/balikesir-de-madencilik>
- İnvest in Balıkesir. (t.y.). Organize Sanayi Bölgeleri-Balıkesirde Yatırım. <https://www.investinbalikesir.com/yatirim-bolgeleri/organize-sanayi-bolgeleri/balikesir-organize-sanayi-bolgesi>
- Invest in Balıkesir. (t.y.). Balıkesir'de Sanayi. <https://www.investinbalikesir.com/sectorler/balikesir-de-sanayi>
- Nüfusu.com. (2023). Balıkesir Nüfusu. <https://www.nufusu.com/il/balikesir-nufusu>
- Oxford English Dictionary, Development, (2020), (Erişim tarihi: 15 Ekim 2024), <https://www.oed.com/>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). Balıkesir İlinin Tarihi. <https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-65829/balikesir-ilinin-tarihi.html>
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. <https://www.sanayi.gov.tr/anasayfa>
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma Kavramının Tarihsel Süreci ve Etimolojik Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* (29), 149-164. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.719140>
- TÜİK. (2023). Dış Ticaret Verileri. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>
- TÜİK. (2022). İllere Göre Motorlu Kara Taşıtları Sayısı. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Subat-2022-45705&dil=1>
- TÜİK. (2022). Motorlu Kara Taşıtları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Subat-2022-45705&dil=1>

Ekonomik Özgürlükler ve Küreselleşme Refah Düzeyi ile İlişkili Midir? Seçilmiş Asya Ülkelerinden Kanıtlar

Are Economic Freedoms and Globalization Related to Prosperity? Evidence from Selected Asian Countries

Fatih YETER^{a,*} ORCID:0000-0001-8769-9122,

^a Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Pazar MYO, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, Tokat, Türkiye

(Gönderim Tarihi / Received: 22.11.2024; Kabul Tarihi/Accepted: 11.12.2024)

ÖZ

Ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklılıklarına katkıda bulunan faktörler incelenirken, beşerî ve fiziki sermaye birikiminin artırılması, teknolojik yeniliklerin benimsenmesi ve verimliliğin artırılması konularına odaklanılmıştır. Bu çalışma, seçilmiş 14 Asya ülkesinin verilerini kullanan bir panel veri analizi yönteminden elde edilen bulguları sunmaktadır. Sonuçlar, tek yönlü sabit etkiler modeli içinde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı altında dirençli standart hatalar üreten Driscoll-Kraay tahmincisi kullanılarak elde edilmiştir. Ekonomik özgürlükler, ekonomik küreselleşme ve insani gelişme düzeyi arasındaki korelasyon refah düzeyleri ile pozitif ilişkilidir. Elde edilen sonuç, ekonomik özgürlüklerin ve küreselleşme derecesinin bu ülkelerdeki refah seviyelerinin artırılmasında önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Ayrıca, insani gelişme düzeyinin az gelişmiş ve gelişmekte olan Asya ülkelerinin kalkınma paradigmlarında önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Refah, Özgürlükler, Küreselleşme

JEL Sınıflandırması: D60, F63

ABSTRACT

In examining the factors contributing to differences in the level of development across countries, the focus has been on increasing the accumulation of human and physical capital, adoption of technological innovations and increasing productivity. This paper presents findings from a panel data analysis using data from 14 selected Asian countries. The results are obtained using the Driscoll-Kraay estimator, which generates robust standard errors under varying variance, autocorrelation, and cross-sectional dependence in a one-way fixed effects model. The correlation between economic freedoms, economic globalization, and human development is positively related to welfare levels. The result shows that economic freedoms and the degree of globalization can play an important role in increasing the welfare levels in these countries. It is also emphasized that the level of human development is an important element in the development paradigms of underdeveloped and developing Asian countries.

Keywords: Welfare, Freedoms, Globalization

JEL Classification: D60, F63

* Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: fatih.yeter@gop.edu.tr (F. Yeter).

1. GİRİŞ

19. yy'da sanayi devrimi sonrasında demiryolları ve telgrafın kullanılmaya başlaması ile uluslararası ticaretteki artışlar küreselleşmenin ilk adımları olarak nitelenebilir. Dreher (2006)'ya göre küreselleşme "insanlar, bilgi ve fikirler, sermaye ve mallar dahil olmak üzere çeşitli akışlar aracılığıyla aracılık edilen, kıta içi veya kıtalar arası mesafelerdeki aktörler arasında bağlantı ağları oluşturma süreci" olarak tanımlanmaktadır (Dreher, 2006:1092). Küreselleşme kapitalizmin evrenselleşmesi ile pazar genişlemesi ve pazar entegrasyonu süreci olarak anlaşılabilir. Refah, serbest ticaret ve demokratikleşme gibi küreselleşme ile birlikte yayılım ve gelişim gösteren faktörlerin varlığı küreselleşmenin aydınlık yüzünü oluşturmaktadır. Küresel barışın ekonomik özgürlüklerin ve küreselleşmenin artırılması ile ancak sağlanabileceğini belirten Weede(2004)'ye göre ekonomik özgürlüğün, bireylerin mülkiyet haklarını güvence altına alması, sözleşmelere dayalı ilişkileri teşvik etmesi ve piyasa mekanizmalarını işleterek istikrar sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ekonomik özgürlük, toplumların demokratikleşmesine ve sosyal istikrara katkıda bulunarak, çatışma ve savaş olasılığını azaltarak toplumsal refaha katkıda bulunmaktadır (Weede, 2004:165).

Küreselleşmenin toplumsal refahı olumlu yönde etkileyebileceği çeşitli mekanizmalar vardır. Örneğin yüksek vergiler iş bölümü üzerinde olumsuz etkiye sahiptir, ancak ekonomik açıklık ve serbest ticaret iş bölümünün ortaya çıkması için daha fazla fırsat yaratmaktadır. Dahası dışa açıklık sadece serbest ticaret yoluyla yeni ürünlere erişimi değil, aynı zamanda 'içsel' veya 'yeni' büyüme teorisi olarak adlandırılan ekonomik büyümede temel bir rol oynayan bilgi ve teknolojilere erişimi de beraberinde getirmektedir (Bergh, 2006:5). Araştırmacılar, küreselleşmenin ve gelişmiş toplumların neden sıklıkla bir arada var olduğunu potansiyel olarak açıklayan refah devletleri hakkında bir teori önermektedir: Büyük refah devletleri, ekonomik açıklık politikası uygulamazlarsa sorunlarla karşılaşabilirler. Emek yoğun, düşük verimli işler yüksek sosyal koruma ve yoğun işgücü piyasası düzenlemeleri bağlamında gelişemez ve uluslararası ticaret olmadan ülkeler yüksek katma değerli hizmetlerde uzmanlaşamazlar. Dolayısıyla göreceli olarak daha fazla dışa kapalı yüksek korumalı ülkelerdeki istihdam sorunlarının nedeni bunların büyümesi değil, uluslararası ticaret ve rekabet eksikliğidir. Bu görüşe göre, yüksek transferlerin ve işgücü piyasası düzenlemelerinin olumsuz etkileri ekonomik açıklıkla telafi edilebilir. Çünkü bu, refah devletlerinin yüksek katma değerli hizmetlerde uzmanlaşmasına olanak tanır (Bergh, 2006:5).

Küreselleşme için yeni bir gösterge olan, ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını içeren Küreselleşme Endeksi'ni (KOF) geliştirilmiştir ve bunları genel bir ölçümde birleştirmek için temel bileşenler yaklaşımını kullanmıştır. Günümüzde KOF endeksi küreselleşmeyi ölçmenin en iyi yolu olarak görülmektedir (Santiago vd., 2020: 64). Küreselleşme yabancı sermaye yatırımı ve ticaret akışıyla memnuniyet tercihine yol açtığı için ekonomik özgürlüklerin refah düzeyini artırıcı ve destekleyici etkisi de söz konusudur (Dreher vd., 2012:525). Çünkü ekonomik özgürlük düzeyinin artması başka bir deyişle iktisadi aktörlerin ve kurumların daha öngörülebilir, karmaşık de-regülatif arındırılmış olması, rekabete daha açık hale gelerek verimlilik artışının sağlanmasına iktisadi kalkınmanın ölçütü olarak uzun dönem ekonomik büyümenin artmasına yol açarak aynı zamanda bir refah ölçüsü olan kişi başı geliri de arttırmaktadır (Kangal ve Eroğlu, 2023a:18).

Ekonomik özgürlük hükümetin müdahalesi olmadan ancak hukukun üstünlüğü, sağlam para ve açık piyasalar da dahil olmak üzere bu özgürlük için gerekli kurumların devlet desteğiyle ekonomik işlemlerde bulunma özgürlüğü gibi ekonomik hakların dahili olarak liberalleştirilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle ekonomik özgürlük, merkezi bileşenlerin gönüllü değişim, serbest piyasa

sisteminde kişi hak ve mülkiyetlerinin korunmasını içeren göstergedir (Berggren, 2003: 193) ve kamu mülkiyeti, düzenlemeler ve vergiler şeklinde sınırlı derecede müdahaleciliği içinde barındırmaktadır. Ekonomik özgürlüğün büyümeyi artırıcı teşvikleri meydana getirdiğine dair açık kanıtlar vardır (Dreher vd., 2012: 524).

Son yıllarda ülkelerin çoğunda küreselleşme ve ekonomik özgürlük süreçlerinde yoğunlaşmanın yaşanması ve bu iki konunun ülke ekonomilerine etkileri üzerine yapılan araştırmaların sayısının artması da eşlik etmiştir (Santiago vd., 2020: 61). Soyut bir kavram olan ekonomik özgürlüğün ölçümü ülkelerin karşılaştırılabilmesinin yanı sıra ekonomik özgürlüğün etki ettiği sosyo-ekonomik alanlardaki değişimlerin ortaya çıkarılması için önemlidir (Tunçsiper & Biçen, 2014). Ekonomik özgürlüğün ölçümü için geliştirilen endeks Adam Smith'in 18. yy.'da ileri sürmüş olduğu özgürlük ve refah kavramlarının 21. yy.'da ölçümünün yapılmasına olanak sağlamıştır. Refah ve ekonomik fırsatlar arasındaki etkileşimi küresel düzeyde ölçen endeks ile "ekonomik özgürlüğü yakalayan ve sürdüren ülkeler, daha az özgür ülkelerle karşılaştırıldığında daha fazla refah seviyesine ulaşmışlardır" sonucu elde edilmiştir (Heritage, 2021).

Küreselleşmenin etkisi sermaye kontrollerinin boyutu, ticarete açıklık ve doğrudan yabancı yatırım (DYY) miktarı ile ölçülmüştür. Ekonomik özgürlük düzenlemeleri ile uygun piyasa ortamının oluşturulması neticesinde hayata geçirilen uygulamalar, yapılan doğrudan yabancı yatırımlarını, ülkenin sahip olduğu ekonomik büyüme ve refah düzeyi artmakta, devamında da demokrasiyi teşvik edilmektedir (Weede, 2004:169). Küreselleşme ve ekonomik özgürlük, ticaret ve yatırım fırsatlarının artması ve gelir eşitsizliğinin ve yoksulluk düzeylerinin azaltılması yoluyla da ekonomik büyümeye yol açmaktadır. Gelir adaletinin sağlanması ve yoksulluğun azaltılması ile refah artışına da ortam hazırlamaktadır (Santiago vd., 2020:63). Ekonomik özgürlüğün artması mülkiyet haklarının güvence altına alınmasının sağlaması küreselleşme için umut verici bir katkı yapmaktadır. Küreselleşme politika yapımcıların elini bağlayarak onların refah devletini yaratan, başkaları için mal ve hizmet üretiminin teşvik edilmesi gibi önemli rollerini aksatmadan yürütmesini sağlamaktadır (Weede, 2004:167). Küreselleşme ile finans ve sermaye piyasalarındaki mevcut devlet müdahaleleri minimum seviyeye inmeye başlamıştır. Bu da ekonomik aktörlerin özgür bir şekilde satın alma, yatırım yapma vb. faaliyetleri yerine getirmelerine imkân sağlamıştır. Küreselleşmenin ulusal ve uluslararası rekabete yol açması ekonomik özgürlük ortamına arttırılmasına bağlı olarak ülkeler için küresel rekabet gücünün de artmasına etki edecektir (Gündüz & Soyer, 2019:1910).

Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma paradigmalarına geniş perspektiften bakıldığında özgürlükler ve küreselleşme, kalkınma sürecine ivmeli ve pozitif etki yaptığı görülmektedir. Çalışmanın ana hipotezi olan "küreselleşme ve ekonomik özgürlüklerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere oluşan Asya ülkelerinde iktisadi kalkınma için itici faktörler midir?" sorusuna cevap aramaktadır. Çalışma literatürün aksine iktisadi kalkınmanın parasal olmayan kurumsal ve sosyal faktörleri üzerinde durmuştur. Çalışma ile seçilmiş 14 Asya ülkesi için 2001 - 2020 dönemi verileri panel veri yaklaşımı kullanılarak elde edilmiştir. Bulgular iktisadi kalkınmanın temel itici gücünün insani gelişmişlik düzeyi olduğunu göstermesinin yanı sıra ekonomik özgürlüklerin ve küreselleşme sürecinin iktisadi kalkınmayı teşvik edici rolü olduğunu göstermektedir. Çalışma giriş bölümünden sonra ikinci bölümde ekonomik özgürlükler ve küreselleşme çerçevesinde literatürün genel bir özeti ile başlamaktadır. Üçüncü bölümde analizde kullanılacak olan veri seti ve yöntemine yer verilecektir. Dördüncü bölümde ise ampirik bulguların raporlanmasına, sonuç kısmında söz konusu bulgular tartışılarak politika önerilerine yer verilecektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde ekonomik özgürlüğü temsil eden kurumsal yapıların tesis edilmesinin gelir düzeyini artırdığına yönelik kanıtlar bulunmaktadır. İktisadi kalkınmanın ölçütü olan kişi başına düşen GSYİH ile ekonomik özgürlük arasında pozitif ilişkinin ampirik olarak “Bir ülke ekonomik olarak ne kadar özgürse bireyler o kadar yüksek gelire sahiptir” hipotezi kanıtlanmıştır (Kangal ve Eroğlu, 2023b: 146). Ekonomik özgürlükler aynı zamanda mülkiyet haklarının geliştirilmesi, insani gelişmişlik düzeyinin artırılması, demokrasi ortamının oluşturulması veya geliştirilmesi, yaşam süresinin uzatılması, çevresel farkındalığın geliştirilmesi gibi önemli noktalara da katkı sağlamaktadır (Crampton, 2002; Scully & Slottje, 1991:138).

Ekonomik özgürlüklerin kişi başına gelir düzeyi üzerinde pozitif etkisinin olduğu ampirik olarak kanıtlandığı İslam (1996) çalışmasında, 94 ülkenin sahip olduğu ekonomik özgürlük ve kişi başı düşen gelir arasındaki ilişkiyi ülkelerin gelir düzeyi gruplarına göre incelemiştir. Panel veri analizinden yararlanılan çalışmada ekonomik özgürlükler kişi başına gelir düzeyini artırmaktadır. Grubel (1998) 115 ülkeyi kapsayan geniş veri seti ile elde edilen bulgularda literatürde ezici çoğunluğun aksine gelir ile özgürlükler arasında ilişkinin güçlü olmadığını ileri sürmüştür. Bulgularda ekonomik özgürlük ile kişi başına düşen GSYİH, ekonomik büyüme, insani gelişme, okuryazarlık, istihdam, yoksulluğun azaltılması ve ortalama yaşam beklentisi arasında güçlü ilişkilerin olmadığını tespit etmiştir. Bir diğer sonuç ise ekonomik özgürlüğün adil gelir dağılımı üzerinde etkili olduğudur.

Berggren (1999) yapmış olduğu çalışmanın odak noktası ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini olmuştur. Çalışma 1975-1985 döneminde panel veri analizleri yardımıyla incelendiği çalışmada ekonomik özgürlük düzeyini yüksek olan ülkelerin gelir dağılımında adaleti sağladığı ve dolayısıyla ekonomik büyüme sürecinin daha hızlı olacağı sonucunu elde etmiştir. Madan (2002) 152 ülkeye ait veriler ile ülke gelir düzeyine göre oluşturulan panel veriler ile ekonomik özgürlük düzeyi, ortalama yaşam beklentisi, eğitim seviyesi, beşerî sermaye düzeyi gibi değişkenlerin ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Bütün ülkelerde ekonomik özgürlüklerin yaşam kalitesi üzerinde olumlu etki bıraktığı tüm ülke grupları için geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır Ekonomik büyüme ile sosyo-ekonomik ilerleme arasında da pozitif ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkinin 18 Latin Amerika ülkesi için incelendiği Bengoa ve Sanchez-Robles (2003)'in çalışmasında doğrudan yabancı yatırım düzeyinin ekonomik özgürlükler ile doğrudan ve pozitif ilişkili olduğu ve artan ekonomik özgürlük düzeyinin de bu yolla ekonomik büyümeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Gheorghe & Gheorghe (2008) yapmış oldukları çalışmada 114 ülke için yolsuzluk, ekonomik özgürlük ve küreselleşme ile makroekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamıştır. Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF), Küreselleşme Endeksi (IG) ve Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) verileri kullanılarak yapılan analizde tüm ekonomik faaliyetlerde özgürlüğün azalması, küreselleşmenin reddedilmesi, yolsuzluk algısının artması gibi ekonomik işlev bozuklukları makroekonomik sonuçları her zaman belirli düzeylerde azalttığı sonucu elde edilmiştir.

Dreher vd. (2012) çalışmasında küreselleşme ve liberalleşmenin insan hakları uygulamalarını etkileyip etkilemediğini ampirik olarak tespit etmek için 106 ülkenin 1981-2004 yılları arasındaki verilerini kullanarak dengesiz panel veri analizi yapmıştır. Analizde küreselleşme, ekonomik özgürlük, insan hakları değişkenlerini kullanmıştır. Çalışma ile ekonomik özgürlük ve küreselleşme düzeyleri ile insan haklarının iyileştirilmesi arasında pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Herrera-Echeverri vd. (2014) üç farklı gelişmişlik düzeyine sahip toplam 87 ülkenin 2004-2009 dönemi doğrudan yabancı yatırım, ekonomik özgürlük, girişimcilik ve kurumsal kalite değişkenleri arasındaki ilişkiyi yapmış oldukları çalışmada analiz etmiştir. Düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde uluslararası

ticaret ile girişimcilik arasında ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik özgürlük ile girişimcilik ve doğrudan yabancı yatırım ile girişimcilik arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Gündüz & Soyer (2019) çalışmalarında 138 ülkenin 2018 yılı verilerinden yararlanarak Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin 12 alt bileşeni ile Küresel Rekabet Endeksi arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analizde vergi özgürlüğü bileşeni hariç bütün endeks alt bileşenleri ile küresel rekabet arasında pozitif ve anlamlı ilişkinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Çoban (2020) Visegrad Dörtlüsü (Çekya, Macaristan, Slovakya ve Polonya) ülkelerine ait 1995-2014 dönemi verilerini kullandığı çalışmada ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyümenin insani gelişme üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Visegrad ülkelerinin ekonomik özgürlük düzeyleri ile insani gelişmişlik düzeyi arasında pozitif bir ilişki varlığı tespit edilmiştir. Santiago vd. (2020) yapmış oldukları çalışma ile Latin Amerika ülkelerinin küreselleşme ve ekonomik özgürlük düzeylerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. 24 Latin Amerika ve Karayip ülkesinin 1995-2015 döneminde küreselleşme, ekonomik özgürlük ve kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişki otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda uzun dönemde ülke gurubunda küreselleşme ile ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Ersezer (2023) çalışmada E7 ülkelerinde ekonomik özgürlükler ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiş, bulgular ekonomik özgürlüklerin sağlık harcamalarını pozitif etkilediği ayrıca ekonomik özgürlükler ile sağlık harcamaları arasında geri beslemeli bir nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Değirmenci vd. (2024) çalışması BRICS-T ülkelerinde ekonomik küreselleşme, vergi yükü ve ekonomik özgürlüğün alt kategorisi olarak yatırım özgürlüğünün doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada küreselleşmenin doğrudan yabancı yatırımları artırdığı sonucuna ulaşılırken ülkelere özgü bazı sonuçlara da yer verilmiştir. Buna göre yatırım özgürlüğündeki artışların doğrudan yabancı yatırımları artırdığına ilişkin Çin verileri üzerinden kanıtlar bulunurken vergi yükünün Güney Afrika ve Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımları azalttığı sonucuna varılmıştır. Bir başka çalışmada da ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi E7 ülkeleri için araştırılmıştır. Söz konusu Toksoy (2024) çalışmasındaki bulgulara göre ülkelere özgü farklılıkların yer aldığı, ancak panel sonuçlarına göre yatırım özgürlüğündeki değişimlerin doğrudan yabancı yatırımlar ile negatif ilişkili olduğu ileri sürülmüştür.

Literatürde yer alan çalışmalardan da görüleceği üzere iktisadi kalkınma paradigmalarının parasal olmayan kurumsal ve sosyal belirleyicileri üzerine kısıtlı çalışmalar yer almaktadır. Son dönem çalışmaları ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi araştırılmış ve literatürde ekonomik özgürlüklerin ve küreselleşme gibi kurumsal ve sosyal faktörlerin iktisadi kalkınmayı temsilen kişi başına gelir düzeyi ile ilişkisi yeterince araştırılmadığı görülmektedir.

3. VERİ SETİ VE MODEL

Literatürde ekonomik özgürlüklerin ve küreselleşme sürecinin beraberce değerlendirildiği teorik çerçeve olmasına karşılık ampirik literatürün olmadığı görülmektedir. Çalışma bu yönüyle iktisadi kalkınma paradigmalarında parasal ve makro iktisadi belirleyicilerine odaklanan literatürün aksine kurumsal ve sosyal faktörlerin rolünü ampirik olarak inceleyerek literatürden farklı bir bakış açısı sunması amaçlanmıştır. Ayrıca seçilmiş 14 Asya ülkesinde refah göstergesi olarak kişi başına gelir düzeyi ile ekonomik özgürlük, ekonomik küreselleşme ve insani gelişmişlik arasındaki ilişki araştırılmıştır. Asya kıtası, küresel iktisadi sistemin 21. yüzyılda üretim ve kalkınma dinamikleri açısından kritik öneme sahip birçok az gelişmiş ve gelişme yolunda olan ülkelerin yer aldığı büyük ve geniş bir iktisadi coğrafyayı temsil etmektedir. Çalışmada kullanılan Asya ülkeleri gelişmişlik düzeyi

olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke statüsünde yer alan ülkelerdir. Bu ülkelerin benzer iktisadi yönelim ve sorunları olduğu dikkate alınarak, genel bir iktisadi çıkarım yapılabileceği düşünülmektedir. Söz konusu 14 ülke Ermenistan, Bangladeş, Kamboçya, Hindistan, Endonezya, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Malezya, Nepal, Umman, Pakistan, Filipinler, Vietnam olarak sıralanmaktadır. Buna göre söz konusu fonksiyonel ilişki aşağıdaki eşitlikte oluşturulmuştur.

$$Gdppc = F(Ef, Glob, Hdi) \quad (1)$$

1 numaralı denklemde yer alan değişkenlere ait kısa tanımlar aşağıda yapılmaktadır:

- Gdppc: Kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla (2015 Amerikan Doları sabit fiyatlarıyla), ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyi ve refah göstergesi olarak makro iktisadi çalışmalarda en sık kullanılan göstergedir.
- Ef: ekonomik özgürlük, Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi; Hukuk, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, serbest piyasa sistemi ve devlet büyüklüğü gibi dört alt kategoriden oluşmaktadır. Endeks puanı 0-100 arasında değişmektedir (Heritage, 2021). Ekonomik özgürlük endeksi, bir toplumda refah düzeyinin artırılmasında iktisadi yapının etkin, öngörülebilir, fırsat eşitliği sunan bir yapıda olup olmamasını göstermektedir.
- Glob: Küreselleşme Endeksi küreselleşmenin farklı boyutlarıyla ilişkili yirmi dört değişkene dayanmaktadır. Bu boyutlar üç alt endekste (ekonomik, politik ve sosyal küreselleşme) ve genel bir küreselleşme endeksinde birleştirilmiştir. Çalışmada küreselleşme endeksinin alt endeksi olarak ekonomik küreselleşme endeksi kullanılmıştır Daha spesifik olarak ekonomik küreselleşmenin iki boyutu olduğu tanımlanmaktadır. İlk olarak, gerçek ekonomik akışlar alınır: ticaret, doğrudan yabancı yatırım, portföy yatırımı, dış gelir ödemeleri. Diğer alt endeks, ithalattaki gizli engeller, gümrük ortalama tarife oranları, uluslararası ticaretteki vergiler ve sermaye kontrolleri endeksi kullanılarak ticaret ve sermaye akışı üzerindeki kısıtlamalara atıfta bulunmaktadır (Dreher vd., 2012:518).
- Hdi: Ülkelerin insani gelişmişlik düzeyini temsil eden değişken, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilmiştir. Sağlık, eğitim ve gelir düzeyi olmak üzere insani gelişmişlik düzeyini üç faktöre bağlanmaktadır. Endeks 0-1 arasında oluşturulmuştur. Endeks 1'e yaklaştıkça insani gelişmişlik düzeyi de artmaktadır (UNDP, 2022).

Buna göre fonksiyonel ilişkide yer alan insani gelişmişlik düzeyinin kişi başına gelir düzeyi ile olan yakın ilişkisi nedeniyle kontrol değişkeni olarak yer almaktadır. 1 no'lu denklemde matematiksel formu yer alan modelin, ekonometrik modeli aşağıda yer almaktadır

$$\ln Gdppc_{it} = \alpha_0 + \beta_1 \ln Ef_{it} + \beta_2 \ln Glob_{it} + \beta_3 \ln Hdi_t + \mu_{it} \quad (2)$$

Yukarıda kısa tanımları verilen değişkenlere ilişkin veri dönemi 2001-2020 olarak belirlenmiş ve serilerin normal dağılmama sorununa karşılık doğal logaritmaları alınmıştır. 2 no'lu denklemde yer alan β parametreleri esneklik katsayısını, α_0 sabit parametreyi, μ hata terimini, t ve i alt indisi sırasıyla zamanı ve ülkeleri temsil etmektedir. Çalışmada kullanılan serilere ait bazı tanımlayıcı istatistikler tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler	LnGdppc	LnEf	LnGlob	LnHdi
Ortalama	7.807	4.044	4.042	-0.437
Medyan	7.613	4.025	4.066	-0.411
Maksimum	10.038	4.317	4.401	-0.182
Minimum	6.251	3.584	3.513	-0.835
Standart Sapma	0.994	0.132	0.167	0.161
Jarque-Bera (JB)	20.453	8.977	10.009	14.851
JB - Olasılık	0.000	0.011	0.007	0.001
Örneklem Sayısı	280	280	280	280

Çalışmada yer alan korelasyon analizi seriler arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü göstermekte ve olası çoklu doğrusallığın tespiti için kullanılabilir. Aşağıdaki tablo 2’de seriler arasında ikili korelasyon katsayıları gösterilmektedir.

Tablo 2

Korelasyon Analizi

	LnGdppc	LnEf	LnGlob	LnHdi
LnGdppc	1			
LnEf	0.433	1		
LnGlob	0.600	0.643	1	
LnHdi	0.934	0.483	0.646	1

Tablo 2’deki sonuçlara göre insani gelişmişlik düzeyi ile kişi başına gelir düzeyi arasında pozitif ve yüksek korelasyon bulunurken, ekonomik özgürlük ile ekonomik küreselleşmenin korelasyon katsayısı sırasıyla 0,43 ve 0,60 düzeyinde olduğu görülmektedir. *LnGdppc* dışındaki değişkenler arasında ikili korelasyon katsayılarına bakıldığında Kevin (1992) göre seriler arasında korelasyon katsayısının en azında 0,70’in altında olmasından dolayı modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığından bahsedilebilir.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada 2 no’lu denklemde yer alan model, panel veri analizi yöntemi kullanılarak tahmin edilecektir. Buna göre öncelikle modelde Varyans Enflasyon Faktörü (VIF) ile çoklu doğrusal bağlantı ve Jarque Bera testi ile normal dağılmama sorunu olup olmadığı tespit edilecektir. Ayrıca panel veri yöntemi olarak klasik, sabit ya da rassal etkiler modeli ile tahmin edildiğinde tahmincilerde heteroskedastisite, otokorelasyon ya da yatay kesti bağımlılığı sorunlarından bir ya da birkaçı

olduğundan BLUE olma özelliğini koruyamayacaktır¹ (Çınar, 2021: 469). Bu nedenle öncelikle bu tanı testleri yapıldıktan sonra bu sorunlara karşı dirençli standart hataları üreten tahmincilere yer verilmektedir.

Tablo 3

Çoklu Doğrusal Bağlantı İçin VIF Değeri

Değişken	VIF	1/VIF
LnEf	2.54	0.39
LnGlob	1.93	0.52
LnHdi	1.55	0.64
Ortalama VIF	2.01	0.50

Tablo 3'teki sonuçlara göre VIF tolerans değerlerinin 0,2'den küçük olmadığı ve VIF değerlerinin de 5'ten küçük olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre açıklayıcı değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenler açıklayıcı değişkenler birbirinden bağımsız olduğu görülmekte, dolayısıyla *LnGdppc* üzerinde etkili olduğunu varsayılan değişkenler bağımsız değişken özelliğini göstermektedir.

Tablo 4

Spesifikasyon Testleri

Normallik	H ₀ : Hata terimleri normal dağılmaktadır. 3,05 (0,217)
F testi	H ₀ : Birim ve zaman etki yoktur. 371,22 (0,000) H ₀ : Birim etki yoktur. 404,29 (0,000) H ₀ : Zaman etki yoktur. 1,05 (0,404)
Hausman testi	H ₀ : Açıklayıcı değişkenler ile hata terimleri ilişkilidir. 31,23 (0.000)
Modifiye Edilmiş Wald testi	H ₀ : Birimlerin varyansları eşittir. (Homoskedastiktir) 895.47 (0.000)
Born ve Breitung (2016)	H ₀ : k mertebesinde seri korelasyon yok k=1 için 3.24 (0.001) k=2 için 3.08 (0.002)
Pesaran (2004) CD testi	H ₀ : birimler arası korelasyon yoktur. 40.83 (0,000)

Tablo 4'te yer alan spesifikasyon testlerine göre, öncelikle normallik varsayımı test edilmiş ve yokluk hipotezi %5 olasılık düzeyinde reddedilememektedir. Böylece hata terimlerinin normal dağıldığı anlaşılmaktadır. F testi ile birim ve zaman etkilerinden hangisi ya da her ikisinin bulunup bulunmadığı test edilmektedir. Burada en genel süreçten başlayarak birim ve zaman etkinin olmadığını ifade eden boş hipotez %5 olasılık düzeyinde reddedilmekte ve birim ve zaman etkinin olabileceği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle klasik modelin geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Zaman etkinin

¹ Türkçe literatürde DESTE olarak da geçen BLUE terimi sıradan en küçük kareler regresyon tahmincisinin bazı varsayımlar altında en iyi tahminci olduğunu ifade etmektedir. Bu varsayımların baş harflerinden oluşmaktadır. DESTE= *Doğrusal, En iyi, Sapmasız, Tahmin Edici* ya da BLUE= *Best, Linear, Unbiased, Estimator* olarak tanımlanmaktadır.

olmadığı varsayımı altında birim etkinin yokluğunun test edildiği F testine göre ise yokluk hipotezi %5 olasılık düzeyinde reddedilmektedir. Modelde birim etki bulunmaktadır. Diğer taraftan birim etkinin olmadığı varsayımı altında zaman etkinin olmadığı yokluk hipotezi %5 olasılık düzeyinde reddedilememekte ve modelde zaman etkinin olmadığı anlaşılmaktadır. F testleri sonucunda tek yönlü birim etkili modelin geçerli olduğu görülmektedir. Tek yönlü birim etkili modellerden sabit etkiler ile tesadüfi etkiler arasında seçim yapmak için Hausman (1978) tarafından önerilen spesifikasyon testi önerilmektedir. Buna göre yokluk hipotezi %5 olasılık düzeyinde reddedilmektedir. Buna göre sabit etkiler modelinin tutarlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre tek yönlü birim etkili sabit etkiler modelinin geçerli olduğu görülmektedir. Bu modele ilişkin Greene (2003) tarafından önerilen modifiye edilmiş Wald testi sonucunda modelde heteroskedastisite sorunu olduğu, Born & Breitung (2016) çalışmasında önerilen otokorelasyon testi ile modelde otokorelasyon sorunu olduğu, Pesaran (2004) tarafından önerilen yatay kesit bağımlılığı için önerilen CD testi sonrasında birimler arası korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Driscoll & Kraay (1998) çalışmasında sabit etkiler tahmincisinde yer alan bu üç soruna karşı dirençli standart hatalar üreten tahmin yöntemi geliştirmişlerdir. Buna göre Tablo 5'te tek yönlü birim etkili sabit etkiler modelinin Driscoll & Kraay (1998) dirençli tahminci sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5

Driscoll-Kraay Dirençli Tahmincisi (Sabit Etkiler Modeli)

Bağımlı Değişken LnGdppc	Katsayı	Driscoll-Kraay Dirençli Standart Hata	t istatistiği	P değeri
LnEf	0.712	0.0556062	12.8	0.000
LnGlob	0.449	0.1082911	4.15	0.001
LnHdi	2.400	0.1635927	14.67	0.000
C	4.162	0.5046076	8.25	0.000
R ²	0.824			
F testi (P değeri)	319.53 (0.000)			

Tablo 5'e göre tüm açıklayıcı değişkenler kişi başına gelir düzeyi ile pozitif ilişki içerisinde olduğu ve katsayıların %1 olasılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Modelde kontrol değişkeni olarak kullanılan insani gelişmişlik düzeyi ile kişi başına gelir düzeyi arasında yüksek ve pozitif ilişki bulunmaktadır. Bu ülkelerde ortalama olarak insani gelişmişlik düzeyindeki %1'lik artış kişi başına gelir düzeyinde yaklaşık olarak %2,4'lük artışa yol açmaktadır. Çalışmanın ana hipotezinde yer alan özgürlükler ve küreselleşmenin refah düzeyi ile ilişkisine bakıldığında ilişkinin pozitif olduğu görülmektedir. Benzer bir model Latin Amerika ülkeler için yapan Santiago vd. (2020) çalışmasında da bu değişkenler ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bulgular insani gelişmişlik düzeyinden sonra kişi başına gelir düzeyine en çok katkının ekonomik özgürlüklerin artırılması ile sağlandığı göstermektedir. Ekonomik özgürlükler endeksindeki %1'lik artış ortalama olarak kişi başına gelir düzeyinde yaklaşık %0,71'lik bir artışa yol açmakta ve bu yönüyle Islam (1996) ve Berggren (1999) çalışmalarındaki sonuçlar ile paralellik arz etmektedir. Bu ülkelerde ekonomik küreselleşme düzeyindeki artış pozitif ancak görece daha düşük katkı ile refah düzeyini artırmaktadır. Bu ülkelerde küreselleşmedeki %1'lik artışın kişi başına gelir düzeyine yaklaşık %0,45 katkı vermektedir.

5. SONUÇ

Refah düzeyinin artırılmasında makro iktisadi değişkenler ve dolayısıyla iktisat politikası kurgusu üzerine yoğunlaşmış literatürün aksine bu çalışmada parasal olmayan faktörler; ekonomik özgürlükler, ekonomik küreselleşme ve insani gelişmişlik düzeyinin rolü incelenmiştir. Bu ilişkiler ağının incelenmesinde kısmen benzer ülkeler olan az gelişmiş ya da gelişmekte olan 14 Asya ülkesi incelenmiştir. Bulgular 21. yüzyılın ilk yirmi yılını kapsayan veriler ışığında panel veri analizi yöntemi kullanarak sağlam tahminlerle elde edilmiştir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan Asya ülkelerinde refah düzeyinin artırılmasında kilit rol insani gelişmişlik düzeyinin olduğu görülmektedir. Buna göre beşerî sermayeyi artıracak, eğitim ve sağlık harcamalarının sosyal politikalar ile artırılması gerekmektedir. Refah düzeyinin salt üretim düzeyindeki artışın dışında kültürel ve sosyal faktörlere de bağlı olduğunu göstermektedir.

Ekonomik özgürlükler, küresel iktisadi sisteme bu ülkelerin iktisadi entegrasyon sürecinden daha fazla katkı sağlayan bir faktör olarak iktisadi yapının içsel koşullarının üretim, yatırım kararlarının öngörülebilir, ticari ilişkilerde kuralların uluslararası standartlarda şeffaf, fırsat eşitliğini sağlayıcı, rekabet düzeyini artırıcı olacak şekilde dizayn edilmesi önem arz etmektedir. Bu ülkelerde ekonomik özgürlüğü tanımlayan alt faktörlerin bu ülkelerin iktisadi sisteminde yaygın ve yerleşik hale gelmesi, buna göre serbest piyasa mekanizmasının iyi işlenmesi, özel mülkiyetin korunması, regülatif dirençlerin azaltılarak yatırım imkanlarının iyileştirilmesi öncelikli amaçlar arasında yer alması gerekmektedir.

Diğer taraftan bulgular küreselleşmenin ekonomik boyutu refah düzeyi üzerinde pozitif etki bıraktığını göstermektedir. Bu ülkelerde küresel iktisadi sisteme entegrasyon derecesinin artırılmasının kişi başına gelir düzeyini artırmaktadır. Politika yapıcılar küreselleşme sürecinin refahın, serbest ticaretin ve demokratikleşmenin yayılması ile birlikte olduğu için, bu süreci teşvik eden küresel iktisadi sisteme entegrasyonunu engelleyen, kısıtlamalar ve kontrollerin kaldırılması gibi politikalar oluşturması gerekmektedir. Örneğin, serbest ticaret anlaşmaları yapmak, yabancı yatırımları teşvik etmek, sınır ötesi iş birliğini artırmak, teknoloji transferini kolaylaştırmak ve ekonomik özgürlüğü artırmak gibi politikalar, küreselleşmenin refah düzeyine pozitif etkisini artırabilir. Ayrıca ekonomik özgürlüklerin artırılması ve ekonomik küreselleşme ortak bir nokta olarak doğrudan yabancı yatırımların artmasına imkân tanıyarak refah düzeyinin artırılmasına imkân verecek ekonomik büyümeyi meydana getirecektir.

Çalışmanın kısıtları, küreselleşmenin diğer boyutları ve ekonomik özgürlüğün alt kategorilerinde refah düzeyini olumsuz etkileyebileceği için diğer boyutlarında dikkate alınması gerekir. Bu nedenle ileriye dönük çalışmalar bu faktörlerin alt boyutlarını da kapsayacak daha geniş veri seti ile refah düzeyine etkileri ayrıştırılabilir ve daha güçlü kanıtları elde edebilir. Bu durumda az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde politika yapıcılar uzun dönem kalkınma planlarında özgürleşme ve küreselleşme sürecinin hangi noktalarının daha önemli olduğu konusunda ayrıntılı ve sağlam politika kurgusu oluşturabileceklerdir.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazar(lar) tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The author(s) have no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Bütün yazar(lar) eşit düzeyde katkı vermiştir.

All author(s) contributed equally.

Etik Kurul İzni / Ethics Board Approval

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study does not require ethics board approval.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin / To Cite This Article: Yeter, F. (2024). Ekonomik özgürlükler ve küreselleşme refah düzeyi ile ilişkili midir? Seçilmiş Asya ülkelerinden kanıtlar. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 86-98.

KAYNAKÇA

- Bengoa, M., & Sanchez-Robles, B. (2003). Foreign direct investment, economic freedom and growth: New evidence from Latin America. *European Journal of Political Economy*, 19(3), 529-545. [https://doi.org/10.1016/S0176-2680\(03\)00011-9](https://doi.org/10.1016/S0176-2680(03)00011-9)
- Berggren, N. (1999). Economic freedom and equality: Friends or foes? *. *İçinde Public Choice* (C. 100).
- Berggren, N. (2003). The Benefits of Economic Freedom: A Survey. *İçinde Source: The Independent Review* (C. 8, Sayı 2). <http://www.heritage.org/research/features/>
- Bergh, A. (2006). Explaining Welfare State Survival: The Role of Economic Freedom and Globalization. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.897746>
- Born, B., & Breitung, J. (2016). Testing for Serial Correlation in Fixed-Effects Panel Data Models. *Econometric Reviews*, 35(7), 1290-1316. <https://doi.org/10.1080/07474938.2014.976524>
- Crampton, E. (2002). You Get What You Vote For: Electoral Determinants of Economic Freedom.
- Çoban, M. N. (2020). Ekonomik Özgürlüklerin İnsani Gelişmişlik Üzerine Etkisi: Visegrad Dörtlüsü Kapsamında Panel Veri Analizi. *TESAM Akademi Dergisi*, 7(1), 143-162. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.696203>
- Değirmenci, T., Aydın, M., & Kızılkaya, O. (2024). BRICS-T Ülkelerinde Ekonomik Küreselleşme, Vergi Yükü ve Yatırım Özgürlüğünün Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 228-243. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.1440862>.

- Dreher, A. (2006). Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110. <https://doi.org/10.1080/00036840500392078>
- Dreher, A., Gassebner, M., & Siemers, L. H. R. (2012). Globalization, Economic Freedom, and Human Rights. *Journal of Conflict Resolution*, 56(3), 516-546. <https://doi.org/10.1177/0022002711420962>
- Driscoll, J. C., & Kraay, A. C. (1998). Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data (C. 80, Sayı 4). <https://about.jstor.org/terms>
- Ersezer, Ö. (2023) Ekonomik Özgürlüklerin Özel Sağlık Harcamaları Üzerindeki Etkisi: E7 Ülkeleri Panel Veri Analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 373-385. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3586495>.
- Gheorghe, S., & Gheorghe, C. (2008). Economic Freedom, Globalization, Corruption And Macroeconomic Results. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 7(12), 946-952. <http://www.ub.unimaas.nl/ucm/e-readers/>.
- Greene, William. H. (2003). *Econometric analysis* (5. bs). Prentice Hall.
- Grubel, H. (1998). Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings. *Cato Journal*, 18(2), 287-304. <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1998/11/cj18n2-8.pdf>
- Gündüz, M., & Soyer, M. (2019). Küresel Rekabetçilik ile Ekonomik Özgürlük Arasındaki İlişkinin Binary Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 1906-1930. <http://www.itobiad.com/tr/issue/47378/571545><http://www.itobiad.com/>
- Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics (C. 46, Sayı 6).
- Heritage. (2021). The Economic Freedom Index 2021. <https://www.heritage.org/index>
- Herrera-Echeverri, H., Haar, J., & Estévez-Bretón, J. B. (2014). Foreign direct investment, institutional quality, economic freedom and entrepreneurship in emerging markets. *Journal of Business Research*, 67(9), 1921-1932. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2013.11.020>
- Holmes, K. R. (t.y.). Two Decades of Measuring Economic Freedom: A Look Back at the Index.
- Islam, S. (1996). Economic freedom, per capita income and economic growth. *Applied Economics Letters*, 3(9), 595-597. <https://doi.org/10.1080/135048596356032>
- Kangal, N., & Eroğlu, İ. (2023a). Yüksek Özgürlükçü Ekonomilerin İktisadi Büyümeye Etkisi Üzerine Ampirik Kanıtlar. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*. <https://doi.org/10.55827/ebd.1126650>
- Kangal, N. ve Eroğlu, İ. (2023b). Özgürlük Ekonomisi (1. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Madan, A. (2002). The Relationship between Economic Freedom and Socio - Economic Development. *University Avenue Undergraduate Journal of Economics*, 7.(1), 1-60. <https://digitalcommons.iwu.edu/uauje/vol7/iss1/6><http://digitalcommons.iwu.edu/uauje>
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels (No. 1229). www.CESifo.de
- Santiago, R., Fuinhas, J. A., & Marques, A. C. (2020). The impact of globalization and economic freedom on economic growth: the case of the Latin America and Caribbean countries. *Economic Change and Restructuring*, 53(1), 61-85. <https://doi.org/10.1007/s10644-018-9239-4>
- Scully, G. W., & Slottje, D. J. (1991). Ranking economic liberty across countries. *Çinde Public Choice* (C. 69).
- Toksoy, T. (2024). Ekonomik Özgürlükler Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicisi mi? E7 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 4(1), 46-56. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3857897>.

- Tunçsiper, B., & Biçen, Ö. F. (2014). Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 25-45.
- UNDP. (2022). HDR Technical Note. https://hdr.undp.org/sites/default/files/2021-22_HDR/hdr2021-22_technical_notes.pdf.
- Weede, E. (2004). The Diffusion of Prosperity and Peace by Globalization. İçinde Source: The Independent Review (C. 9, Sayı 2). <https://www.jstor.org/stable/24562700>.
- Abdul Adzıs, A., Sheng, L. E & Abu Bakar, J. (2018). Bank lending determinants: evidence from Malaysia commercial banks, *Journal of Banking and Finance Management*, 1 (3), 36-48.

Türkiye’de Adalet Sisteminin Değerlendirilmesi: Gri ve Temel Bileşenler Analizi¹

Assessment Of the Justice System in Turkey: Gray and Main Components Analysis

CEVRİYE YÜKSEL YILDIRIM ^{a,*} ORCID: 0000-0001-5048-6502

^a Öğr. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye MYO ,Muhasebe ve Vergi uygulamaları Bölümü, Balıkesir, Türkiye

(Gönderim Tarihi/Received: 05.12.2024; Kabul Tarihi/Accepted: 11.12.2024)

ÖZ

Adalet kavramı niteliği itibarıyla geçmişten günümüze önemini koruyan bir kavramdır. İnsanların bir araya gelerek yaşamaları sonucunda ise adalet kavramı daha fazla önem kazanmıştır. Zira toplumsal yaşamın bir sonucu olarak toplumda düzen sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal yaşamın da bir sonucu olarak toplumsal ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu ihtiyaçlardan biri ise adalet hizmetleridir. Toplumsal ihtiyaçlardan olan adalet hizmetlerini yerine getirmek ise devletin asli görevlerindedir. Devlet adalet hizmetlerini yerine getirirken harcama yapmak zorundadır. Devletin yapmış olduğu bu harcamalara ise kamu harcamaları adı verilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’nin 2003-2023 yılları arasında yıllık veriler ile 10 adet değişkenden yararlanarak gri analizi ve temel bileşenler analizi ile adalet performansındaki değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Değişkenlere bakıldığında ilk beş değişken adli yargı sistemine ait değişkenleri altıncı, yedinci ve sekizinci değişken ise idari yargıya ait değişkenlerdir. Dokuzuncu değişken tüm adalet sistemine ait personel verimliliğini yansıtırken onuncu değişken ise adalet bütçesinin genel bütçe içerisindeki payını göstermektedir. Türkiye için 2003-2023 yılları arasında yapılan gri ve temel bileşenler analizi sonucunda adli yargıda 2003 yılında en yüksek etkinlik elde edilmiştir. Adli yargıda en düşük etkinliği ise 2020 yılında elde etmiştir. Türkiye için yapılan analizde idari yargıda en etkin 2012 yılında, en düşük yargı etkinliğini ise 2020 yılında elde edilmiştir. Yine yapılan analiz sonucunda önemli düşüşler 2005,2016 ve 2020 yıllarında elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Adalet Sistemi, Adalet Bütçesi, Gri Analizi, Temel Bileşenler Analizi

JEL Sınıflandırması: H0, H41, K0, K1

ABSTRACT

The concept of justice is a concept that maintains its importance for humanity from past to present. As a result of people coming together and living, the concept of justice has gained more importance. Because, as a result of social legislation, order must be established in society. In this context, social needs arise as a result of social living. One of these needs is justice services. Fulfilling justice services, which are among the social needs, is one of the primary duties of the state. The state has to spend while providing justice services. These expenditures made by the state are called public expenditures. In this study, the change in Turkey's justice performance between 2003 and 2023 was tried to be revealed by using annual data and 10 variables, gray analysis and basic components. When we look at the variables, the first five variables belong to the judicial justice system, the sixth, seventh and eighth variables belong to the administrative judiciary. While the ninth variable reflects the personnel efficiency of the entire justice system, the tenth variable shows the share of the justice budget in the general budget. As a result of the gray and principal component analysis conducted for Turkey between 2003

¹ Bu çalışma 27.08.2024 tarihinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne sunulan doktora tezinden geliştirilmiştir.

* Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: cyildirim@balikesir.edu.tr (C. Yüksel Yıldırım).

and 2023, the highest efficiency in the criminal justice system was achieved in 2003. The lowest efficiency in the judicial judiciary was achieved in 2020. In the analysis made for Turkey, the most effective administrative judiciary was achieved in 2012, and the lowest judicial effectiveness was achieved in 2020. Again, as a result of the analysis, significant decreases were achieved in 2005, 2016 and 2020.

Keywords: Justice, Justice System, Justice Budget, Gray Analysis, Principal Components Analysis

JEL Classification: H0, H41, K0, K1

1. GİRİŞ

Toplum halinde yaşamının bir sonucu olarak toplumsal nitelikte olan ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Toplumsal ihtiyaçlar, yerine getirilmesi durumunda herkese yani bütün topluma fayda sağlayan ihtiyaçlardır. Kamu hizmeti olarak müşterek ihtiyaçları karşılamak üzere, devletin yapmakta oldukları hizmetler ise kamu hizmeti olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda bu hizmetlerin kamu kesimi tarafından üretilmesi bir zorunluluktur (Muter, vd., 2016:63). Kamu hizmeti merkezi ve yerel yönetimler aracılığıyla yerine getirilmektedir. Söz konusu hizmetler ise iç ve dış güvenlik, adalet, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden oluşmaktadır (Deyneli, 2009:20). Devletin temel görevlerinden olan hizmetlerden biri de adalet hizmetleridir. Adalet gerçek, doğruluk ve hukuk vb. kavramlardan oluşan, toplumda eşit olmayı, barışı ve adil olmayı yani toplumsal düzeni tesis etmeyi ifade etmektedir (Çeçen, 2003:12).

Adalet hizmeti kamu tüzel kişiliği tarafından sunulan tam kamusal bir hizmettir. Dolayısıyla adalet hizmetleri yalnızca devlet tarafından üretilen bir kamu hizmetidir (Doğan ve Öztürk, 2018: 774). Adalet hizmetleri farklı 3 süreç ile etkileşim içerisindedir. İlk süreç olarak kurumsal adaleti sağlamak için oluşturulan kurallar ve düzeni belirleyen kanunlardır. İkinci süreç kanunları ve süreçleri uygulayan kamu görevlileri, son süreç ise uyuşmazlıkları çözmek için davalı, davacı ve avukatlıklar oluşmaktadır (Köhling, 2000:5). Bu süreçler kamunun görevleri arasında yer almaktadır. Adalet hizmetlerinin görülmesinde devletin bazı harcamaları yapması gerekmektedir. Yapmış oldukları bu harcamalara kamusal harcamalar denilmektedir. Söz konusu bu harcamalar adalet hizmetleri sunan yargı organları olan mahkemeler, cezaevleri ve iş yururları, barolar, noterler gibi kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen hizmetlerdir. Bu kurum ve kuruluşlar söz konusu hizmetleri Adalet Bakanlığı bütçesinden verilen ödeneklerle gerçekleştirilir. Ayrıca yine yüksek mahkemelerce kullanılan adalet harcamaları da adalet harcaması olarak nitelendirilmektedir.

2. TÜRKİYE'DE ADALET HİZMETLERİ AÇISINDAN YARGI ORGANLARI VE YARGI FAALİYETLERİNİN YAPISI

2.1. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü

Ülkelerin varoluş amaçlarından birini toplumsal huzur ve güvenlik oluşturmaktadır. Dahası söz konusu bu amaç ülkelerin vatandaşlarına karşı sorumluluklarındandır. Bu açıdan ülkeler adalet hizmetlerine büyük önem vermektedir. Adalet hizmetlerinin sunumunda da etkinlik önem arz etmektedir. Söz konusu etkinlikte rol oynayan unsurlar ise fiziki altyapı, teknolojik altyapı ve personel altyapısı şeklinde tasnif edilerek incelenebilir.

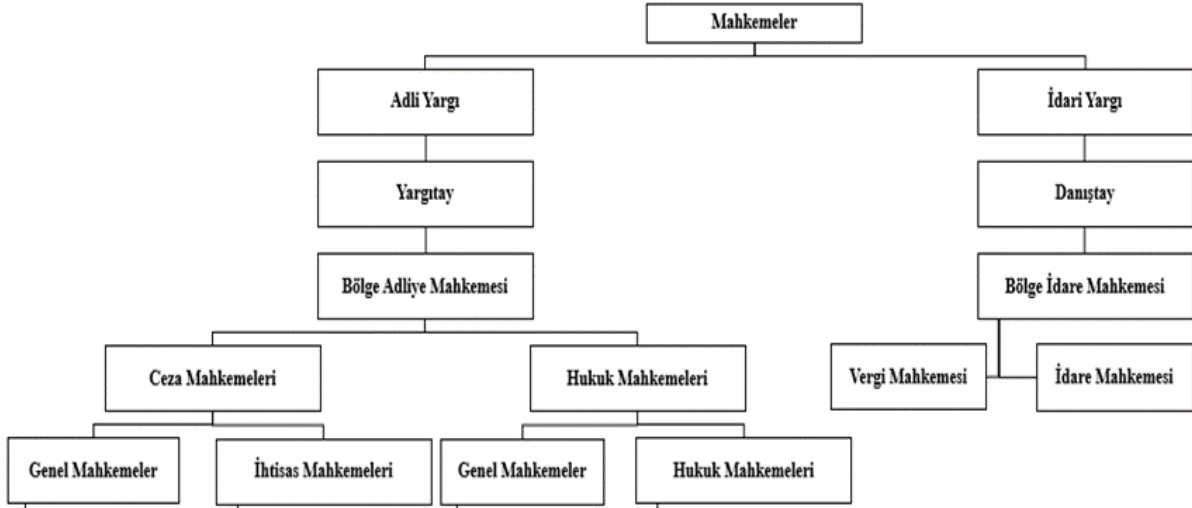
Türkiye'de adalet hizmetleri ilk olarak 1962 yılında 1722 sayılı bakanlar kurulu kararıyla, Adalet Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu'nun kurulmasını kararlaştıran kararla ele alınmıştır. Sonrasında ise üçüncü 5 yıllık kalkınma programında yer alarak bu hizmetlere yönelik sorunlar ve ihtiyaçlar takip edilip raporlama şeklinde toplanmıştır. Orta vadeli kalkınma planında adalet ve yargı konularına yönelik sıkıntıların ortaya koyulması ve Avrupa Birliği uyum müktesebatı çerçevesinde stratejik hedefler ortaya konulması amaçlanmıştır (Değirmenci, 2021:15).

Tablo 1. Türkiye'de Yargı Düzeni ve Adalet Hizmetleri

Yargı çeşitleri	Adalet hizmetleri
<ul style="list-style-type: none"> Anayasa Yargısı İdari Yargı Adli Yargı Uyuşmazlık Yargısı Seçim Yargısı Hesap Yargısı 	<ul style="list-style-type: none"> Mahkeme, Savcılık ve Avukatlık Hizmetleri Noterlik Hizmetleri Ceza ve İnfaz Hizmetleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Hizmetleri Adli Kolluk Hizmetleri

Kaynak: Gözler, 2004:347 sayfasındaki bilgilere eklemeler yapılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1'de yargı çeşitleri ve adalet hizmetleri yer almaktadır. Yargı çeşitleri; anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı, uyuşmazlık yargısı, seçim yargısı ve hesap yargısıdır. Diğer taraftan adalet hizmetleri; mahkeme, savcılık ve avukatlık hizmetleri, noterlik hizmetleri, ceza ve infaz hizmetleri, adli tıp ve adli bilimler hizmetleri, adli kolluk hizmetleridir.

Şekil 1. Türkiye Adalet Sisteminde Yer Alan Mahkemelerin Genel Yapısı

Kaynak: Şekil çalışma kapsamında yazarlar tarafınca oluşturulmuştur.

Not: Türkiye analizini yukarıdaki yargı sistemi üzerine inşa ettik.

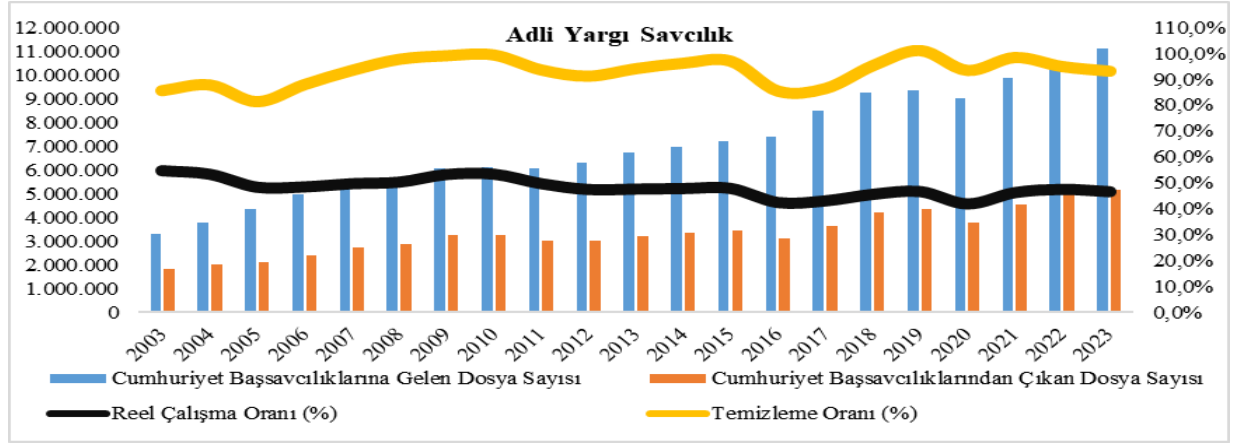
Şekil 1'de Türkiye'nin adalet sisteminde yer alan genel mahkemelere yer verilmiştir. Mahkemeler adli ve idari yargı mahkemeleri olarak önce ikiye ayrılmaktadır. Adli yargıda ceza ve hukuk mahkemeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Söz konusu bu mahkemelerin üzerinde bölge adliye mahkemeleri ve onun da üzerinde yargıtay bulunmaktadır. İdari yargıda ise vergi ve idare mahkemeleri yer almaktadır. Bu mahkemelerin üzerinde ise bölge idare mahkemeleri ve danıştay yer almaktadır.

Adli yargının görev alanına uyuşmazlık, anayasa ve idare yargısının görev kapsamında olmayan davalar girer. Bu perspektiften baktığımızda adli yargıyı genel ve olağan yargı olarak en geniş kapsamlı yargı olarak adlandırabiliriz. Adli yargı sistemi üç dereceli bir yargıdır. Söz konusu dereceler ise ilk derece, ara derece yani istinaf derecesi ve üst derecesidir. Adli yargı mahkemelerinden olan hukuk mahkemeleri özel ilişkilerden kaynaklanan hukuki uyuşmazlıklara bakmakla görevli mahkemelerdir (Gözler: 2020:41). Ceza hukukundan kaynaklanan davalara bakmakla görevli olan mahkemeler ise ceza mahkemeleridir. Bölge adliye mahkemelerinin ana görevleri adli yargı ilk derece mahkemelerince verilen ve kesin olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamaktır. Adli yargının en üst derece mahkemesini ise yargıtay oluşturmaktadır.

Anayasamızın 154. Maddesinde Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Yargıtayın ana görevi temyiz incelemesi yapmaktır.

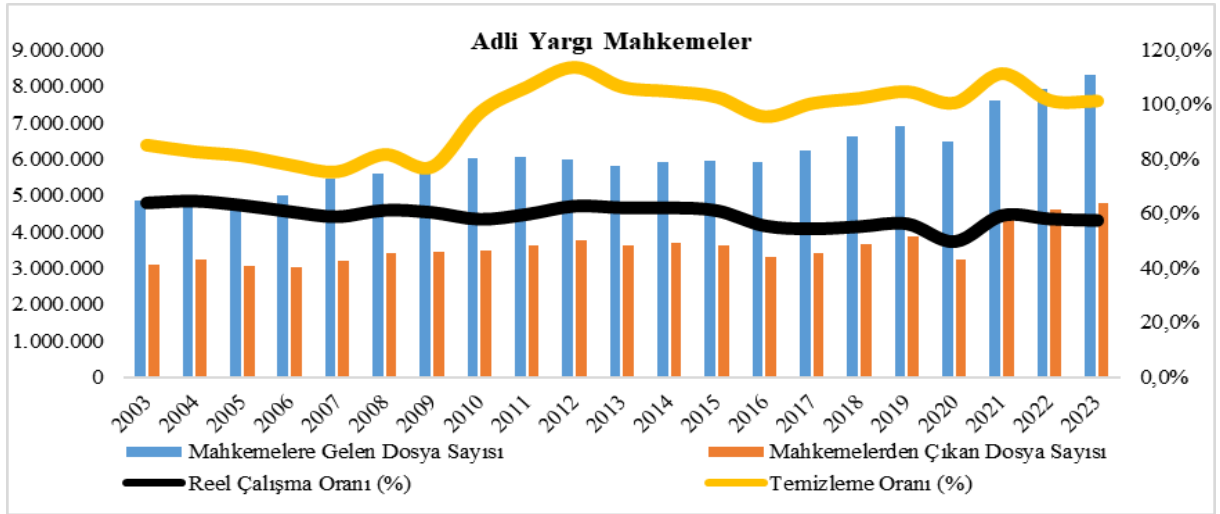
İdari yargı ise idarenin faaliyetlerinden dolayı oluşan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulduğu yargı koludur. İdari yargı da yazılı yargılama mahkemelerinde yazılı yargılama usulü uygulanır ve inceleme evrak üzerinde yapılır. İdari yargıda vergi mahkemeleri vergi uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturmakla görevli mahkemelerdir. Ayrıca vergi hukuku ile ilgili anlaşmazlıklarda kişi ve işletmeler ile vergi idaresi arasında hakemlik yapar. Diğer idari yargı mahkemesi olan idare mahkemeleri vergi mahkemelerinin görevine giren davalarla ilk derecede Danıştayda çözümlenecek olanlar dışındaki: iptal davalarını, tam yargı davalarını, tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar dışında, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları ve özel kanunlarda Danıştayın görevli olduğu belirtilen ve İdari Yargılama Usulü Kanunu ile idare mahkemelerinin görevli kılınmış bulunduğu davaları çözümlenmektedir.

Şekil 2. Adli Yargı Savcılık İş Yükü (2003-2023)

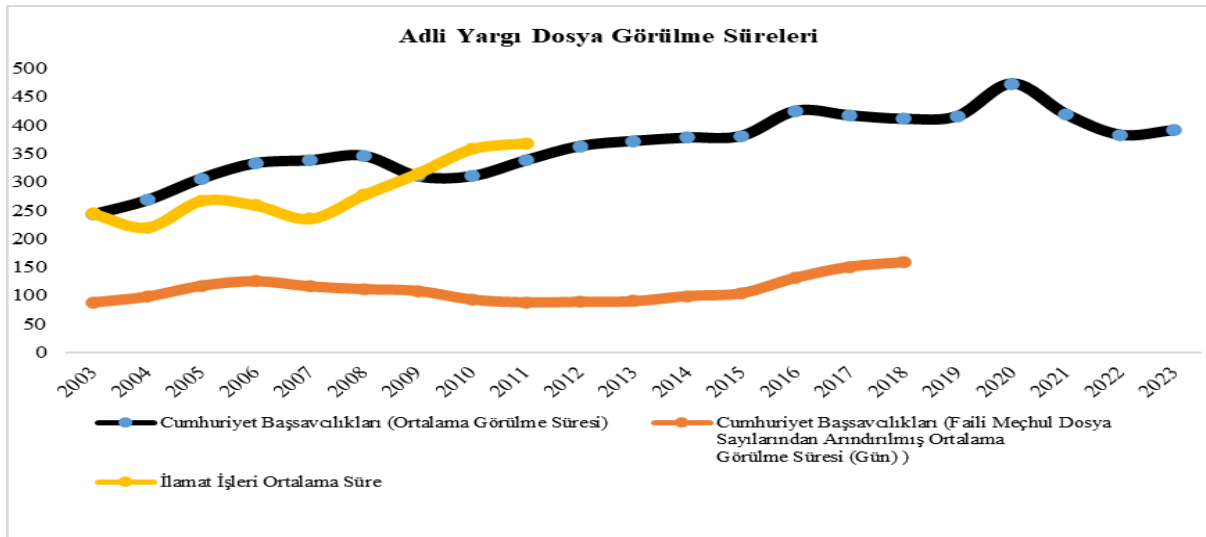
Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 2’de Adli Yargı Mahkemelerine ait 2003 yılından 2023 yılına kadar savcılık iş yüküne ait Cumhuriyet Başsavcılıklarına gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizlenme oranına (%) yer verilmiştir. 2003 yılında Cumhuriyet başsavcılıklarına gelen dosya sayısı 3,309,589 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında 2020 yılı hariç bir artış trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde Cumhuriyet başsavcılıklarına gelen dosya sayısı 11.109.462 adet olmuştur. 2020 yılındaki adli yargıda Cumhuriyet Başsavcılıklarına gelen dosya sayısındaki azalışın önemli bir nedenini COVID 19 pandemisi oluşturmuştur. 2003 Cumhuriyet başsavcılıkları tarafından karara bağlanan dosya sayısı 1.817.614 adet iken 2023 yılında 5.180.473 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi 2020 yılın COVID 19 pandemisinin de etkisiyle çıkan dosya sayısında bir azalış olmuştur. İlgili yıllar itibariyle reel çalışma oranında 2016 ve 2020 yılları arasında düşüş söz konusudur. Zira 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi ve 2020 yılında COVID 19 salgını çalışma oranında düşüşe neden olmuştur. Dolayısıyla 2003 ve 2023 yılları arasında 2016 ve 2020 yılları arasında temizleme oranında da düşüş söz konusudur.

Şekil 3. Adli Yargı Mahkemelerin İş Yükü (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 3'te Adli Yargı Mahkemelerine ait 2003 yılından 2023 yılına kadar iş yüküne ait mahkemelere gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizlenme oranına (%) yer verilmiştir. 2003 yılında adli yargı mahkemelerine gelen dosya sayısı 4.846.440 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında 2020 yılı hariç genel olarak artış seyrinde olduğu görülmektedir. 2020 yılındaki adli yargıda adli yargı mahkemelerine gelen dosya sayısındaki azalışın önemli bir nedenini COVID 19 pandemisi oluşturmuştur. 2023 yılı itibari ile adli yargı mahkemelerine gelen dosya sayısı 8.318.916 adet olmuştur. İlgili yıllar itibariyle reel çalışma oranı ve temizleme oranında 2016 ve 2020 yıllarında düşüş söz konusudur. Zira 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi ve 2020 yılında COVID 19 salgını çalışma oranında düşüşe neden olmuştur. Dolayısıyla 2003 ve 2023 yılları arasında 2016 ve 2020 yılları arasında temizleme oranında da düşüş söz konusudur.

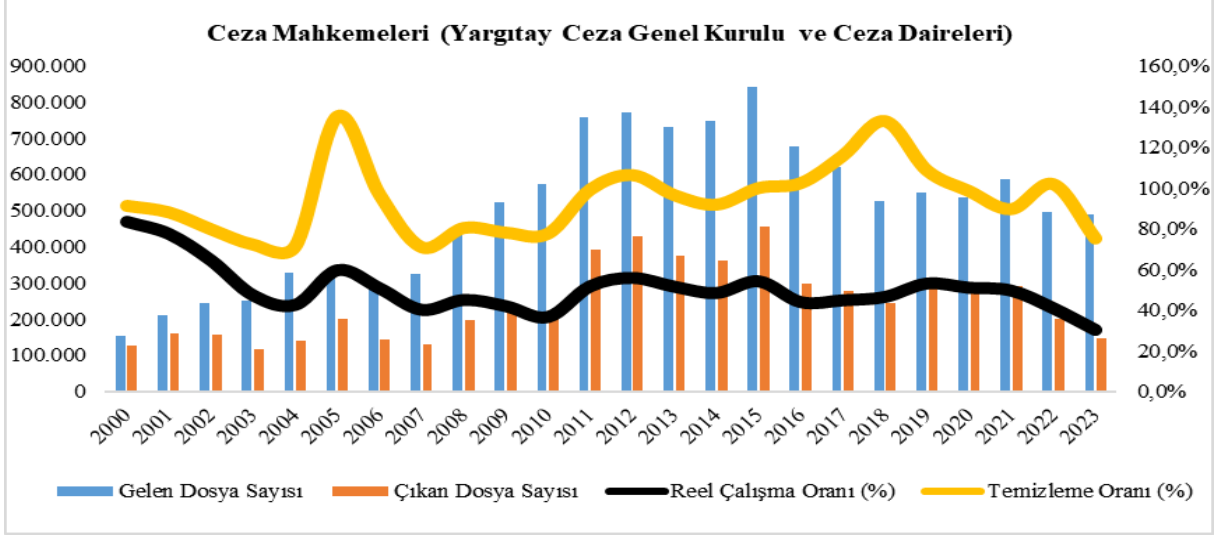
Şekil 4. Adli Yargı Dosya Görülme Süreleri (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 4'te Adli Yargı dosya görülme sürelerine ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda görülme sürelerine ait olarak cumhuriyet başsavcılıklarında ortalama görülme süresi ve faali meçhul sayılarından arındırılmış ortalama görülme süresi (gün) yer almaktadır. 2003 yılında cumhuriyet

başsavcılıkları adli yargı dosya görülme süreleri 224 gün olurken yıllar içinde gelen dosya görülme süreleri genel olarak artış seyrinde olduğu görülmektedir.

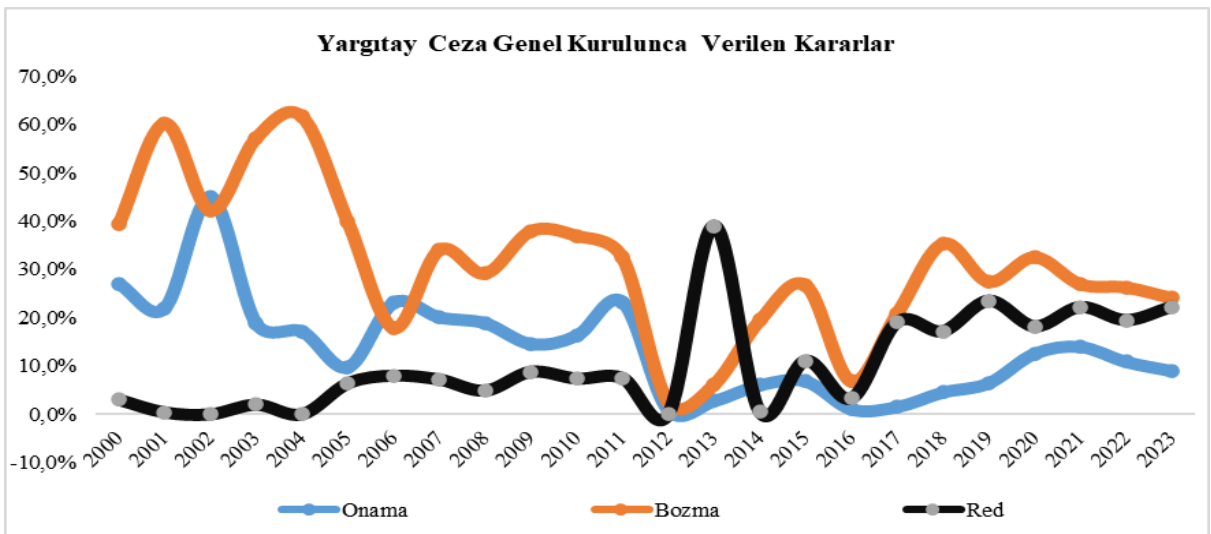
Şekil 5. Ceza Mahkemeleri İş Yükü (2000-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 5’te ceza mahkemelerine ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak ceza mahkemelerine gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2000 yılında ceza mahkemelerine gelen dosya sayısı 152.432 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde ceza mahkemelerine gelen dosya sayısı 489.515 adet olmuştur. Reel çalışma 2000 yılında %83,3 iken 2023 yılında %30,1’e düşmüştür. Ceza mahkemeleri ilgili yıllar arasında temizleme oranına bakıldığında 2000 yılında %91,2’lik bir temizleme oranı söz konusu iken 2023 yılına gelindiğinde %75,1’lik bir orana yükseldiği görülmüştür. İlgili yıllar arasında temizleme oranı yaklaşık olarak %75 ile %92 arasında değişmektedir.

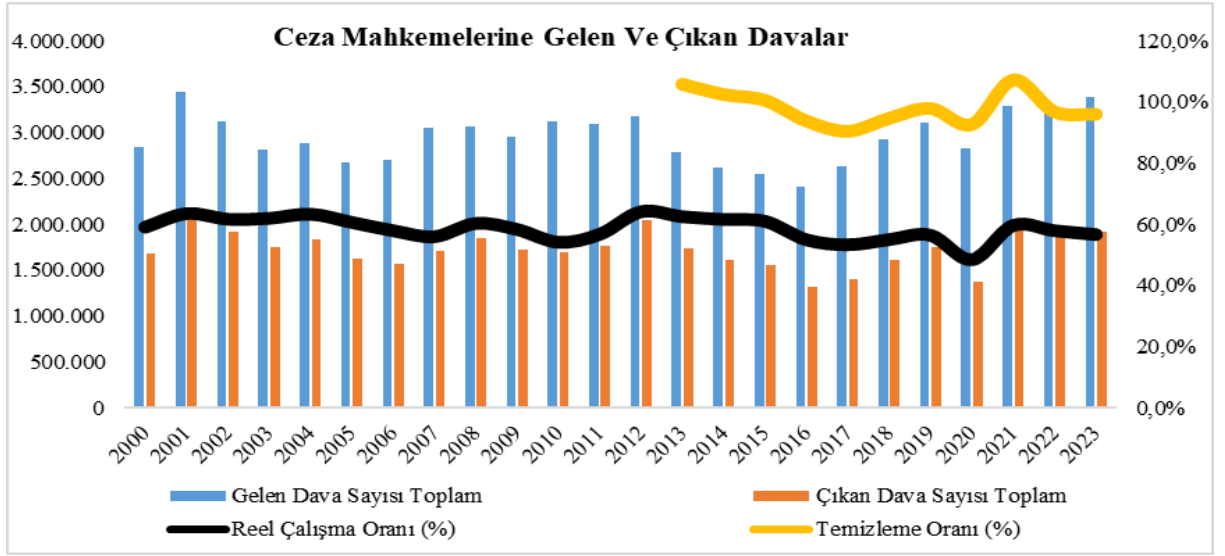
Şekil 6. Yargıtay Ceza Genel Kurulunca Verilen Kararlar (2000-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 6’ da yargıtay ceza genel kuruluna ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak yargıtay ceza genel kuruluna onama (%), bozma (%) ve red (%) oranları yer almaktadır. 2000 yılında yargıtay ceza genel kurulununca onama %27 olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde yargıtay ceza genel kurulununca onama %9 ‘a düşmüştür. 2000 ve 2023 yılları arasında yargıtay ceza genel kurulununca onama dalgalı bir seyir izlemektedir. 2000 yılında yargıtay ceza genel kurulununca bozma kararı verme oranı %39,5 iken 2023 yılında %22,3’lük orana ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi ceza mahkemelerinde çıkan dosya sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur.

Şekil 7. Ceza Mahkemelerine Gelen ve Sonuçlanan Davalar (2000-2023)

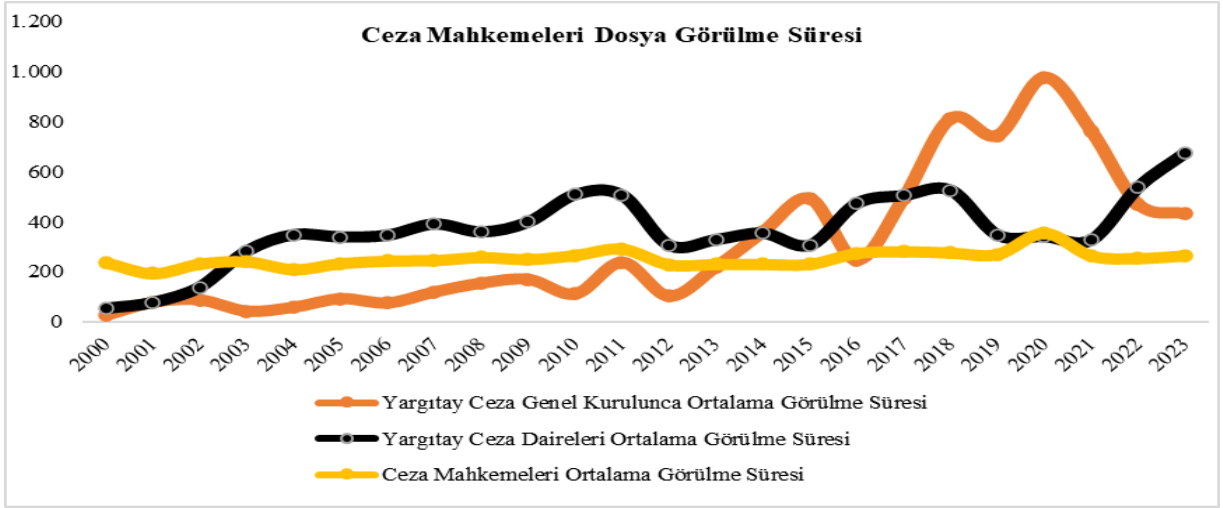

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 7’de ceza mahkemelerine ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak ceza mahkemelerine gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2000 yılında ceza mahkemelerine gelen dosya sayısı 2.844.333 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde ceza mahkemelerine gelen dosya sayısı 3.386.190 adet olmuştur.

2000 yılında ceza mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 1.683.056 adet iken 2023 yılında 1,922,008 âdete ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi ceza mahkemelerinde çıkan dosya sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur. 2020 yılı 2019 yılına göre karara bağlanan dosya sayısındaki azalış gelen dosya sayısındaki azalıştan daha azdır. Bu durum ise 2020 yılında reel çalışma oranında azalışa neden olmuştur. Reel çalışma 2000 yılında %59,2 iken 2023 yılında %56,8’e düşmüştür. İlgili yıllar arasında temizleme oranı yaklaşık olarak %0,5 ile %1,5 arasında değişmektedir. 2020 yılı itibariyle ceza mahkemeleri hem reel çalışma oranında hem de dosya temizleme oranında azalışa neden olan etkenlerden biri COVID 19 salgını olmuştur.

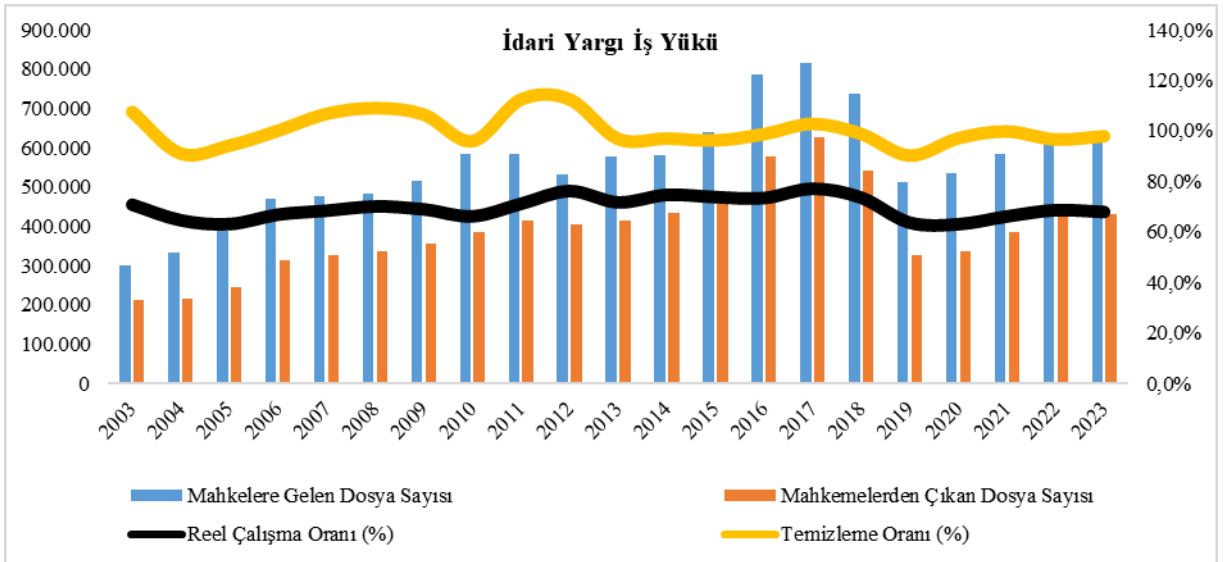
Şekil 8. Ceza Mahkemelerine Dosya Görülme Süreleri (2000-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 8’de ceza mahkemeleri ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak bölge adliye mahkemelerinin yargıtay ceza genel kurulunca ortalama dava görülme süresi, yargıtay ceza daireleri ortalama dava görülme süresi ve ceza mahkemeleri ortalama görülme süreleri yer almaktadır. 2000 yılında bölge adliye mahkemelerinin yargıtay ceza genel kurulunca ortalama dava görülme süresi 53 gün olup yıllar içinde görülme sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur. 2023 yılına gelindiğinde bölge adliye mahkemelerinin yargıtay ceza genel kurulunca ortalama dava görülme süresi 432 gün olmuştur. 2020 yılındaki bölge adliye mahkemelerinin yargıtay ceza genel kurulunca ortalama dava görülme süresindeki artışın önemli bir nedenini COVID 19 pandemisi oluşturmuştur.

Şekil 9. İdari Yargı İş Yükü (2003-2023)

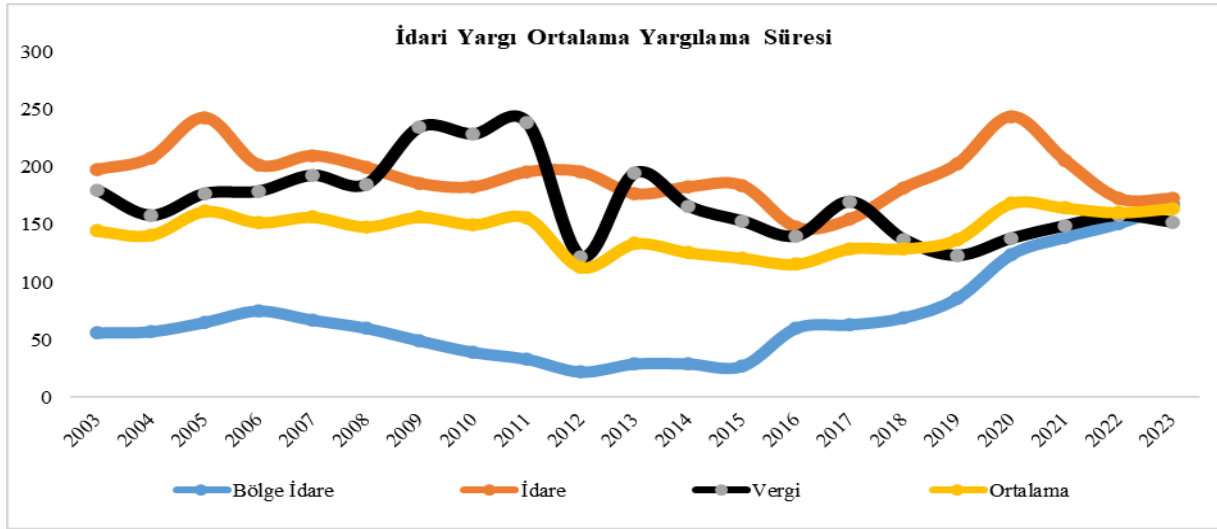

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 9’da idari yargı mahkemelerine ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak mahkemelere gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2003 yılında mahkemelere gelen dosya sayısı 300,632 adet olup yıllar içinde gelen dosya

sayısında dalgalı bir seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2017 yılında yapılan halk oylaması sonucunda askeri yargının kapatılması neticesinde gelen dosya sayısında artış söz konusudur. 2023 yılına gelindiğinde mahkemelere gelen dosya sayısı 638,168 adet olmuştur. 2003 idari mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 212,541 adet iken 2023 yılında 432,948 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi dalgalı bir seyir trendine sahiptir. Reel çalışma 2003 yılında %70,7 iken 2023 yılında %67,8'e düşmüştür. 2003-2023 yılları arasında en düşük reel çalışma oranı 2020 yılında % 63 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak pandeminin idari yargı mahkemelerinin performansını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. İdari yargı mahkemelerinde ilgili yıllar arasında temizleme oranına bakıldığında 2003 yılında %107,4'lik bir temizleme oranı söz konusu iken 2023 yılına gelindiğinde %97,8'lük bir orana düştüğü görülmüştür.

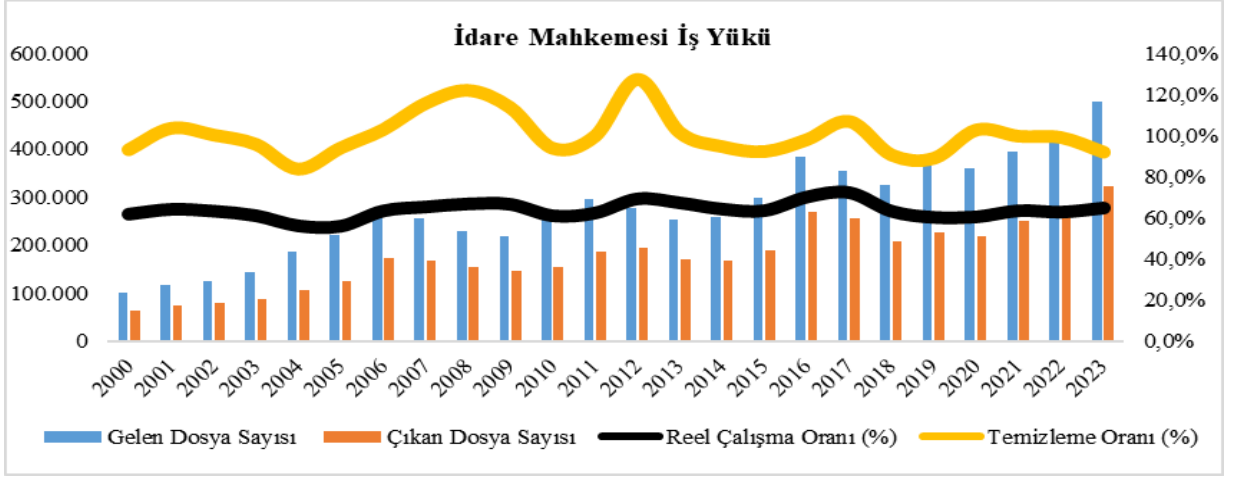
Şekil 10. İdari Yargı Ortalama Yargılama Süresi (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 10'da idari yargı ortalama yargılama süresine ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda bölge idare mahkemesi, idare mahkemesi, vergi mahkemesi ve ortalama görülme mahkeme yargılama süresine ait olarak süreleri yer almaktadır. 2003 yılında bölge idare mahkemelerinin ortalama dava görülme süresi 56 gün olup yıllar içinde görülme sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur. 2023 yılına gelindiğinde bölge idare mahkemelerinin ortalama dava görülme süresi 164 gün olmuştur. 2020 yılındaki bölge idare mahkemelerinin ortalama dava görülme süresindeki artışın önemli bir nedenini COVID 19 pandemisi oluşturmuştur. 2003 yılında idare mahkemelerinin ortalama dava görülme süresi 198 gün olup yıllar içinde görülme sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur. 2023 yılına gelindiğinde idare mahkemelerinin ortalama dava görülme süresi 164 gün olmuştur. 2003 yılında vergi mahkemeleri ortalama dosya görülme süresi 180 iken 2023 yılında 164 gün olup yıllar içinde görülme sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur. 2003 yılında idare mahkemelerinin toplamının ortalama dava görülme süresi 145 gün olup yıllar içinde görülme sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur. 2023 yılına gelindiğinde idare mahkemelerinin toplamının ortalama dava görülme süresi 164 gün olmuştur.

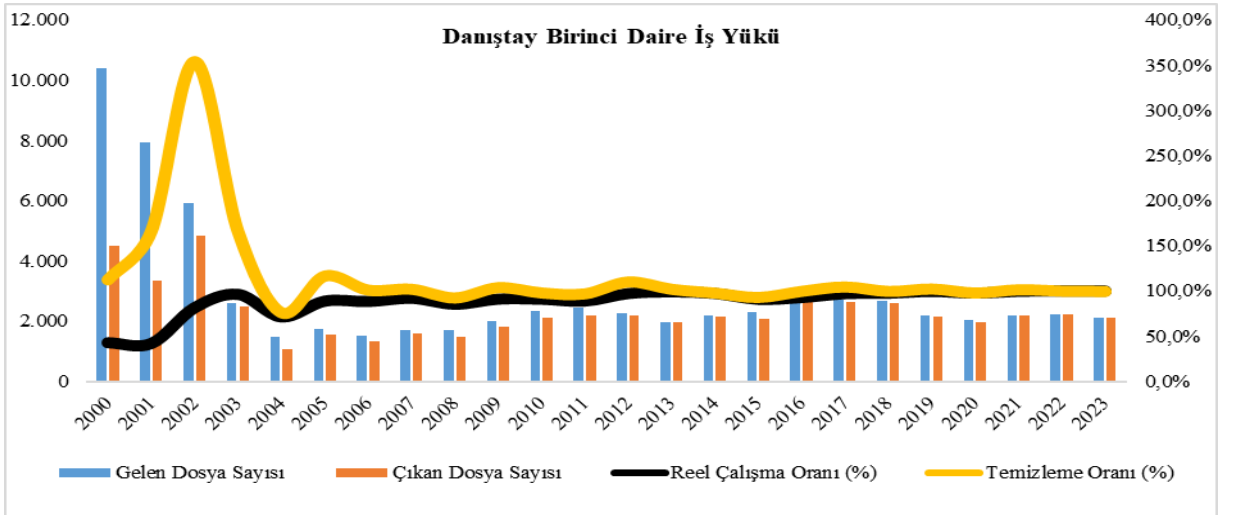
Şekil 11. İdare Mahkemesi İş Yüğü (2000-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 11’de idari mahkemelerine ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak mahkemelere gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2000 yılında mahkemelere gelen dosya sayısı 102.211 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde mahkemelere gelen dosya sayısı 498.627 adet olmuştur. 2000 idari mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 63.419 adet iken 2023 yılında 324.081 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi dalgalı bir seyir trendine sahiptir. Reel çalışma 2000 yılında %62 iken 2023 yılında %65’e yükselmiştir. 2003-2023 yılları arasında reel çalışma oranı 2020 yılında %60,7 olarak gerçekleşmiştir. İdari yargı mahkemelerinde ilgili yıllar arasında temizleme oranına bakıldığında 2000 yılında %93,1’lik bir temizleme oranı söz konusu iken 2023 yılına gelindiğinde %91,9’luk bir orana düştüğü görülmüştür. İlgili yıllar arasında temizleme oranı yaklaşık olarak %91 ile %94 arasında değişmektedir.

Şekil 12. Danıştayın Birinci Dairesi İş Yükü (2000-2023)

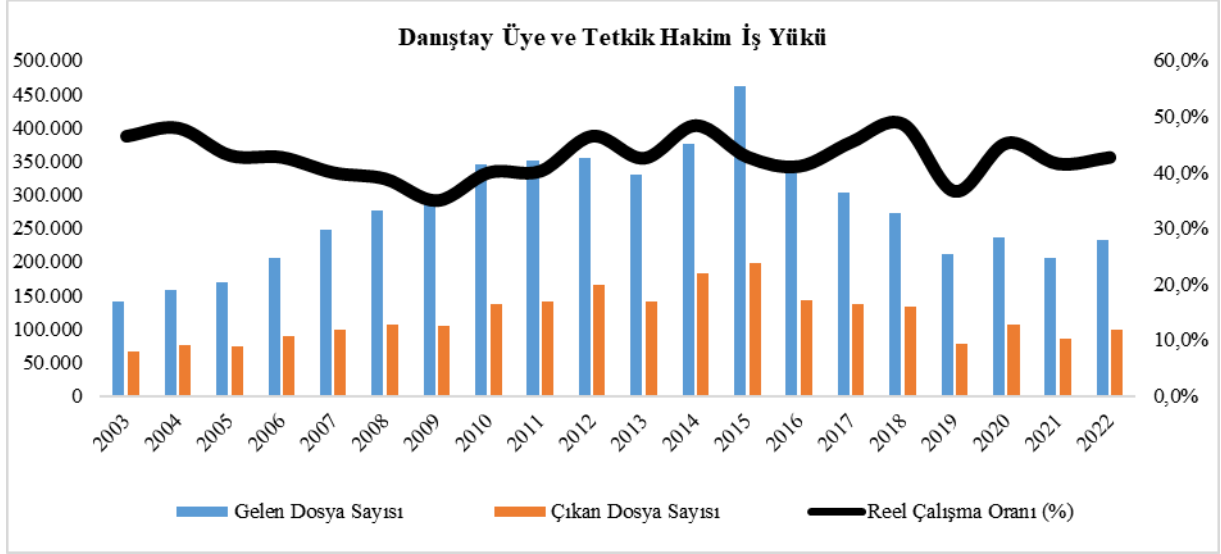

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 12’de danıştayın birinci dairesi ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak danıştayın birinci dairesine gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2000 yılında danıştay birinci dairesi gelen dosya sayısı 10.394 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde danıştay birinci dairesi gelen dosya sayısı 2.102 adet olmuştur. 2000 yılında danıştay birinci dairesi

tarafından karar bağlanan dosya sayısı 4.491 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde danıştay birinci dairesi karar bağlanan dosya sayısı 2.100 adet olmuştur. Reel çalışma 2000 yılında %43,2 iken 2023 yılında %99,9'ya yükselmiştir. Danıştay birinci dairesi ile ilgili yıllar arasında temizleme oranına bakıldığında 2000 yılında %112,8'lik bir temizle oranı söz konusu iken 2023 yılına gelindiğinde %99,9'lük bir oranın gerçekleştiği görülmüştür. İlgili yıllar arasında temizleme oranı yaklaşık olarak %100 ile %113 arasında değişmektedir.

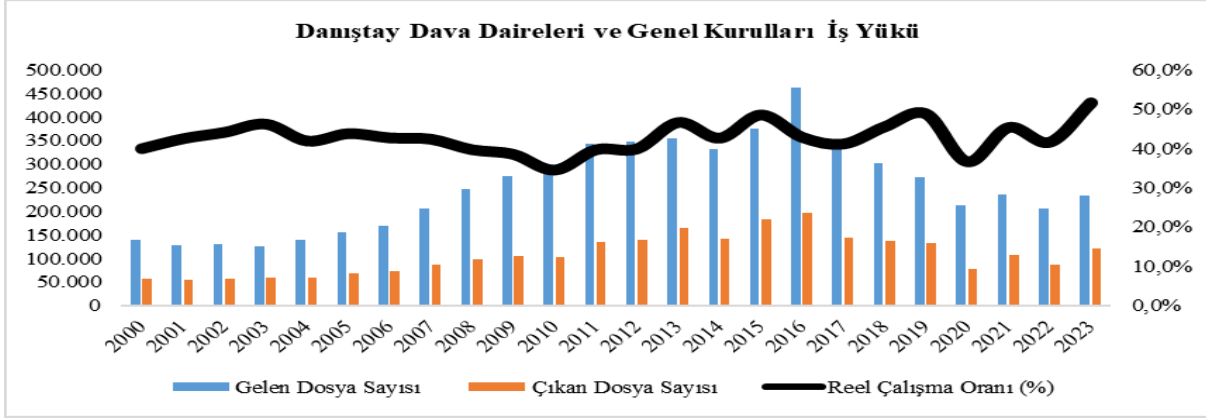
Şekil 13. Danıştayın Üye ve Tetkik Hâkim İş Yükü (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 13'te Danıştayın üye ve tetkik hâkim iş yüküne ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak Danıştayın üye ve tetkik hâkim gelen ve çıkan dosya sayıları ve reel çalışma oranı (%) yer almaktadır. 2003 yılında danıştay birinci dairesi gelen dosya sayısı 141.365 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde Danıştayın üye ve tetkik hâkim gelen dosya sayısı 232.877 adet olmuştur. 2000 yılında Danıştayın üye ve tetkik hakimleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 65.783 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde Danıştayın üye ve tetkik hakimleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 99.409 adet olmuştur. Danıştayın üye ve tetkik hakimlerinin reel çalışma 2003 yılında %46,5 iken 2023 yılında %42,7'ye düşmüştür.

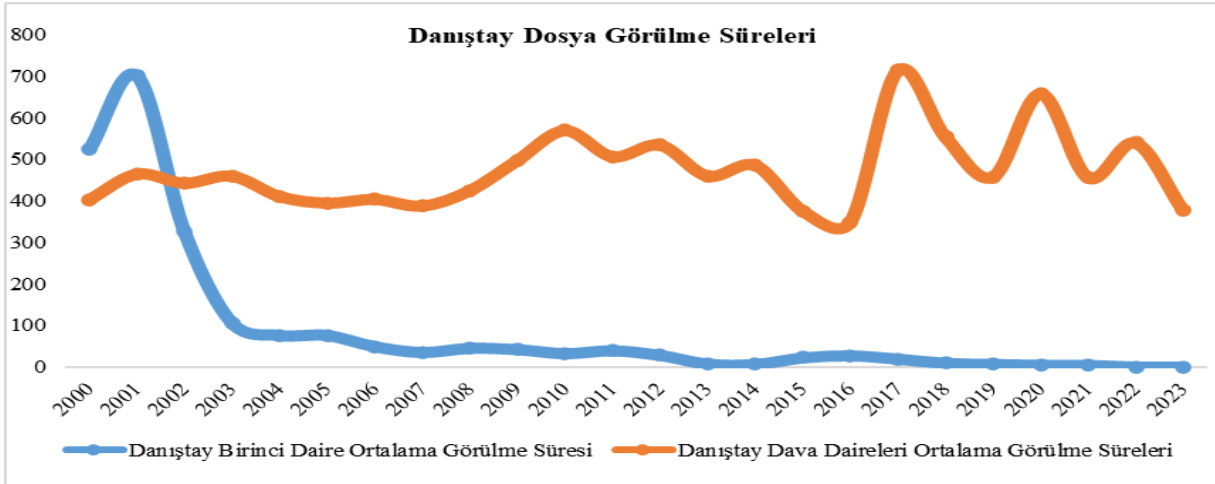
Şekil 14. Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurulları İş Yükü (2000-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 14’te Danıştayın dava daireleri ve genel kurulları iş yüküne ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurullarına gelen ve çıkan dosya sayıları ve reel çalışma oranı (%) yer almaktadır. 2000 yılında Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurullarına gelen dosya sayısı 140.174 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurullarına gelen dosya sayısı 232.877 adet olmuştur. 2000 yılında Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurulları tarafından karara bağlanan dosya sayısı 55.896 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurulları tarafından karara bağlanan dosya sayısı 120.052 adet olmuştur. Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurulları reel çalışma 2000 yılında %39,9 iken 2023 yılında %51,6’ya yükselmiştir. 2020 yılında Danıştayın Dava Daireleri ve Genel Kurulları reel çalışma oranlarında bir azalış söz konusudur.

Şekil 15. Danıştay Dosya Görülme Süreleri (2000-2023)

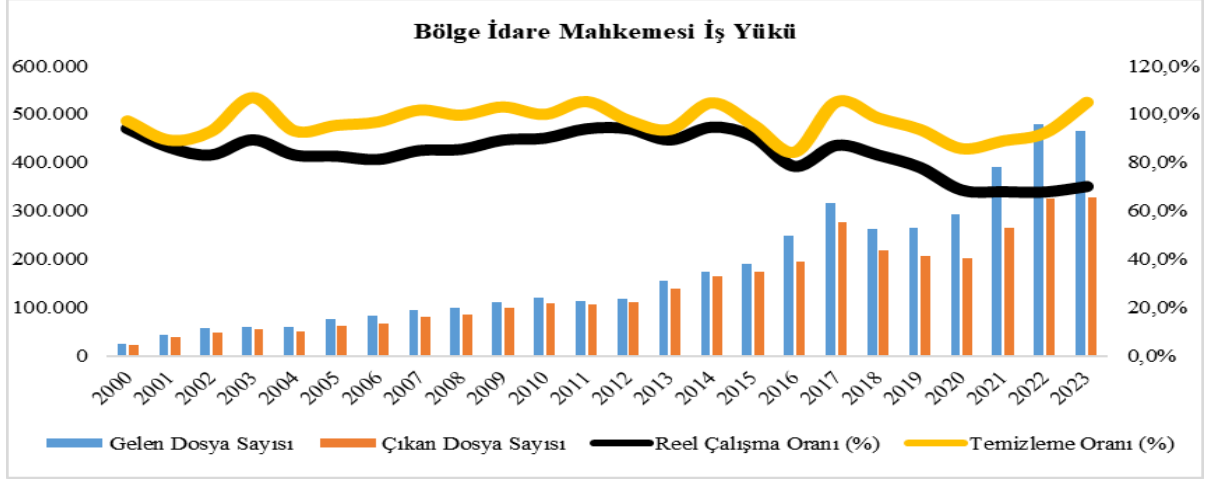

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 15’te Danıştay dosya görülme sürelerine ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda danıştay birinci daire ortalama ve danıştay dava daireleri ortalama dosya görülme süresine ait olarak süreler yer almaktadır. 2000 yılında danıştay birinci daire ortalama dava görülme süresi 524 gün olup 2023 yılına gelindiğinde danıştay birinci daire ortalama dava görülme süresi 1 güne gerilemiştir. 2000

yılında danıştay dava daireleri ortalama dosya görülme süresi 403 gün olup yıllar içinde görülme sayısında dalgalı bir seyir söz konusu olmuştur. 2023 yılına gelindiğinde danıştay dava daireleri ortalama dosya görülme süresi 377 gün olmuştur.

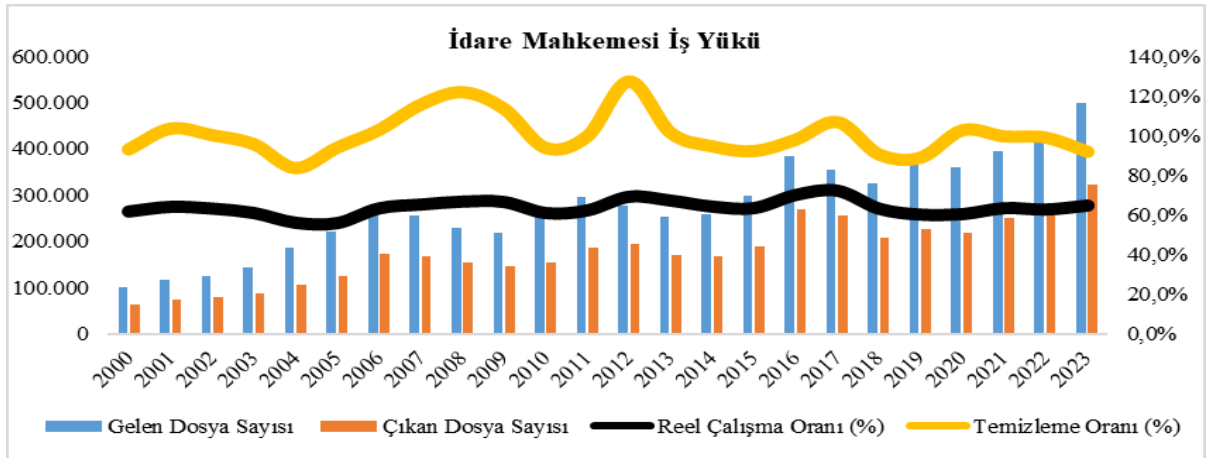
Şekil 16. Bölge İdare Mahkemesi İş Yükü (2000-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 16'da bölge idare mahkemesine ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak bölge idare mahkemesine gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2000 yılında bölge idare mahkemesine gelen dosya sayısı 24.601 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2017 yılında bölge idare mahkemesine gelen dosya sayısındaki artışta halk oylaması sonucunda kapatılan askeri yargının etkisi görülmektedir. Zira askeri yargıda görülen davalar artık idari yargıda görülmeye başlamıştır. 2023 yılına gelindiğinde bölge idare mahkemesine gelen dosya sayısı 465.701 adete yükselmiştir. 2000 yılında bölge idare mahkemesi tarafından karar bağlanan dosya sayısı 23.146 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde bölge idare mahkemesinin karar bağlanan dosya sayısı 326.579 adet olmuştur.

Şekil 17. İdare Mahkemesi İş Yükü (2000-2023)

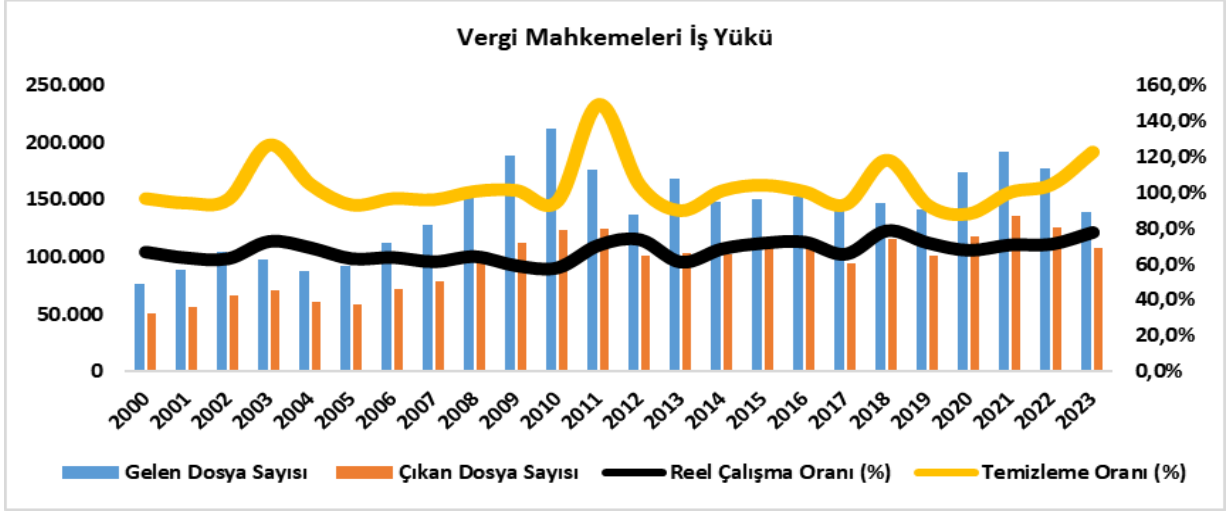

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 17'de idari mahkemelerine ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak mahkemelere gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer

almaktadır. 2000 yılında mahkemelere gelen dosya sayısı 102.211 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde mahkemelere gelen dosya sayısı 498,627 adet olmuştur. 2000 idari mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 63.419 adet iken 2023 yılında 324.081 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi dalgalı bir seyir trendine sahiptir. Reel çalışma 2000 yılında %62 iken 2023 yılında %65’e yükselmiştir. 2003-2023 yılları arasında reel çalışma oranı 2020 yılında %60,7 olarak gerçekleşmiştir.

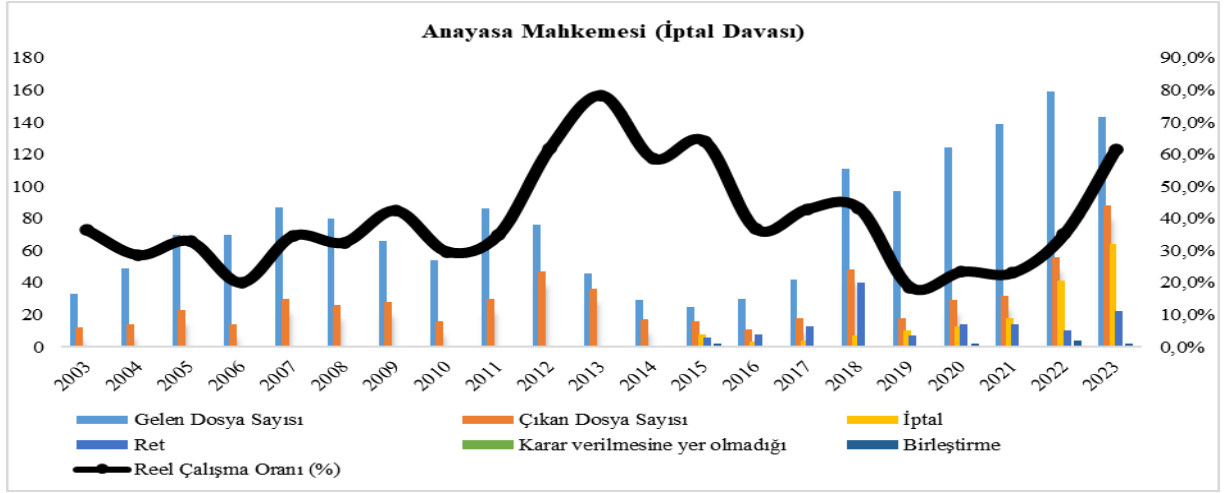
Şekil 18. Vergi Mahkemeleri İş Yüğü (2000-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 18’de vergi mahkemelerine ait 2000 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak mahkemelere gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2000 yılında mahkemelere gelen dosya sayısı 76.650 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde mahkemelere gelen dosya sayısı 139329 adet olmuştur. 2000 vergi mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 51.281 adet iken 2023 yılında 108.325 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi dalgalı bir seyir trendine sahiptir. Reel çalışma 2000 yılında %66,9 iken 2023 yılında %77,7’e yükselmiştir. 2003-2023 yılları arasında reel çalışma oranı 2020 yılında %67,9 olarak bir düşüşle gerçekleşmiştir. Vergi mahkemelerinde ilgili yıllar arasında temizleme oranına bakıldığında 2000 yılında %96,4’lik bir temizleme oranı söz konusu iken 2023 yılına gelindiğinde %122,4’lik bir orana düştüğü görülmüştür. İlgili yıllar arasında temizleme oranı yaklaşık olarak %96 ile %123 arasında değişmektedir.

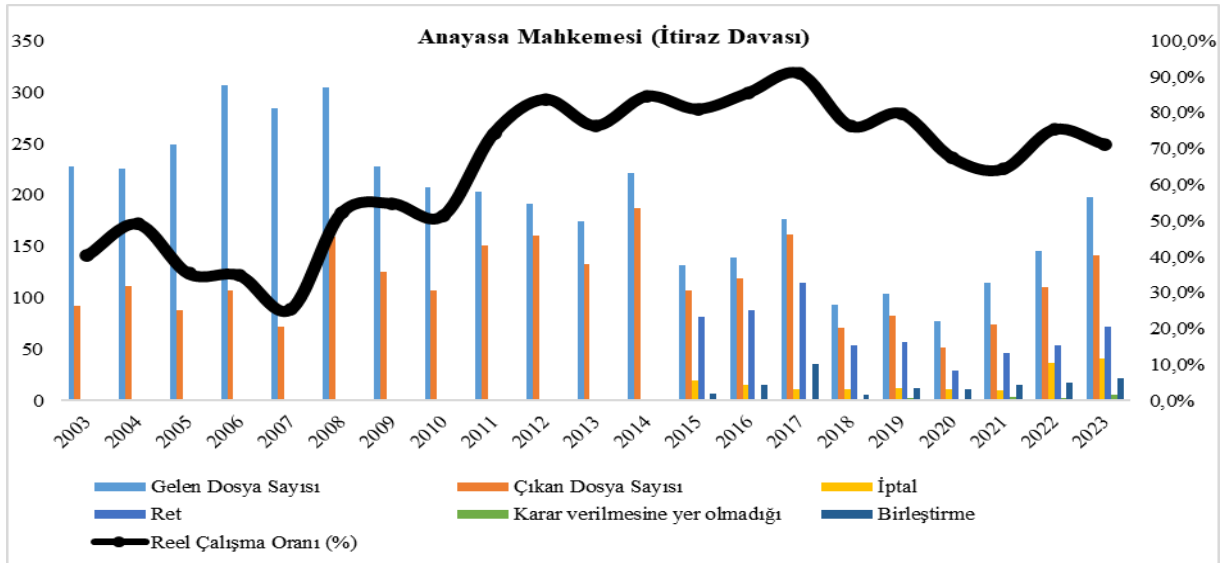
Şekil 19. Anayasa Mahkemesi İptal Davası (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 19'da Anayasa Mahkemelerine iptal davalarına ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak anayasa mahkemesine gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%), iptal edilen, reddedilen, karar verilmesine yer olmadığı ve birleşme kararlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. 2003 yılında anayasa mahkemelerine gelen dosya sayısı 33 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde anayasa mahkemelerine gelen dosya sayısı 143 adet olmuştur. 2003 anayasa mahkemeleri tarafından karar bağlanan dosya sayısı 12 adet iken 2023 yılında 88 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında anayasa mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısında en düşük değer 2016 yılında 11 adet olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun ise 15 Temmuz darbe girişimi etkisi söz konusudur. Reel çalışma 2003 yılında %36,4 iken 2023 yılında %61,5'e yükselmiştir. İlgili yıllar arasında çalışma oranı yaklaşık olarak %36 ile %62 arasında değişmektedir. Anayasa mahkemesi reel çalışma oranını 2016 yılında %36,7 olarak bir düşüşle gerçekleştirmiştir. 2022 yılında anayasa mahkemeleri tarafından karar verilmesine yer olmadığı kararı verilen dosya sayısı 1 adet olmuştur. Anayasa mahkemeleri tarafından ret kararı verilen dosya sayısı 2015 'te 6 iken, bu sayı 2023 yılında 22 olmuştur.

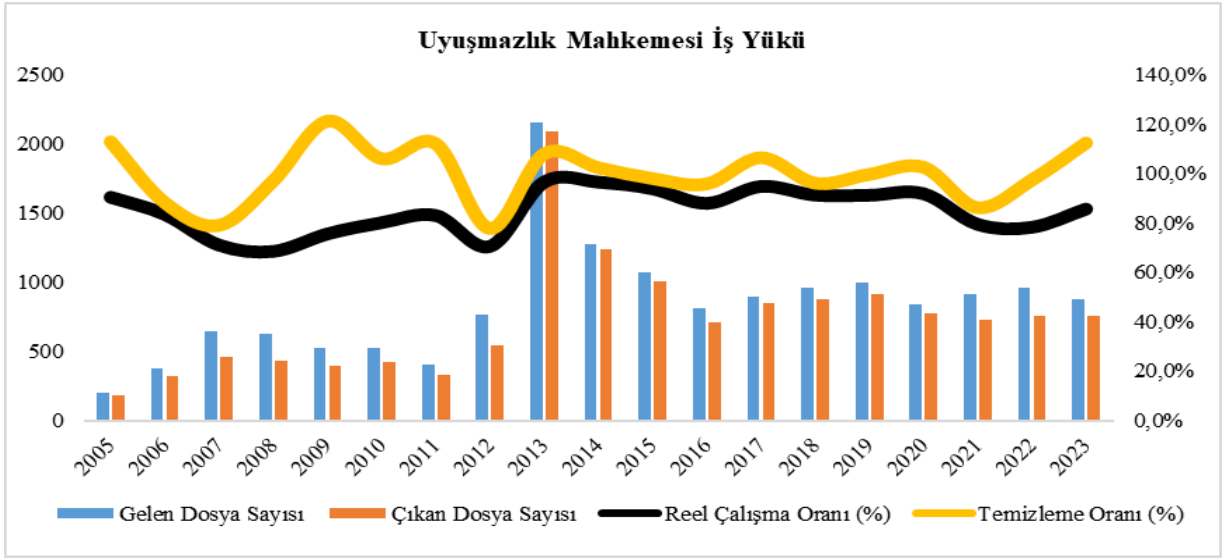
Şekil 20. Anayasa Mahkemesi İtiraz Davası (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

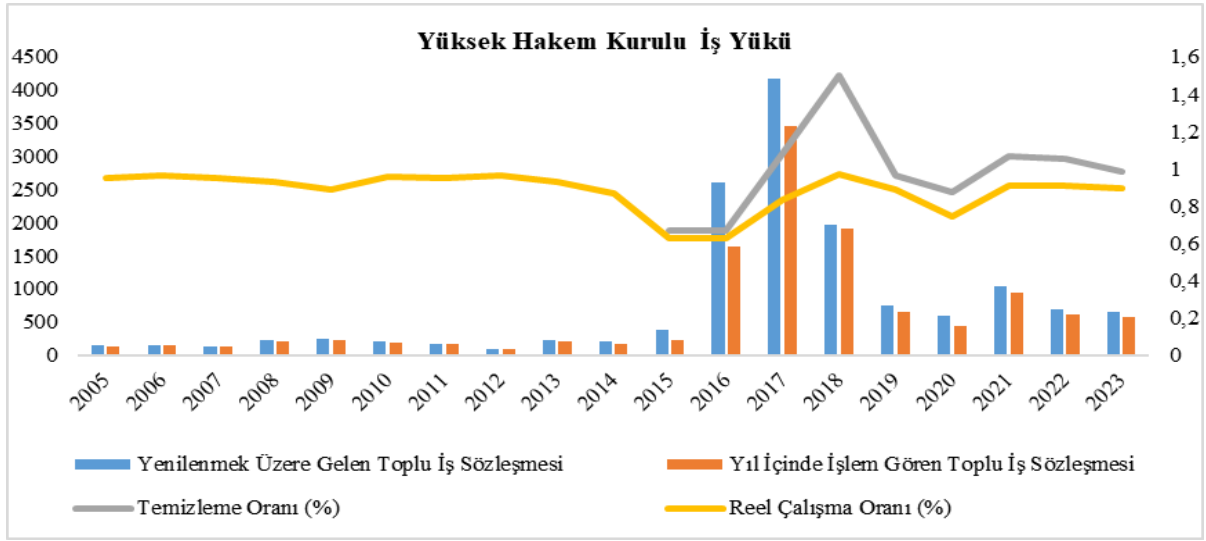
Şekil 20’de Anayasa Mahkemelerine itiraz davalarına ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak anayasa mahkemesine gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%), iptal edilen, reddedilen, karar verilmesine yer olmadığı kararı verilen ve birleşme kararlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.2003 yılında anayasa mahkemelerine gelen dosya sayısı 228 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir trendin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde anayasa mahkemelerine gelen dosya sayısı 198 adet olmuştur. 2003 anayasa mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 92 adet iken 2023 yılında 141 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında anayasa mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısında en düşük değer 2020 yılında 52 adet olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun ise COVID 19 pandemi etkisi söz konusudur. Reel çalışma 2003 yılında %40,4 iken 2023 yılında %71,2’ye yükselmiştir. İlgili yıllar arasında çalışma oranı yaklaşık olarak %40 ile %72 arasında değişmektedir.

Şekil 21. Uyuşmazlık Mahkemesi İş Yükü (2005-2023)

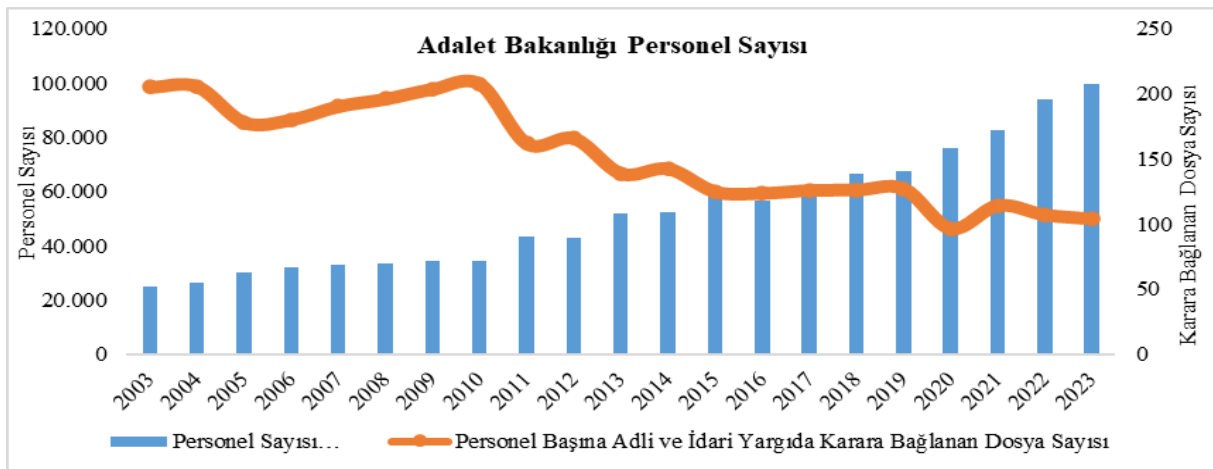
Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 21’de uyuşmazlık mahkemelerine ait 2005 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak mahkemelere gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2005 yılında mahkemelere gelen dosya sayısı 202 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde mahkemelere gelen dosya sayısı 875 adet olmuştur.2005 uyuşmazlık mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 183 adet iken 2023 yılında 751 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi dalgalı bir seyir trendine sahiptir. Reel çalışma 2005 yılında %90,6 iken 2023 yılında %85,8’e düşmüştür.2005 -2023 yılları arasında reel çalışma oranı 2016 yılında %88,1 olarak bir düşüşle gerçekleşmiştir. Uyuşmazlık mahkemelerine ilgili yıllar arasında temizleme oranına bakıldığında ise 2005 yılında %112,9’lık bir temizleme oranı söz konusu iken 2023 yılına gelindiğinde %112,4’lik bir orana düştüğü görülmüştür. İlgili yıllar arasında temizleme oranı yaklaşık olarak %112 bandında değişmektedir.

Şekil 22. Yüksek Hakem Kurulu İş Yükü (2005-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

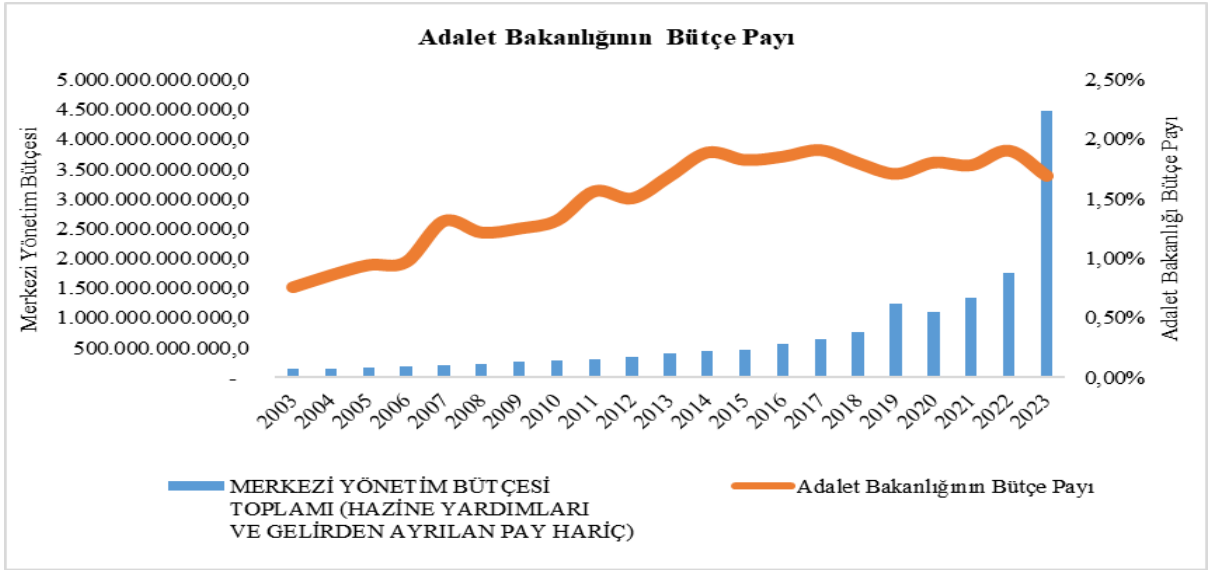
Şekil 22'de uyuşmazlık mahkemelerine ait 2005 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda iş yüküne ait olarak mahkemelere gelen ve çıkan dosya sayıları, reel çalışma oranı (%) ve temizleme oranı (%) yer almaktadır. 2005 yılında mahkemelere gelen dosya sayısı 202 adet olup yıllar içinde gelen dosya sayısında dalgalı bir seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde mahkemelere gelen dosya sayısı 875 adet olmuştur. 2005 yılında uyuşmazlık mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 183 adet iken 2023 yılında 751 adede ulaşmıştır. İlgili yıl aralığında gelen dosyalarda olduğu gibi dalgalı bir seyir trendine sahiptir. 2016 yılında uyuşmazlık mahkemeleri tarafından karara bağlanan dosya sayısı 712 adetle bir düşüşün önemli nedenlerinden biri 15 Temmuz darbe girişimidir. Reel çalışma 2005 yılında %90,6 iken 2023 yılında %85,8'e düşmüştür. 2005 -2023 yılları arasında reel çalışma oranı 2016 yılında %88,1 olarak bir düşüşle gerçekleşmiştir. Uyuşmazlık mahkemelerine ilgili yıllar arasında temizleme oranına bakıldığında ise 2005 yılında %112,9'lık bir temizleme oranı söz konusu iken 2023 yılına gelindiğinde %112,4'lik bir orana düştüğü görülmüştür. İlgili yıllar arasında temizleme oranı yaklaşık olarak %112 bandında değişmektedir.

Şekil 23. Adalet Bakanlığı Personel Sayıları (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 23’te adalet bakanlığı personel sayılarına ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda adalet bakanlığına ait olarak personel sayısı ve personel başına adli ve idari yargıda karara bağlanan dosya sayısı yer almaktadır. 2003 yılında personel sayısı 24.947 olup yıllar içinde personel sayısında bir artış seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde personel sayısı 99.860 kişi olmuştur. 2003 yılında personel başına adli ve idari yargıda karara bağlanan dosya sayısı 206 olup yıllar içerisinde bu sayıda dalgalı bir seyir söz konusudur. 2023 yılında ise personel başına adli ve idari yargıda karara bağlanan dosya sayısı 104 olmuştur. Söz konusu yıllar itibariyle personel sayısında artış, personel başına adli ve idari yargıda karara bağlanan dosya sayısında azalışa neden olmaktadır.

Şekil 24. Adalet Bakanlığı Bütçe Payı (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 24’te adalet bakanlığı bütçe payına ait 2003 yılından 2023 yılına kadar yıllık bazda adalet bakanlığına ait olarak merkezi yönetim bütçesi toplamı ve adalet bakanlığı bütçe payı yer almaktadır. 2003 yılında merkezi yönetim bütçesi toplamı 146.9100000000 olup yıllar içinde personel sayısında bir artış seyir trendinin olduğu görülmektedir. 2023 yılına gelindiğinde merkezi yönetim bütçesi toplamı 4.4695700190000 olmuştur.2003 yılında adalet bakanlığı bütçe payı %0,76 olup yıllar içerisinde bu oranda dalgalı bir seyir söz konusudur. 2023 yılında ise adalet bakanlığı bütçe payı %1,69 olmuştur. Söz konusu yıllar itibariyle adalet bakanlığı bütçe payında 2020 yılı hariç sürekli bir artış söz konusu olmuştur. Bu durumun önemli nedenlerinden birini 2020 yılında yaşanan ve küresel bazda dünyayı etkileyen COVID 19 pandemisi olmuştur.

3. YÖNTEM

Bu bölümde Türkiye için 2003 ve 2023 yılları arasında yapılan gri ve temel bileşenler analizine yer verilmektedir.

3.1.Türkiye İçin Gri analizi

Gri ilişkisel analiz bir küme uzayını oluşturan seriler arasındaki korelasyona dayalı matematiksel bir yaklaşıma dayanmaktadır. Önceden belirlenmiş referans serileri (kümeyle dayalı olarak geliştirilen) ile kümenin her bir serisi (karşılaştırmalı seriler) arasındaki mesafeyi belirlemek için özel bir algoritma kullanır. Algoritmayı uygulayarak farklı alternatiflerin sıralaması elde edilebilir.

Gri ilişkisel analizi, unsurlar arasında kompleks ilişkilerin olduğu karar sorunlarına uygulanabilecek bir çözüm yöntemidir. Bu bağlamda çok kriterli karar verme probleminin çözümünde hem tek başına hem de diğer yöntemlerle kullanılmaktadır.

Gri ilişkisel analizinin avantajları (Chen ve Ting, 2002:838-861).

- Nicel veri setlerine uygulanabildiği gibi dilsel değişkenlerin kullanıldığı nitel veri setlerinizde uygulanabilmektedir
- Çok Kriterli Karar Verme probleminde grup kararına izin veren bir yöntemdir
- Uygulama için küçük bir veri setinin yeterli olmaktadır
- Hesaplama işi basittir
- Spesifik paket programına gerek yoktur.

Şekil 25. GRI ilişkisel analiz adımları

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

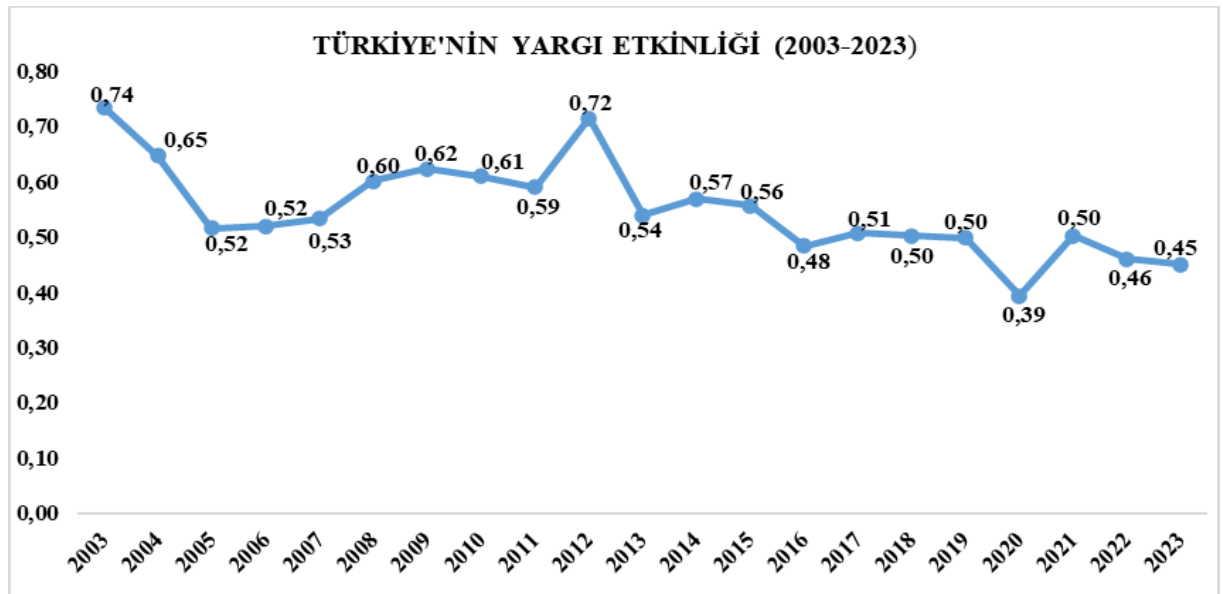
Şekil 25 'de gri ilişkisel analiz adımları yer almaktadır. İlk adım olarak veri setinin analizi ve karar matrisinin oluşturulması yer almaktadır. Daha sonraki adımlar ise referans serisinin ve karşılaştırma matrisini oluşturma, karar matrisini normalize etmek ve normalizasyon matrisinin oluşturulması, mutlak değer tablosunun oluşturulması ve gri ilişki katsayılarının hesaplanması gelmektedir. Son adım olarak gri derecenin belirlenmesi adımı yer almaktadır.

Tablo 2. GRI Analizi için kullanılacak olan değişkenler

Değişkenler	Adli Yargı Değişkenleri	X1	Savcı Cumhuriyet Baş --> Çıkan Dosyaların / Gelen Toplam Dosyalara Oranı (Reel Çalışma Oranı, %)
		X2	Savcı Cumhuriyet Baş --> Temizleme Oranı = (Yıl İçinde Karara Bağlanan Dosya Sayısı) / (Referans Yıl İçinde Gelen Dosya Sayısı)
		X3	Savcı Cumhuriyet Baş --> Ortalama Dosya Görülme Süresi
		X4	Hâkim Mahkemeler --> Çıkan Dosyaların / Gelen Toplam Dosyalara Oranı (Reel Çalışma Oranı, %)
		X5	Hâkim Mahkemeler --> Temizleme Oranı = (Yıl İçinde Karara Bağlanan Dosya Sayısı) / (Referans Yıl İçinde Gelen Dosya Sayısı)
	İdari Yargı Değişkenleri	X6	Hâkim Mahkemeler --> Çıkan Dosyaların / Gelen Toplam Dosyalara Oranı (Reel Çalışma Oranı, %)
		X7	Hâkim Mahkemeler --> Temizleme Oranı = (Yıl İçinde Karara Bağlanan Dosya Sayısı) / (Referans Yıl İçinde Gelen Dosya Sayısı)
		X8	Hâkim Mahkemeler --> Ortalama Dosya Görülme Süresi
		X9	Personel Başına Karara Bağlanan Dosya Sayısı
		X10	Bütçe (Adalet Bakanlığı Bütçesi / Genel Bütçe)

2003 yılından 2023 yılına kadar Türkiye’de yargı sisteminin etkinliği ölçmek amacıyla Tablo 2’de yer alan 10 adet değişkenden yararlanarak Gri Analizi yapılmıştır. Değişkenlere bakıldığında ilk beş değişken adli yargı sistemine ait değişkenleri altıncı, yedinci ve sekizinci değişken ise idari yargıya ait değişkenlerdir. Dokuzuncu değişken tüm adalet sistemine ait personel verimliliğini yansıtırken onuncu değişken ise adalet bütçesinin genel bütçe içerisindeki payını göstermektedir.

Çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Gri Analizi bu değişkenleri performans ölçütünün belirleyicisi olarak kullanılmaktadır. Böylelikle Türkiye’nin hangi yılları birer karşılaştırma ölçütü olarak dikkate alındığında hangi yılda daha iyi bir performans gösterdiği analiz edilmiş olacaktır.

Şekil 26. GRI Analizi Sonucu

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 26'ya bakıldığında çok kriterli karar verme yönetiminden biri olan Gri Analizinden yararlanarak 2003 yılından 2023 yılına kadar Türkiye'de yıllara göre adalet sisteminin etkinliği gri analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gri analizi sonucunda yıllık bazda elde edilen skorlar ne kadar yüksek ise adalet sisteminde etkinliğin olduğundan bahsedilebilir. Bu doğrultuda Şekil 26'ya bakıldığında ilgili yıllar arasında 2003 yılının en etkin yıl olduğu söylenebilir. 2003 yılında Gri Analizi sonucunda elde edilen yıllık skor "0,74" tür. 2003 yılından sonra 2004 ve 2005 yılında Gri Analizi skorlarının düştüğü görülmektedir. 2005 yılından 2012 yılına kadar ise kademeli olarak gri analizi sonucu elde edilen skorlarda bir artışın olduğu görülmektedir. 2012 yılından sonra skor değerlerinde radikal bir düşüşün olduğu görülmektedir. Skor değeri olarak en düşük değer 2020 yılında "0,39" olduğu tespit edilmiştir. Bu düşüşün en temel nedenlerinden biri 2019 yılının sonunda ortaya çıkan ve 2020 yılında en güçlü etkisini gösteren Covid'19 olduğu söylenebilir.

3.2. Türkiye İçin Temel Bileşenler Analizi

Faktör analizi yapı olarak regresyon analizine benzemektedir. Faktör analizindeki değişkenler arasındaki ilişki regresyon analizindeki gibi doğrusaldır. Ancak faktör analizinde, regresyon analizinde olduğu gibi bağımlı ve bağımsız durumları söz konusu değildir. Analiz öncesindeki birbiri ile yüksek korelasyona sahip olan değişkenler tek bir faktörde birleşecek şekilde iterasyon yapılarak faktör hesaplaması yapılır. Analiz sonucunda elde edilen faktörlerin arasında korelasyon olmaması, başka bir deyişle elde edilen faktörlerin orthogonal olması istenir. Buradaki amaç, değişken sayısını azaltmak ve değişkenler arası ilişkilerdeki yapıyı ortaya çıkarmaktır.

Faktör analizi yardımıyla çok sayıdaki değişkeni, belirli sayıda gruplara ayırarak, her bir grubun içindeki değişkenler arasındaki ilişkiyi maksimum, gruplar arasındaki ilişkiyi ise minimum yaparak, grupları yeni değişkenlere dönüştüren bir analiz türüdür. Türetilen yeni değişkenlere faktör adı verilir. Faktör analizi, çok sayıdaki değişken arasında ilişkilere dayanarak, birbirinden bağımsız, daha az sayıda, daha anlamlı ve özet bir biçimde yeni değişkenler bulunmasını sağlar (Karagöz, 2016:15).

Faktör analizinde yer alan değişkenler, aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Altunışık, vd., 2005:212-231).

$$X_i = A_{i1}F_1 + A_{i2}F_2 + \dots + A_{im}F_m + \mu_i$$

X_i = Standartlaştırılmış i'nci değişken

A_{ij} = Ortak j faktöründe standartlaştırılmış çoklu regresyon katsayısı (i değişkeninin j ortak faktörü üzerindeki etkisine ilişkin standartlaştırılmış çoklu regresyon katsayısı)

F= Ortak faktör

μ_i = i’nci değişken için eşsiz faktör (ortak faktörlerce açıklanamayan kısmı gösterir)

m = ortak faktör sayısı

Faktör analizi neticesinde elde edilen ortak faktörleri değişkenlerin lineer bir kombinasyonu olarak aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

$$F_i = W_{i1}X_1 + W_{i2}X_2 + \dots + W_{ik}X_k$$

i’nci faktörün tahmini

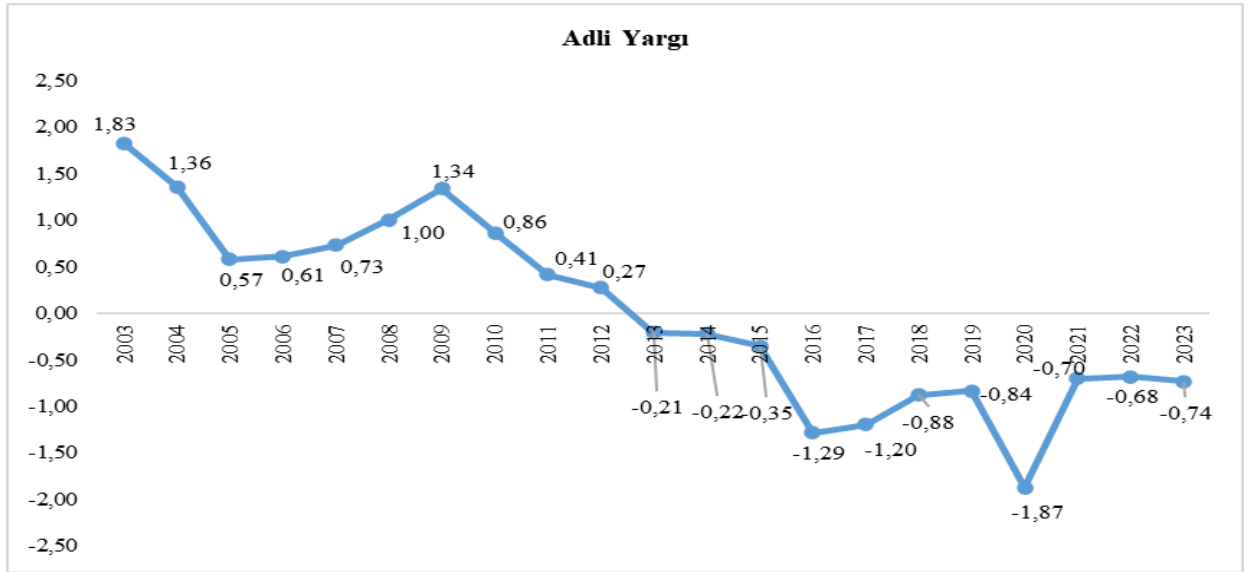
W_i = Faktör skoru (katsayısı); ağırlık

X = Değişken

k = Değişken sayısı

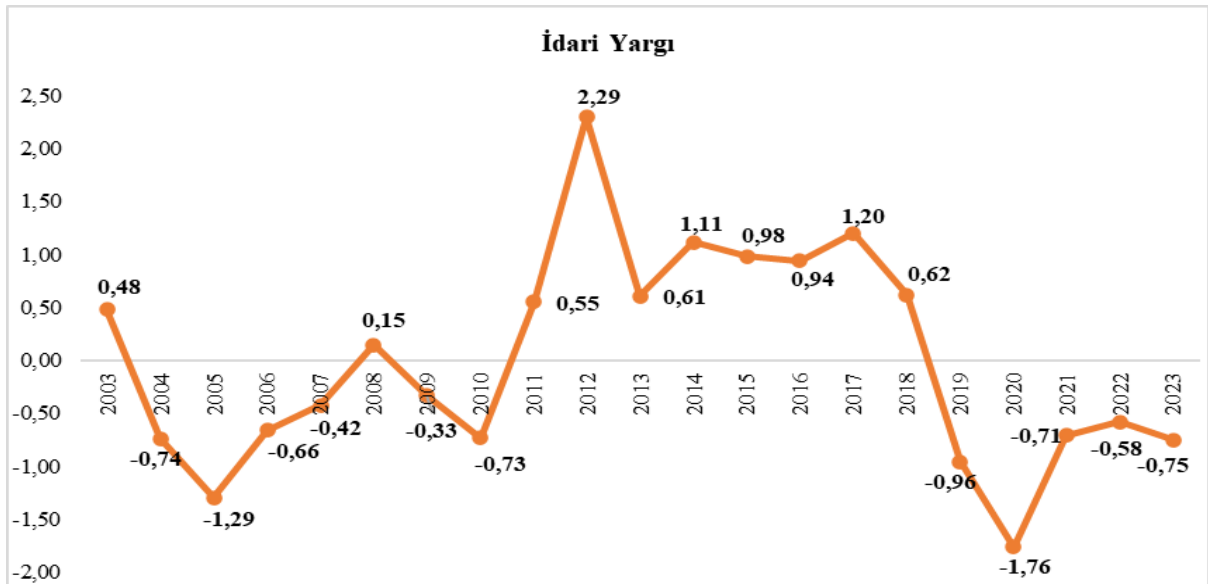
Analiz sonucu kaç faktör elde edilirse, o kadar denklem var demektir. Ancak, her zaman birinci faktörün ağırlığı (katsayısı) en yüksek olanıdır. Yani birinci faktör toplam varyans içinde en büyük paya sahiptir. Sonra ikinci, üçüncü vs. faktörler gelir. Faktör analizinin temel amacı veri setinin daha az sayıda ve anlamlı faktörlere indirgenmektir. Bu analizde 10 adet değişkenin 21 yıllık veri setiyle analize başlanmıştır. Faktör analizi yöntemlerinden biri olan temel bileşenler analizi sonrası 10 değişken 3 faktöre indirgenmiş oldu. Aynı zamanda faktör sayısı kadarda faktör skoru elde edilmiştir. Elde edilen faktör skorları arasındaki korelasyon düşüktür. Elde edilen skorlar faktör altında birleşen değişkenlerin temsili olarak başka analizlerde kullanılabilir. Temel bileşenler analizinin yapılmasındaki maksat Gri analizi sonuçları ile karşılaştırılabilir bir alternatif sonuç elde etmektir. Böylelikle her iki analizde Türkiye’nin 2003-2023 yılları arasındaki yıllık olarak adalet performansındaki değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gri analizi 10 değişkenin tamamı bir çatı altında inceleyerek karşılaştırma yaparken Temel bileşenler analizi 10 değişkeni alt faktörler altında ayrıştırarak inceleme olanağı sağlamaktadır. Bu yönüyle Gri analizinden farklı olarak faktörlere göre oluşan alt boyutlarında yorumlanabilmesi açısından bir bakış açısı sağlamaktadır.

Temel bileşenler analizi sonucunda adli yargı, idari yargı ve temizle oranı olarak 3 faktör ortaya çıkmıştır.

Şekil 27. Faktör 1: Adli Yargı Etkinliği (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 27'ye bakıldığında faktör analizi sonucunda oluşan alt faktörlerden biri olan adli yargı etkinliğindeki yıllık faktör analizi sonuçlarına ait grafik yer almaktadır. 2003-2023 yılları arasında yıllık bazdaki faktör sonuçlarına bakıldığında büyük oranda Gri analizi sonuçlarına benzer bir sonucun elde edildiği görülmektedir. Yıllık bazda Gri analizindeki skorlar "0" ile "1" arasında bir değer alır iken faktör analizindeki değerler "+∞" ile "-∞" arasında değerler almaktadır. Faktör analizindeki sonuçların sıfırdan büyük olması etkinlik açısından olumlu iken sıfırdan düşük olması o yılki etkinliğin olumsuz olduğu göstermektedir. Şekil 27'e bakıldığında en yüksek etkinliğin "1,83" değeri ile 2003 yılında, en düşük etkinliğin ise "-1,87" değeri ile 2020 yılında olduğu tespit edilmiştir.

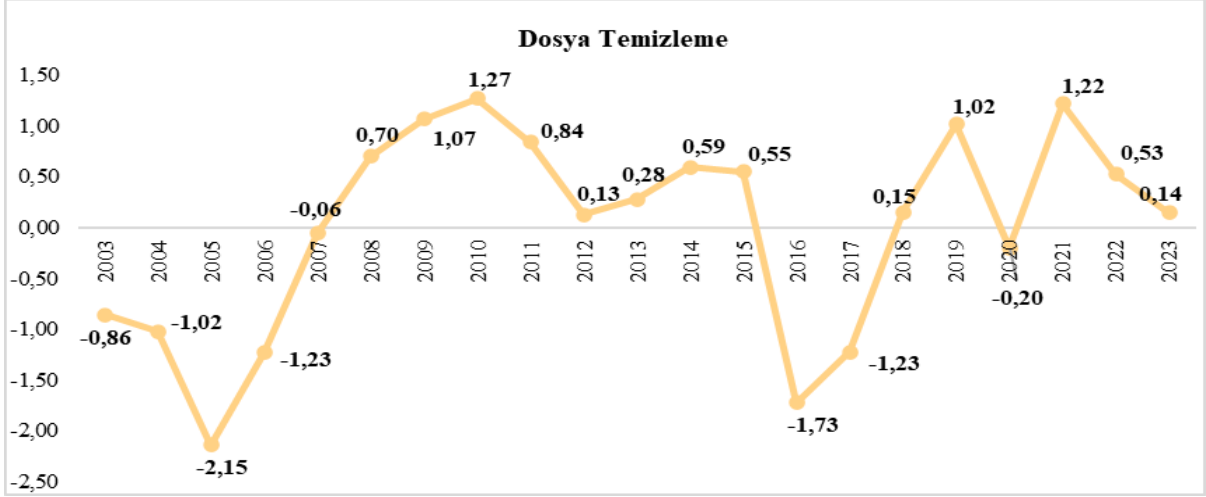
Şekil 28. İdari Yargı Etkinliği (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Faktör analizi sonucunda elde edilen diğer bir faktörün idari yargı etkinliğini gösteren değişkenler olduğu tespit edilmiştir. Şekil 28'de 2003-2023 yılları arasında yıllık olarak idari yargı etkinliğinin faktör skorları elde edilmiştir. İdari yargı etkinliğine ait elde edilen bulgular adli yargı etkinliği

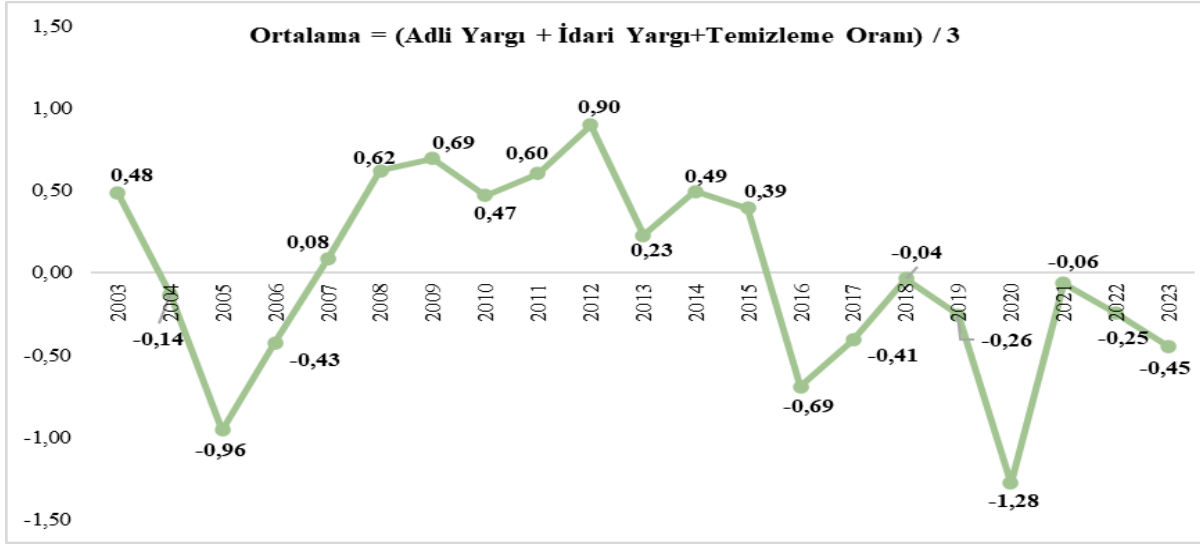
sonuçlarına göre farklılıklar göstermektedir. İdari yargı etkinliği açısından en etkin olunan yılın “2,29” değeri ile 2012 yılı olduğu tespit edilmiştir. En düşük yılın ise “-1,76” değeri ile 2020 yılı olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında 2018 yılından sonra idari yargı etkinliğinin “0” değerinin altında olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar 2018 sonrasında idari yargıda etkinliğin olmadığını göstermektedir.

Şekil 29. Dosya Temizleme Oranı (2003-2023)

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Faktör analizi sonucunda elde edilen diğer bir faktörün dosya temizleme oranını gösteren değişkenler olduğu tespit edilmiştir. Şekil 29’da 2003-2023 yılları arasında yıllık olarak dosya temizleme oranı bakımından faktör skorları elde edilmiştir. Dosya temizleme oranına ait elde edilen bulgular adli ve idari yargı etkinlik sonuçlarına göre farklılıklar göstermektedir. Dosya temizleme oranı açısından en etkin olunan yılın “1,27” değeri ile 2010 yılı olduğu tespit edilmiştir. En düşük yılın ise “-2,15” değeri ile 2005 yılı olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında 2018 yılından sonra idari yargı etkinliğinin “0” değerinin altında olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar 2018 sonrasında idari yargıda etkinliğin olmadığını göstermektedir. 2005 yılından 2010 yılına kadar dosya temizleme oranı açısından faktör sonuçlarında bir artışın olduğu tespit edilmiştir. 2010 yılından 2023 yılına kadar 2 adet önemli düşüşün olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan biri 2016 yılına denk gelmektedir. 2016 yılında 15 Temmuz darbe girişimi dosya temizleme oranlarına ait faktör değerinde önemli düşüşün olduğu göstermektedir. İkincisi ise COVID-19 pandemisinin etkili olduğu 2020 yılına denk gelmektedir.

Şekil 30. Faktör Ortalamaları: $[(\text{Faktör 1} + \text{Faktör 2} + \text{Faktör 3}) / 3]$

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında oluşturulmuştur.

Şekil 30’da faktör analizinde 3 boyut olarak ayrılan faktörlerin yıllık olarak her birine ait değerlerin toplanıp ortalaması alındıktan sonra elde edilen sonuçları yer almaktadır. Faktör ortalamalarına göre elde edilen şekle bakıldığında kısmen de olsa Gri Analizinde elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Faktör ortalamalarında en iyi değer “0,90” değeri ile 2012 yılına ait olduğu en kötü değer ise “-1,28” değeri ile 2020 yılına ait olduğu görülmektedir. Önemli düşüşlerin 2005, 2016 ve 2020 yıllarında olduğu görülmektedir. 2016 yılındaki değer düşüklüğünün nedeni 15 Temmuz darbe kalkışmasının olduğu, 2020 yılında ise COVID-19 salgınının önemli ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Kötü performansın gerçekleştiği yıllar karşılaştırıldığında COVID-19 salgınının diğer etkenlere göre daha performansı kötüleştirmede daha fazla etkili olduğu söylenebilir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye için 2003-2023 yılları itibariyle yapılan gri analizi ve temel bileşenler analizi sonucunda benzer sonuçlar elde edilmiştir. Söz konusu yıllar itibariyle gri analizinde Türkiye’nin en etkin olduğu yıl 2003 yılıdır, 2004 ve 2005 yılları itibariyle ise etkinlik düşmektedir. 2005 yılından sonra 2012 yılına kadar etkinlik artışı söz konusu olmaktadır. Türkiye’nin adalet etkinliğinde en büyük düşüşü ise 2019 yılı sonu 2020 yılında elde etmiştir. Bu düşüşe neden olan faktör ise 2019 yılında başlayan ve 2020 dünya genelini etkileyen COVID-19 salgınının etkisi diyebiliriz. COVID-19 salgını neticesinde yaşanan kapanmalar nedeniyle dava süreçlerinde yaşanan aksamalar, dosya görülme süresinde uzamalar ve yaşanan denetimli serbestlik neden oldu diyebiliriz.

Türkiye için 2003-2023 yılları arasında yapılan temel bileşenler analizi sonucunda adli yargıda 2003 yılında en yüksek etkinlik elde edilmiştir. Adli yargıda en düşük etkinliği ise 2020 yılında elde etmiştir. Bu bakımdan gri analizi ile benzer sonuçları elde etmekteyiz. Türkiye için yapılan analizde idari yargıda en etkin 2012 yılında, en düşük yargı etkinliğini ise 2020 yılında elde edilmiştir. Yine yapılan analiz sonucunda önemli düşüşler 2005, 2016 ve 2020 yıllarında elde edilmiştir. Söz konusu sonuçlar itibariyle etkinlikte önemli düşüşlerin 2016 ve 2020 yıllarında olmasına neden ise 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi ve 2020 yaşanan COVID-19 salgını gösterebiliriz.

Sonuç olarak Türkiye’nin 2003-2023 yılları arasında yapılan iki analizde de adaletin etkinliğinde düşüşlerin 2016 ve 2020 yıllarında olmasının nedenleri 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi ve 2020 yaşanan COVID-19 salgını gösterebiliriz.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin / To Cite This Article Yüksel Yıldırım, C. (2024). Türkiye’de adalet sisteminin değerlendirilmesi: gri ve temel bileşenler analizi. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99-125.

KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Sakarya Kitabevi, Sakarya
- Chen, C.N. ve Ting, S.C. (2002). A Study Using the Grey System Theory to Evaluate the Importance of Various Service Quality Factors. *International Journal of Quality and Reliability Management*, 19(7), pp.838-861.
- Çeçen, A. (2003). Adalet Kavramı: Adalet Kavramının Göreliliği Üzerine Bir Deneme, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara
- Değirmenci, O. (2021). Türkiye’de Adalet Harcamalarının Uzlaştırma Uygulamaları Bağlamında Değerlendirilmesi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Deyneli, F. (2009). Türkiye’de Adalet Ekonomisinin Karşılaştırmalı Analizi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa.
- Doğan, A., ve Öztürk, A. (2018). Türkiye’de Adalet Hizmeti Harcamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (Geybulla Ramazanoğlu Özel Sayısı), 773-785.
- Gözler, K. (2004). Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Basın Yayım Dağıtım, Bursa.
- Gözler, K. (2020). Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Basın Yayım Dağıtım, Bursa.
- Karagöz, Y. (2016), SPSS ve AMOS23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Köhling, W.C. (2000). The Economic Consequences of a Weak Judiciary, University of Bonn Centre of Development Research.
- Muter, N.B, Çelebi, A.K. ve Sakınç, S. (2016). Kamu Maliyesi, Emek Matbaası, Manisa.

İnternet kaynakları:

- <https://data.worldbank.org/>, Erişim Tarihi:18.07.2023
- <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/vizzes>,Erişim Tarihi:18.05.2023
- <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>, Erişim Tarihi:18.05.2023
- <https://www.adalet.gov.tr/faaliyet-raporlari>, Erişim tarihi:15.06.2023.

VOSviewer Kullanılarak Sınırdaki Karbon Araştırmasının Bibliyometrik Analizi*

Bibliometric Analysis of Carbon Border Research Using VOSviewer

PINAR ŞİMŞEK ^{a,**} ORCID: 0009-0006-9669-1038, PINAR GÜROL ^b ORCID: 0000-0001-7368-1757

^a *Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Bölümü, İstanbul, Türkiye*

^b *Dr. Öğrt. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye*

(Gönderim Tarihi / Received: 13.12.2024; Kabul Tarihi/Accepted: 13.12.2024)

ÖZ Avrupa Birliği (AB), sanayi odaklı gelişme anlayışı ile iklim değişikliği ve küresel ısınmaya etkisi olan, üretimde meydana gelen karbon salınımını azaltmaya yönelik Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasını (SKDM) oluşturmuştur. SKDM ile ithalat ve ihracat destekleri sağlanarak karbon salınımının azaltılması hedeflenmektedir. Bu çalışma, SKDM'ye ilişkin 1996 yılından 2024 yılına kadar olan kapsamlı bir literatür taraması sunarak konuyla ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yol göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışmadaki veriler, Bibliyometrik analiz ile Web of Science'da (WoS) yapılan genişletilmiş arama tekniği kullanılarak VOSviewer'dan (Visualization of Similarities Viewer) elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda SKDM'yle ilgili 803 makaleye ulaşılmıştır. Veriler ilgili makalelerin yayın yıllarını, kategorilerine göre yayın sayısını, ülke/bölge bazlı yayın adetlerini ve araştırmada yer alan anahtar kelimeleri içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması, Bibliyometrik Analiz, Uluslararası Ticaret

JEL Sınıflandırması: Q56, F18, C89

ABSTRACT The European Union (EU) has established the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) with the aim of reducing carbon emissions from production, which have an impact on climate change and global warming, with its industry-focused development approach. The aim of the CBAM is to reduce carbon emissions by providing support to importers and exporters. This study aims to guide researchers who want to conduct studies on the subject, by presenting a comprehensive literature review on CBAM from 1996 to 2024. The data used in this study were obtained from VOSviewer (Visualization of Similarities Viewer) using bibliometric analysis and extended search technique in the Web of Science (WoS). As a result of the analysis, 803 articles related to CBAM were reached. The data includes the publication years of the relevant articles, the number of publications according to their categories, the number of publications by country/region, and the keywords included in the research.

Keywords: Carbon Border Adjustment Mechanism, Bibliometric Analysis, International Trade

JEL Classification: Q56, F18, C89

* Bu çalışma Pınar Şimşek isimli öğrencinin İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Programındaki Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: pinar.simss@gmail.com (P. Şimşek)

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlanan sanayi odaklı gelişme anlayışı ile kırsalda yaşayan nüfus şehirlere yönelmiştir. Hem sanayileşmenin hem de nüfusun artışıyla enerji tüketimi ve kaynakların kullanımı artmıştır. Bu durum daha fazla karbon emisyonu üretilmesine neden olmuştur. Gelecek nesillerin kullanım imkanlarını da gözetenek günümüz neslinin ihtiyaçlarını kaynakları tüketme anlayışı olarak tanımlayabileceğimiz sürdürülebilirlik kavramı (Daly, 1996, s. 1), yol gösterici bir ilke olarak, bu hızlı endüstrileşme ve kentleşmeden kaynaklanan zorlukları ele almada giderek daha kritik hale gelmiştir. Endüstriyel ilerlemenin olumsuz etkilerini azaltmak için çevre koruma, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği dengelemeyi savunan sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç ana başlığı bulunmaktadır (Elkington, 1998). Ancak sürdürülebilirliğe ulaşmak için küresel çabalar genellikle iklim politikalarındaki ve uluslararasıdaki ekonomik çıkarlardaki farklılıklar tarafından engellenmektedir. Bu bağlamda politika koyucuların ortaklaşa ilerlemesi önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği, iklim değişikliği ile ilgili politikalar geliştirerek emisyonlarını 2030'a kadar 1990'a kıyasla %55 azaltmayı ve 2050 yılında iklim nötr olmayı hedeflemektedir (European Union, 2024). Avrupa Birliği bu hedeflere ulaşmak ve sürdürülebilir bir ekonomiye geçişi sağlamak için bir dizi yol haritası çıkarmış, Avrupa Yeşil Mutabakatında bir çerçeve belirlemiştir. Bu çerçeve kapsamında yenilenebilir enerjinin kullanımının genişletilmesi, enerji verimliliğinde iyileştirmeler ve döngüsel ekonominin teşviki yer almaktadır. Çeşitli sektörleri karbondan arındırmak için ayrıntılı politikalar sağlayan Fit for 55 paketi gibi kapsamlı yasal çerçevelerle desteklenen Avrupa Yeşil Mutabakatı ek olarak, Just Transition Fund gibi finansal araçlarla hiçbir bölgeyi veya topluluğu geride bırakmadan sosyal olarak kapsayıcı bir geçiş sağlamayı amaçlamaktadır (European Commission, 2021). Dünyanın ilk ve en büyük karbon pazarı olan Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi (AB ETS) 2005 yılında kurulmuştur ve enerji yoğun endüstrilerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması ve azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Birliğinin iklim politikasının temel taşı olan AB ETS, sistem kapsamındaki tesisler tarafından yayılabilecek belirli sera gazlarının toplam miktarına bir sınır koyarak bir 'sınır ve ticaret' ilkesiyle çalışmaktadır. Şirketler, ihtiyaç duyduklarında birbirleriyle ticaret yapabilecekleri emisyon izinleri almakta veya satın almaktadır. Bu piyasa tabanlı yaklaşım, şirketlere emisyonlarını azaltmaları için ekonomik teşvikler sağlamaktadır. AB ETS'nin etkinliği, elde edilen önemli emisyon azaltımlarında açıkça görülmektedir; örneğin, 2023 yılında AB ETS kapsamındaki tesislerden kaynaklanan emisyonlar %16,5 oranında azalarak tarihi bir azalmaya işaret etmiştir (European Commission, 2024a). Bu sistem dünya çapında karbon piyasaları için bir model görevi görerek, iklim değişikliğini ele almada piyasa tabanlı mekanizmaların potansiyelini göstermektedir.

Ancak AB ETS'nin başarısı incelendiğinde birlik içindeki faaliyetlerin birlik dışında da kapsayıcı olmasının sağlanması gerekmektedir. Özellikle üretimin daha az katı iklim düzenlemelerine sahip ülkelere kaydığında karbon emisyonu riski devam etmektedir. Bunu ele almak için Avrupa Birliği, AB ETS'ye tamamlayıcı bir politika olarak Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasını geliştirmiştir. SKDM, ithal edilen malların eşdeğer karbon maliyetlerine tabi olmasını sağlayarak, AB endüstrileri için rekabetçi bir alan yaratırken AB ETS'nin bütünlüğünü korumaktadır. AB, uluslararası ticaret politikalarını iklim hedefleriyle uyumlu hale getirerek, SKDM'yi AB ETS'nin emisyon azaltma başarılarını güçlendirmek ve küresel olarak etkisini genişletmek için kullanmaktadır. SKDM, ithal mallara karbon maliyetleri uygulayarak, daha temiz üretim yöntemlerini teşvik ederek ve karbon yoğun uygulamaları caydırarak küresel karbon emisyonlarını azaltmayı amaçlamaktadır. Ekonomik olarak, sıkı çevre standartlarına uyan bölgelerdeki endüstriler için adil rekabeti sağlarken, sosyal olarak, iklim

değişikliğiyle mücadelede kolektif sorumluluğu teşvik etmektedir. SKDM hesaplamasında Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. SKDM 2026'dan itibaren uygulanacak olup geçiş aşaması 2023-2025 yılları arasında olacaktır (Nea, 2024).

SKDM, karbon yoğun ürünlerin ithalatına odaklanacaktır. Başlangıçta çimento, demir-çelik, alüminyum, gübreler, elektrik ve hidrojen gibi sektörlerde uygulanacak olan SKDM, zamanla ETS kapsamındaki emisyonların yarısından fazlasını kapsayacak şekilde genişleyecektir. Geçiş dönemi, bu süreçte yer alan tüm tarafların (ithalatçılar, üreticiler ve yetkililer) uyum sağlaması için bir pilot dönem olarak hizmet edecek ve gömülü emisyonların hesaplanmasında daha doğru ve etkili yöntemler geliştirilecektir. Bu dönemde, ithalatçılar yalnızca ithal ettikleri ürünlerin sera gazı emisyonlarını bildireceklerdir. Sertifika satın alma zorunluluğu bulunmamaktadır. 2025'ten itibaren, sadece AB'nin belirlediği metodolojiye dayalı bildirimler geçerli olacak ve karmaşık mallar için tahminler yalnızca belirli bir sınırın altındaki emisyonlar için kabul edilecektir. SKDM, 1 Ekim 2023'te geçiş aşamasına girmiş ve ilk raporlama dönemi 31 Ocak 2024'te sona ermiştir. Geçiş dönemi, ithalatçılar için esneklik sağlayarak, yeni kurallara uyumu kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Bu süreç, 2024 sonunda, her bir şirketin emisyon bilgilerini doğru bir şekilde beyan etmesini sağlayacak şekilde tamamlanacaktır (European Commission, 2024b).

Avrupa Birliği dünya ticaret hacminin yaklaşık %14'lük kısmını oluşturmaktadır (Eurostat, 2024). Bu noktada küresel ticarete önemli bir varlık konumundadır ve Avrupa Birliği ile ticareti doğrudan etkileyen SKDM bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, bilimsel literatürü görselleştirmek ve analiz etmek için yaygın olarak kullanılan bir araç olan VOSviewer'ı kullanarak SKDM üzerine yapılan araştırmaların bibliyometrik analizini yürütmektir. Bu sayede SKDM alanındaki temel eğilimleri, etkili yayınları ve iş birliği ağlarının belirlenmesi hedeflenerek bu alandaki literatüre kapsamlı bir genel bakış sağlanacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde metodoloji anlatılacak, üçüncü bölümde bulgular paylaşılarak dördüncü bölümde tartışma ve sonuç yer alacaktır.

2. METODOLOJİ

Bibliyometrik analiz, büyük hacimli bilimsel verileri incelemek ve analiz etmek için yaygın ve doğru bir yöntemdir. Bu teknik, dergi atıfları arasındaki karşılıklı bağlantıyı kavramak ve güncel veya yükselen bir araştırma konusu açısından güncel durumu özetlemek için tasarlanmıştır (Kuzior & Sira, 2022). Bibliyometrik analiz, son yıllarda işletme araştırmalarında büyük bir popülerlik kazanmıştır. Bu popülerlik, (1) Gephi, Leximancer, VOSviewer gibi bibliyometrik yazılımların ve Scopus ile Web of Science gibi bilimsel veri tabanlarının gelişimi, erişilebilirliği ve kullanılabilirliği ile (2) bibliyometrik metodolojinin bilgi biliminden işletme araştırmalarına disiplinler arası geçişine dayandırılabilir. Daha da önemlisi, bibliyometrik analiz, işletme araştırmalarında bir geçici heves değil, aksine (i) büyük hacimli bilimsel verilerin işlenmesi ve (ii) yüksek araştırma etkisi oluşturması açısından sunduğu faydanın bir yansımasıdır (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, & Lim, 2021).

Bibliyometrik analizin en önemli aşaması analizin verimli bir şekilde yapılabilmesini sağlamasından dolayı araştırma alanındaki bilimsel fikir birliğiyle uyumlu en uygun veri kaynağını seçmektir. Birçok bibliyografik veri tabanının mevcut olduğunu vurgulamak zorunludur. En popülerleri arasında WoS, Google Scholar, SpringerLink, ScienceDirect, Taylor & Francis ve daha fazlası yer almaktadır (Wang & Kim, 2023).

Araştırmada, bibliyometrik analizde kullanılan veriler Web of Science'dan alınmıştır. Bibliyometrik haritaların kolay oluşturulmasını ve görselleştirilmesini sağlamayı amaçlayan VOSviewer, bibliyometrik araştırmalarda popülerlik kazanmaktadır. Bu yöntem, literatürün verimli bir şekilde toplanmasını ve seçenekler dâhilinde seçilen yayınlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin kurulmasını sağlamaktadır.

Çalışmaya dahil edilen makaleler Zhong ve Pei'nin belirttiği ve aşağıda aktarılan adımlar takip edilerek uygulanmıştır (Zhong & Pei, 2023). Buna göre: (i) Sosyal Bilimler Atıf Dizini (SSCI) tarafından dizinlenen dergilerinde yayınlanmış; (ii) tam uzunlukta ve İngilizce yayınlanmış, araştırma notları, editoryal, yorumlar, konferans bildirimleri ve incelemeler gibi diğer tüm türler hariç ve (iii) doğrudan SKDM politikasıyla ilgili. Özellikle, başlıkta, özetinde ve/veya anahtar kelimelerde anahtar kelimeler 'karbon', 'sınır düzenlemesi', 'tarife' veya 'sınır vergisi' olan son aşamadaki tüm makaleleri aranmıştır. Anahtar kelimeler açısından arama sorguları WoS'ta TS = (Carbon AND (border adjustment OR tariff OR border tax)) olarak yapılmıştır. Ayrıca, yayın tarihi konusunda herhangi bir kısıtlama olmaksızın belge türü 'Makale', dili 'İngilizce' olarak sınırlandırılmıştır. Son arama 9 Aralık 2024'de gerçekleştirilmiştir.

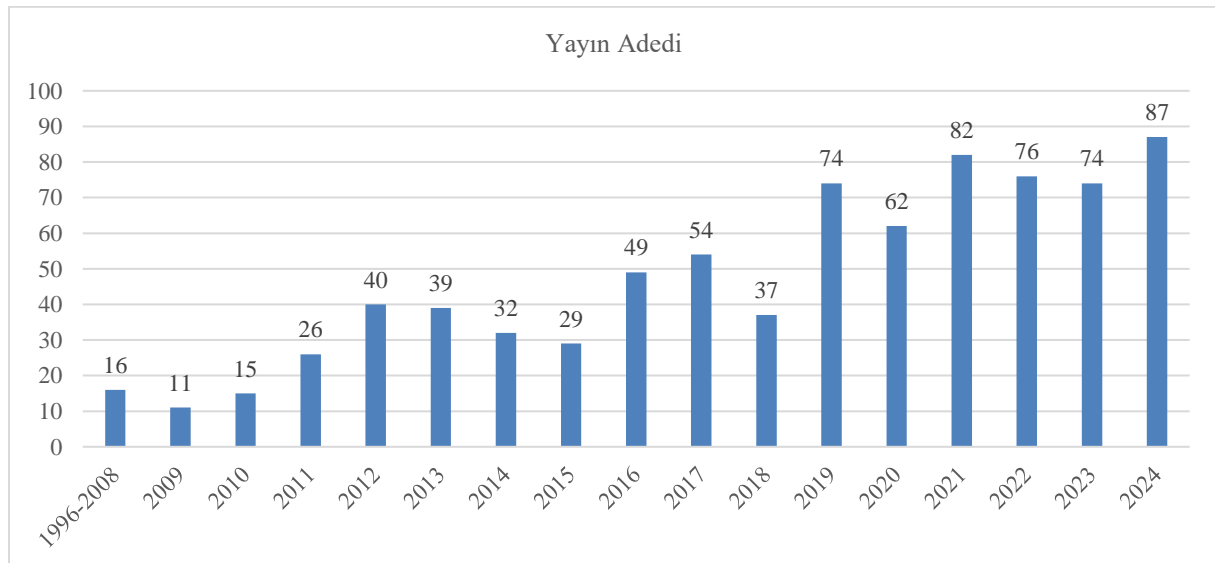
Alınan sonuçlar, bibliyometrik formdaki eğilimleri görselleştirmek ve analiz etmek için VOSviewer kullanılarak işlenmek üzere Metin Belgesi (.txt) formatında indirilmiştir. VOSviewer, bir ağa (ortak atıf) dayalı olarak ülke haritalarının oluşturulmasını mümkün kılmakta, paylaşılan ağlara dayalı bir anahtar kelime haritası oluşturmakta ve birçok öğeye sahip haritalar oluşturma imkanı sunmaktadır. Veri madenciliği, haritalama ve veri tabanından alınan makalelerin gruplandırılması VOSviewer yazılımı kullanılarak yapılabilmektedir (Rahmawati & Subardjo, 2022).

3. BULGULAR

Metodoloji kısmında belirtilen arama kriterlerine göre 803 makaleye ulaşılmıştır. Yıllar bazında yayın miktarı Grafik 1'de sunulmuştur. Grafikte görüldüğü üzere en çok yayın 87 adet ile 2024 yılında gerçekleşmiştir. Bu rakam bir önceki yıla göre %17,57'lik bir artışı göstermektedir.

Grafik 1

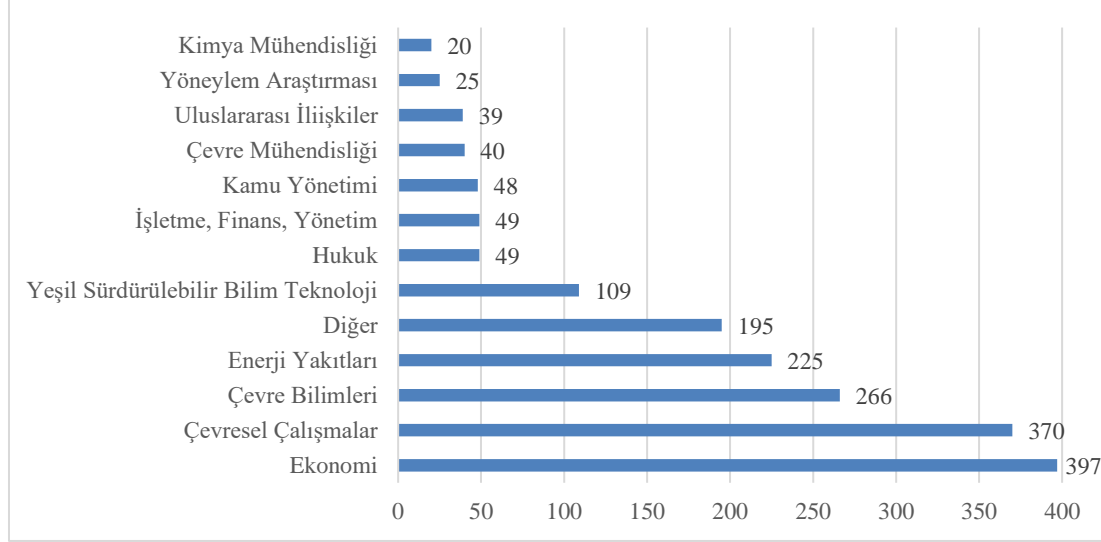
Yıllara Göre Yayın Adedi

WoS kategorisine göre en çok yayın Grafik 2’de görüldüğü üzere ekonomi alanında yapılmıştır, bunu çevresel çalışmalar ve enerji yakıtları alanları takip etmiştir.

Grafik 2

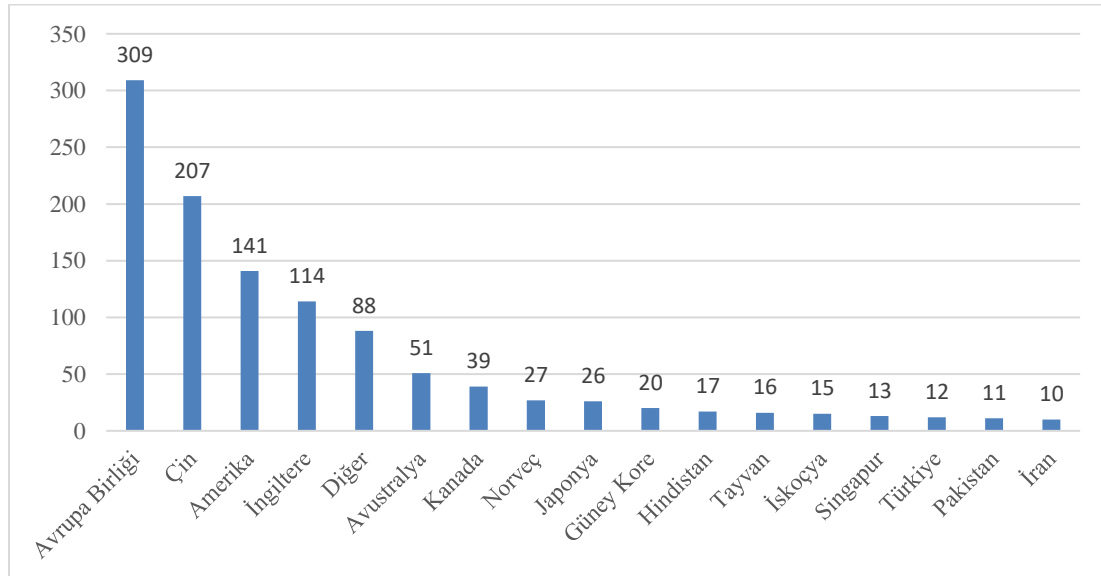
WoS Kategorilerine Göre Yayın Sayıları

Grafik 3’te görüldüğü üzere yazarların ülkelerine göre yayınları incelediğimizde en çok yayın %27,69 ile Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yapılmış bunu %18,55 ile Çin ve %12,63 ile Amerika takip etmiştir. Türkiye 12 adet yayın ile %1,08’lik dilimdedir.

Grafik 3

Ülke/ Bölge Bazlı Yayın Adetleri

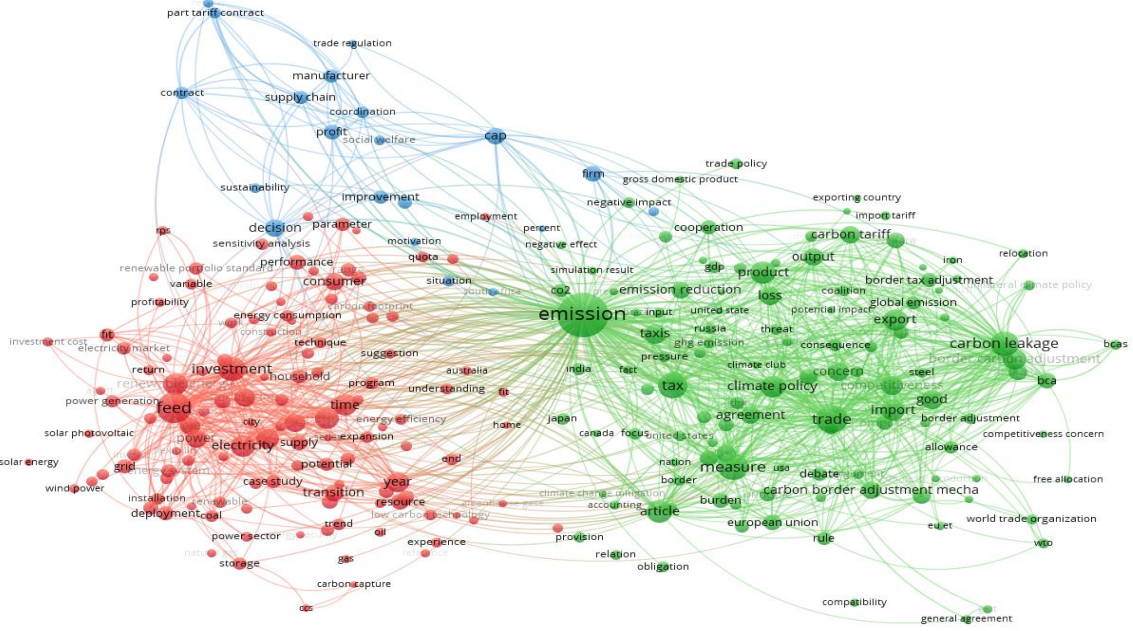

Şekil 1 bilimsel makalelerde ortaya çıkan ağ görselleştirmesini temsil etmektedir. Bulut haritası, kelimenin makaledeki oluşum sayısını ve anahtar kelimelerin ilişkisini gösterir. Ağda, her terim bir daire ile gösterilirken dairenin boyutu, terimin bulunduğu yayın sayısı ile orantılıdır. Her renk, kümelerle birleştirilmiş bir terim grubunu temsil eder ve eğri çizgilerin uzunluğu, terimin tekrarının yaklaşık

bağlantısını belirtirken, birlerin kalınlığı, konu alanları veya anahtar kelime çiftlerinin gücünü gösterir. Kümeler, bir konu ile diğeri arasındaki ilişkiyi temsil eder.

Şekil 1

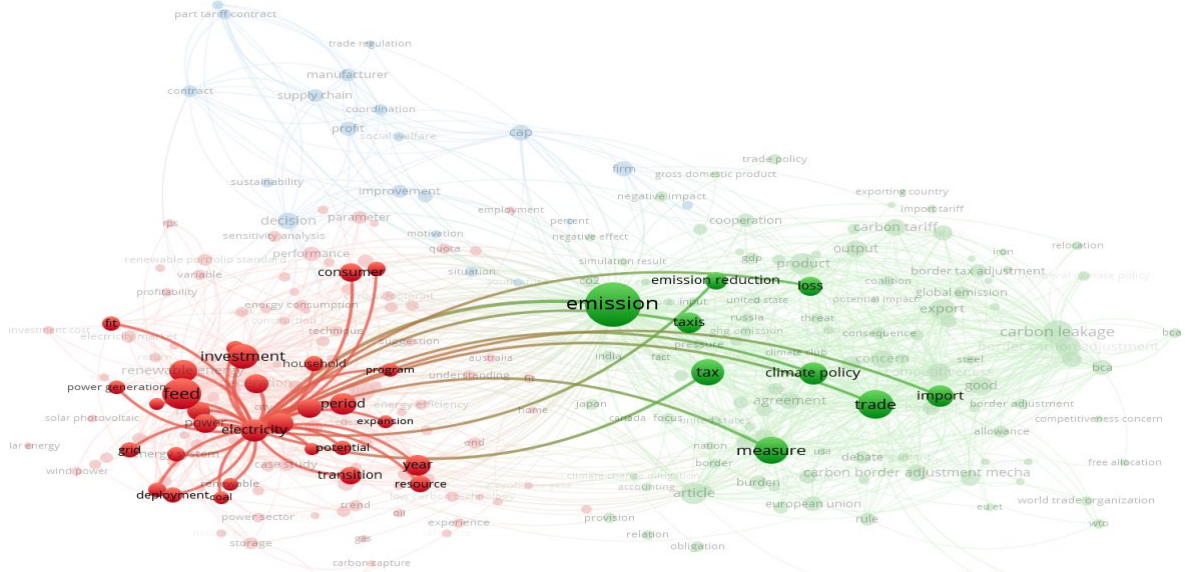
SKDM Araştırmasında Anahtar Kelimelerin Kelime Bulutu

Şekil 2’de kırmızı ile gösterilen birinci kümede toplamda 122 anahtar kelime seçilmiş ve yatırım, elektrik, enerji ve tüketici gibi kelimeler ağırlıklı kullanılırken bu kelimeler diğerkümedeki emisyon, vergi, ticaret, ölçümleme, iklim politikası gibi anahtar kelimelerle ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Şekil 2

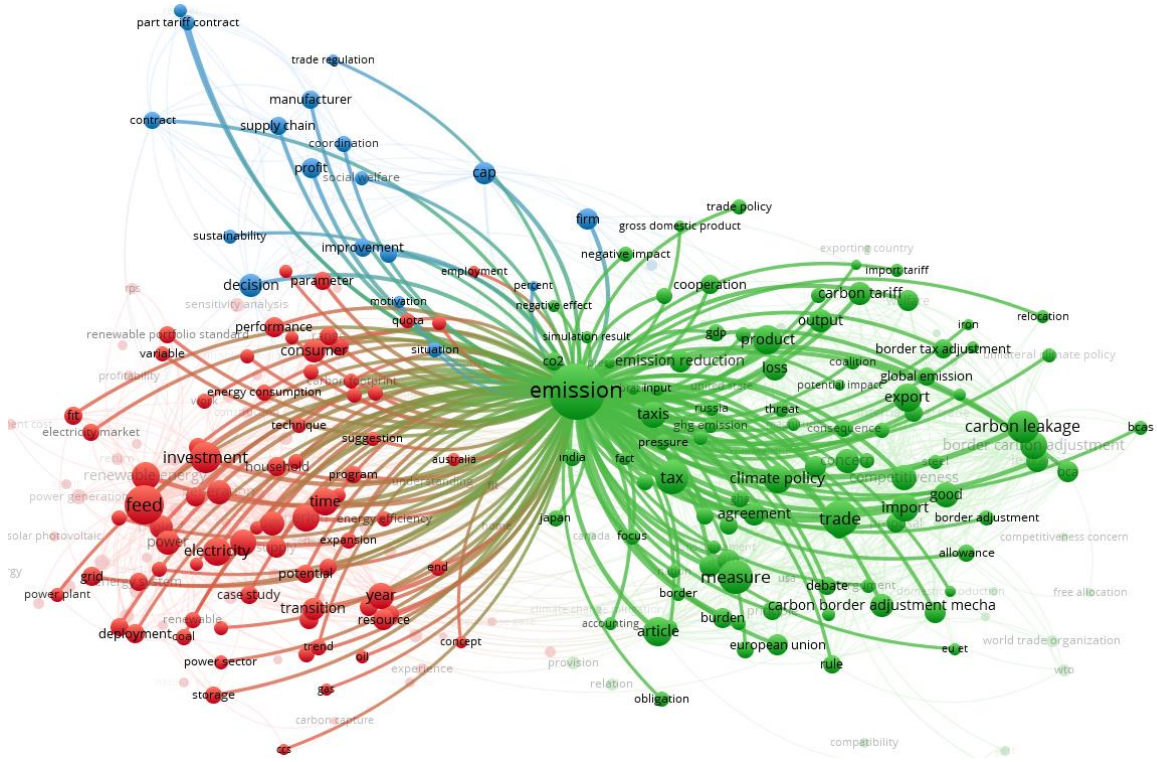
Birinci Küme

En çok kümeler arasında ilişki içerisinde olan ve sık kullanılan emisyon kelimesinin ağ haritası Şekil 5'te incelendiğinde ise vergiden, ticarete, karar vermeden, yatırıma kadar kapsayıcı bir yapısının olduğu görülmektedir.

Şekil 5

Emisyon Anahtar Kelimesi Ağ Haritası

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

İhtiyaçların artmasıyla birlikte üretimde yaşanan artışta maliyet odaklı yaklaşımlar çevreye duyulan hassasiyeti arka planda bırakmış, bunun sonucunda da gelecek kuşakların kullanım imkanlarının gözetilerek günümüz ihtiyaçlarının karşılanması için sürdürülebilirlik adımları atılmıştır.

Rekabetçi ortamda ekonomik çıkarlardan kaynaklı olarak firmaların inisiyatifinde atılan sürdürülebilirlik çabaları yetersiz kalmakta, politika koyucular tarafından geliştirilen yasal düzenlemelerle ortaklaşa ilerlenmesi önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği bu kapsamda Avrupa Yeşil Mutabakatını oluşturmuş ve geliştirdiği politikalarla 2050 yılında iklim nötr olmayı hedeflemiştir. Geliştirdiği emisyon ticaret sistemi ile güzel gelişmeler sağlamış, ancak bu başarının birlik dışında da kapsayıcı olması gerekliliği ile SKDM'yi düzenlemiştir.

Dünya ticaretinin %14'lük kısmını oluşturan Avrupa Birliği ile yapılacak ticareti direkt etkileyen ve 2026 itibarıyla uygulanacak olan SKDM bu bağlamda önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmada SKDM'nin akademik anlamdaki gelişimi, alanındaki temel eğilimleri, etkili yayınları ve iş birliği ağlarının belirlenmesi hedeflenmiştir. WoS'da yapılan genişletilmiş arama tekniği ile 803 makaleye ulaşılmış, ilgili veri seti VOSviewer'da analiz edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda yıllara göre artan bir literatür çalışması gözlemlenmiştir. Alan ile ilişkili olarak en çok çalışma ekonomi alanında görülürken, karbon emisyon ölçümü ve teknik olarak emisyon azaltma çalışmalarının yapılabileceği diğer bir alan olan çevre bilimleri ve enerji çalışmaları alanlarında çalışmaların ağırlıklı olarak yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Yazarların ülkelerine göre yayınları incelediğimizde en çok yayın Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yapılmış bunu Çin ve Amerika takip etmiştir. Türkiye ise 12 adet yayın ile %1,08'lik dilimdedir.

Kümeleme analizinde anahtar kelimeler üç kümede yer almıştır. En çok kümeler arasında ilişki içerisinde olan ve sık kullanılan emisyon kelimesinin vergiden, ticarete, karar vermeden, yatırıma kadar kapsayıcı bir yapısının olduğu görülmektedir.

Kırmızı renkle belirtilen birinci kümede 122 anahtar kelime geçmiş ve yatırım, elektrik, enerji ve tüketici gibi kelimeler ağırlıklı olarak bu kümede yer almıştır. Yeşil ile belirtilen ikinci kümede ise 120 anahtar kelime geçmiş ve emisyon, vergi, ticaret, iklim politikası, sınırdaki karbon düzenlemesi gibi anahtar kelimeler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Mavi ile belirtilen üçüncü kümede ise 20 anahtar kelime geçmiş ve karar, kar, sürdürülebilirlik, tedarik zinciri, gelişme gibi anahtar kelimeler ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Araştırmacılar SKDM düzenlemesine yönelik olarak bir yandan alternatif enerji kaynaklarını, tüketici beklentilerini irdeleyip yatırım çeşitlerine odaklanırken, diğer yandan işin politik ve ekonomik boyutunu, emisyon ölçümlemesini, vergisel sistemi, ticaret odağında incelemektedir. İlave olarak karar verme aşamasında sürdürülebilirlik, karlılık ve tedarik zinciri ekseninde ilerlemektedir.

Bu çalışma ile SKDM'nin literatür açısından değişimi ve çalışma alanları ortaya konulmuş, bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yol gösterici olması hedeflenmiştir.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Bütün yazarlar eşit düzeyde katkı vermiştir.

All authors contributed equally.

Etik Kurul İzni / Ethics Board Approval

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study does not require ethics board approval.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin / To Cite This Article: Şimşek, P. ve Gürol, P. (2024). VOSviewer kullanılarak sınırda karbon araştırmasının bibliyometrik analizi. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 126-135.

KAYNAKÇA

- Daly, H. E. (1996). *Beyond growth: the economics of sustainable development*. Boston: Beacon Press.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 133, 285-296. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business. *Environmental Quality Management*, 8(1), 37-51.
- European Commission. (2021, 2). *The European Green Deal - Delivering The EU's 2030 Climate Targets*. 12 8, 2024 tarihinde European Green Deal: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en adresinden alındı
- European Commission. (2024a, 11 19). *2024 Carbon Market Report*. 12 8, 2024 tarihinde Climate Action: https://climate.ec.europa.eu/news-your-voice/news/2024-carbon-market-report-stable-and-well-functioning-market-driving-emissions-power-and-industry-2024-11-19_en?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- European Commission. (2024b, 11 4). *Taxation and Customs Union*. 12 8, 2024 tarihinde Carbon Border Adjustment Mechanism: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en adresinden alındı
- European Union. (2024, 10 31). *European Environment Agency*. 12 8, 2024 tarihinde EEA Trends and Projections: EU greenhouse gas emissions see significant drop in 2023: <https://www.eea.europa.eu/en/newsroom/news/eea-trends-and-projections> adresinden alındı
- Eurostat. (2024, 11 21). *International trade in goods*. 12 8, 2024 tarihinde eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods adresinden alındı
- Kuzior, A., & Sira, M. (2022). A bibliometric analysis of blockchain technology research using VOSviewer. *Sustainability*, 14(13)(8206). doi:<https://doi.org/10.3390/su14138206>
- Nea. (2024, 11 16). *Dutch Emissions Authority*. 11 16, 2024 tarihinde Dutch Emissions Authority: <https://www.emissieautoriteit.nl/onderwerpen/algemeen-cbam> adresinden alındı
- Rahmawati, M. I., & Subardjo, A. (2022). A bibliometric analysis of accounting in the blockchain era. *Journal of Accounting and Investment*, 23(1), 66-77. doi:10.18196/jai.v23i1.13302
- Wang, J., & Kim, H. S. (2023). Visualizing the landscape of home IoT research: A bibliometric analysis using VOSviewer. *Sensors*, 23(6)(3086). doi:<https://doi.org/10.3390/s23063086>
- Zhong, J., & Pei, J. (2023). Carbon border adjustment mechanism: a systematic literature review of the latest developments. *Climate Policy*, 24(2), 228-242. doi:<https://doi.org/10.1080/14693062.2023.2190074>